

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ
МАРКАЗИ**

“ТАСДИҚЛАЙМАН”

Тармоқ маркази директори

_____ Н.Муслимов

“_____” _____ 2015 йил

**БИОЛОГИК ФАҢЛАРНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ
ЁНДАШУВЛАР
модули бўйича**

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тузувчи

п.ф.док., доцент Ж. О. Толипова

Тошкент -2016

МУНДАРИЖА

ИШЧИ ДАСТУР.....	3
МАЪРУЗАЛАР МАТНИ	14
1-мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ЁНДОШУВЛАР ТАСНИФИ, ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ, БИОЛОГИК ТАЪЛИМДА ЎҚИТИШ МАЗМУНИ, ВОСИТА, МЕТОД ВА ШАКЛЛАРНИНГ УЙЎНЛИГИ.....	14
2-Мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА МОДУЛЛИ ЁНДОШУВ	41
3-Мавзу. БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ТАЛАБА ШАХСИГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ.....	45
4- мавзу. БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИЛМИЙ-НАСАРИЙ АСОСЛАРИ.....	54
5-Мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ДИДАКТИК ЎЙИН ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ.....	64
6-Мавзу: БИОЛОГИК ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ҲАМКОРЛИКДА ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ.....	77
7-Мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА МОДУЛЛИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ.....	94
8-мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШНИНГ ДИДАКТИК ТАЪМИНОТИНИ ЯРАТИШНИНГ МЕТОДИК АСОСЛАРИ	108
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ	116

ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини мазмунан янгилаш, ахборотлар глобаллашган бир даврда мазкур таълим тизимида педагогик фаолият юритаётган профессор-ўқитувчиларнинг таълим-тарбия жараёнини ташкил этишни модернизациялаш, мазкур жараёнга инновацион технологияларни қўллашга оид методик билим, кўникма ва малакаларини янгилаш бугунги куннинг долзарб муаммоларидан бири саналади.

Олий таълим муассасаларида педагогик фаолият юритаётган профессор-ўқитувчиларнинг таълим-тарбия жараёнини ташкил этишни модернизациялаш, мақсадга мувофиқ ташкил этишга замин тайёрлайдиган ўқув-методик мажмуа, электрон дарсликлар, ностандарт адаптив тестлар банки, ўқув курслари бўйича силабус яратиш орқали талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш, таълим самарадорлигига эришиш учун зарур бўлган методик билим, кўникма ва малакаларини ривожлантириш ва янгилаш, уларни давлат талаблари ва жаҳон таълим стандартлари даражасига кўтариш ислохотлар даврининг асосий масалаларидан бири ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2015 йил 12 июндаги ПФ-4732-сон Фармони ва ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 20 августдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 242-сонли Қарори, “Педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш ҳақидаги Низом” талаблари асосида олий таълим муассасалари педагог ходимларининг малакасини оширишга катта эътибор қаратилиши малака ошириш ва қайта тайёрлаш муассасалари олдида алоҳида вазифаларни қўйди.

Юқоридаги вазифаларни эътиборга олган ҳолда профессор-ўқитувчилар таълим-тарбия жараёнида таълим мазмунига боғлиқ инновацион таълим технологияларини танлаш, машғулотлар ишланмаси ва технологик хариталарни лойиҳалаш, уларда белгиланган ўқув мақсадларни амалда қўллай олиши, талабаларнинг ёш, психологик ва эргономик хусусиятларига асосан талаба шахсига йўналтирилган таълимни ташкил эта олиши лозим.

Биологик фанлар бўйича замон талабларига жавоб берадиган инновацион технологияларга асосланган машғулотлар ишланмаси ва технологик хариталарни лойиҳалашга ўргатиш дастурнинг асосий мақсадини белгилаб беради.

Дастурнинг мақсади ва вазифалари:

Профессор-ўқитувчиларининг педагогик касбий билим ва кўникмаларини Давлат талаблари асосида чуқурлаштириш, янгилаш ва таълим-тарбия жараёнида инновацион технологиялардан фойдаланиш имконини берадиган замонавий билим ва кўникмаларни таркиб топтириш;

Дастурнинг концепцияси

Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида»ги Қонуни», «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури», Олий таълим муассасалари педагогларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишга қўйиладиган Давлат талаблари ва тайёргарлик йўналишлари бўйича намунавий режа ва дастурлар асос қилиб олинган.

Йўналиш фанларига оид асосий тушунча ва атамалар

Узлуксиз таълим тизими, давлат ва ижтимоий буюртмалар, ўқитиш принциплари ва қонуниятлари, ўқитиш жараёнининг яхлитлиги ва тизимлиги, олий ўқув юрти ўқитувчиларининг касбий педагогик тайёргарлигига қўйиладиган талаблар. Биологик фанлардан ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёнига тизимли ёндошув. Талабалар шахсига йўналтирилган ўқитиш жараёнини ташкил этиш.

Анъанавий таълим-тарбия жараёнининг ўзига хос хусусиятлари, инновацион технологияларга асосланган ҳолда мазкур жараёни такомиллаштириш муаммолари.

Тингловчиларнинг методик билими, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар:

- Узлуксиз таълим тизимида биологияни ўқитишда қўлланиладиган ёндошувлар, тенденцияларни билиши;
- Узлуксиз таълим тизимида биологияни ўқитишда қўйиладиган ҳозирги замон талабларини тасаввур қилиши;
- Биологик таълим мазмуни, воситалари, методлари ва шаклларининг узвийлиги, биологик таълимнинг узвийлиги ва изчиллигини таъминлаш муаммоларини англаши;
- ўқитиш мазмунига оид ахборотларни қайта ишлаш, умумлаштириш ва талабалар онгига етказиш йўллари;
- Педагогика олий таълим муассасаларида биологияни ўқитиш олдидаги долзарб муаммолар ва уларни ҳал этиш;
- биология ўқитувчисининг касбий ва илмий - методик тайёргарлигининг таркибий қисмлари;
- замонавий биология машғулотларига қўйиладиган талаблар, биологиядан ташкил этиладиган маърузаларнинг типлари ва турлари;

- биологияни ўқитишга тизимли ёндошув, машғулотлар ва аудиториядан ташқари машғулотларни ташкил этиш ва ўтказиш йўлларини билиши лозим.

- Педагогика олий таълим муассасаларида биологияни ўқитиш бўйича маъруза, амалий ва семинар машғулотларида талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш;

- Талабаларнинг мустақил ишлари ва таълимини ташкил этиш, уларни илмий-тадқиқотларга йўналтириш;

- Биологик фанларни ўқитишда замонавий инновацион технологияларидан уйғунлаштирилган ҳолда фойдаланиш малакасига эга бўлиши лозим.

БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ЁНДОШУВЛАР КУРСИНИНГ МАҚСАДИ ВА МОҲИЯТИ

Олий таълим муассасалари биологик фанлар ўқитувчиларининг касбий-педагогик, хусусан, илмий-методик тайёргарлик даражасини орттириш, педагогик тафаккурини кенгайтириш, уларда биологик фанларни ўқитиш жараёнини такомиллаштириш, мазкур жараёнда инновацион технологияларни қўллаш орқали таълим самарадорлигини таъминлаш учун зарур бўлган методик билим, кўникмаларни шакллантириш саналади.

Мазкур курснинг вазифалари:

- “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида акс этган вазифаларни амалга ошириш;

- Олий ўқув юрти профессор-ўқитувчиларининг илмий-назарий, педагогик-психологик, илмий-методик тайёргарлиги даражасини орттириш;

- Профессор-ўқитувчиларда биологияни ўқитишда замонавий ёндошувларни амалга ошириш учун зарур бўлган методологик билимларни шакллантириш, кўникмаларни таркиб топтириш;

- Таълим-тарбия жараёнида инновацион технологиялардан фойдаланиш учун зарур бўлган методик билим, кўникма, малака ва компетенция (лаёқат)ни таркиб топтириш;

- Ўқитувчиларни ўз педагогик фаолиятини таҳлил қилишга ўргатиш, таҳлилий - танқидий, ижодий ва мустақил фикр юритиш кўникмаларини ривожлантириш;

- Кадрлар тайёрлаш миллий дастури талаблари асосида юксак умумий ва касб-хунар маданиятига, ижодий ва ижтимоий фаолликка эга педагогик кадрларнинг янги авлодини шакллантириш;

- Биологияни ўқитишнинг методологияси ва назарий масалалари билан таништириш;

Биологияни ўқитишни такомиллаштириш ва самарадорлигини орттириш йўллари билан таништириш;

Олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курси таянч ўқув режасида жами 44 соат вақт ажратилган бўлиб, шундан 16 соат маъруза, 24 соат амалий машғулот, 4 соат мустақил таълим режалаштирилган.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Мавзулар	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат						
		Ҳаммаси	Аудиториядаги ўқув юкلامаси					Мустақил тайёргарлик
			Жами	Жумладан:				
				Назарий	Амалий машғулот	Кўчма машғулот		
1.	Биологик фанларни ўқитиш замонавий ёндошувлар таснифи, долзарб муаммолари, биологик таълимда ўқитиш мазмуни, восита, метод ва шаклларнинг уйғунлиги	2	2	2				
2.	Биологик фанларни ўқитишда модулли ёндашув	4	4	2	2			
3.	Биологик фанларни ўқитишда талаба шахсига йўналтирилган таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш	2	2	2				
4.	Биологик фанларни ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланишнинг илмий-назарий асослари.	2	2	2				
5.	Биологик фанларни ўқитишда дидактик ўйин технологиясидан фойдаланишнинг дидактик асослари	2	2	2				
6.	Биологик фанларни ўқитишда ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг командада ўқитиш, кичик гуруҳларда ўқитиш, «арра» методидан фойдаланишнинг дидактик асослари	2	2	2				

7.	Биологик фанларни ўқитишда модулли таълим технологиясидан фойдаланишнинг дидактик асослари	2	2	2			
8.	Биологик фанларни ўқитишнинг дидактик таъминотини яратишнинг методик асослари	2	2	2			
9.	Модуллер ва мавзулар бўйича Блум таксономиясига асосан идентив ўқув мақсадлари ва уларга эришиш йўлларини аниқлаш йўллари	2	2		2		
10.	Биологик фанлардан ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёнида инновацион технологиялардан фойдаланиш.	2	2		2		
11.	Биологик фанлардан ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёнида локал технологиялардан фойдаланиш	4	2		2		2
12.	Биологик таълим-тарбия жараёнида дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш.	2	2		2		
13.	Биологик таълим-тарбия жараёнида ҳамкорликда ўқитиш технологиясидан фойдаланиш.	2	2		2		
14.	Биологик таълим-тарбия жараёнида модулли таълим технологиясидан фойдаланиш.	2	2		2		
15.	Биологик таълим-тарбия жараёнида стандарт ва ностандарт ўқув топшириқларидан фойдаланиш	2	2		2		
16.	Биологик таълим-тарбия жараёнида адаптив тест топшириқларидан фойдаланиш	2	2		2		
17.	Биологик таълим-тарбия жараёнида My test адаптив тест топшириқларидан фойдаланиш	2	2		2		
18.	Биологик фанларни ўқитишнинг дидактик таъминотидан фойдаланиш методикаси	2	2		2		
19.	Биологик фанлар бўйича курс силабусини тайёрлаш методикаси	4	2		2		2
	Жами:	44	40	16	24		4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ МАЗМУНИ

1- мавзу. Биологик фанларни ўқитиш замонавий ёндошувлар таснифи, долзарб муаммолари, биологик таълимда ўқитиш мазмуни, восита, метод ва шакллارнинг уйғунлиги

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури талаблари асосида биологияни ўқитишни ташкил этиш муаммолари. Биологияни ўқитишда қўлланиладиган ёндошувлар: педоцентрик, дидактоцентрик ва ҳозирги замон концепциялари. Биологияни ўқитишга қўйиладиган талаблар.

Биологияни ўқитишга ва ўқитувчисига қўйиладиган талаблар. Замонавий биология ўқитувчисининг модели. Биология ўқитувчисининг касбий тайёргарлигининг таркибий қисмлари: илмий-назарий, педагогик-психологик, илмий-методик тайёргарлиги, маънавий-ахлоқий, ғоявий-сиёсий етуқлиги. Биология ўқитувчисининг илмий-методик тайёргарлигининг таркибий қисмлари: гносеологик, ташкилотчилик, конструктив, лойиҳалаш, коммуникатив билим ва кўникмалари. Биологик таълим мазмуни, воситалари, методлари ва шаклларининг узвийлиги. Талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш йўллари. Субъект-объект, субъект-субъект муносабатлари. Талабаларни ўз ўқув-билиш фаолиятининг тўла қонли субъектига айлантириш йўллари.

2-мавзу. Биологик фанларни ўқитишда модулли ёндошув

Модулли ўқитиш тизимининг ўзига хос хусусиятлари, таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг меъёрий асослари ва мазмуни. Модулли ўқитиш тизимида талабаларнинг билим, кўникма ва малака, таянч ва фанга доир компетенция(лаёқат)ларни ташхис этиш, уларни баҳолаш тизими. Блум таксономияси бўйича ўқув мақсадларини шакллантириш ва эришилган даражани баҳолаш тизими. Модулли ўқитиш тизими қўлланилганда таълим-тарбия жараёнини ташкил этишда фойдаланиладиган локал технологиялар. Модулли ўқитиш тизими қўлланилганда таълим-тарбия жараёнини ташкил этишда фойдаланиладиган хусусий методик технологиялар.

3-мавзу. Биологик фанларни ўқитишда талаба шахсига йўналтирилган таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш.

Талаба шахсига йўналтирилган таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари. Биологик фанларни ўқитишда талаба шахсига йўналтирилган таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш йўллари. Ўқитиш жараёнида ўқув мақсадларини Блум таксономиясига мувофиқ белгилаш. Ўқув мақсадларига эришиш мақсадида локал ва хусусий методик даражадаги инновацион техноогиялардан фойдаланиш.

4-мавзу. Биологик фанларни ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланишнинг илмий-назарий асослари.

Инновацион технологияларнинг тавсифи ва таснифи. Дидактик ўйинли, муаммоли, модулли таълим ва ҳамкорликда ўқитиш технологияларининг ўзига хос хусусиятлари. Биологияни ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари.

Биологик фанларни ўқитишда тизимли ёндашув

Таълим-тарбия жараёнига тизимли ёндашув. Биологик таълимнинг узвийлиги ва изчиллигини таъминлаш муаммолари. Биологик фанларни ўқитиш методикаси. Маърузанинг турлари. Амалий ва лаборатория машғулоти.

5-мавзу. Биологик фанларни ўқитишда дидактик ўйин технологиясидан фойдаланишнинг дидактик асослари.

Дидактик ўйин технологиясининг ўзига хос хусусиятлари. Биологик таълим-тарбия жараёнида дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш. Маъруза машғулотида дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш. Семинар ва амалий машғулотларда дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш.

6-мавзу. Биологик фанларни ўқитишда ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг командада ўқитиш, кичик гуруҳларда ўқитиш, «арра» методидан фойдаланишнинг дидактик асослари.

Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг ўзига хос хусусиятлари. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг методлари: командада ўқитиш, кичик гуруҳларда ўқитиш, «арра», кичик гуруҳларда ижодий изланишларни ташкил этиш методи. Маъруза, семинар ва амалий машғулотларда ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг методларидан фойдаланиш.

7-мавзу. Биологик таълим-тарбия жараёнида модулли таълим технологиясидан фойдаланиш.

Модулли таълим технологиясининг ўзига хос хусусиятлари. Биологик таълим-тарбия жараёнида модулли таълим технологиясидан фойдаланиш. Модул дастурининг турлари ва уларни тузиш йўллари. Маъруза, семинар ва амалий машғулотларда фойдаланиш.

8-мавзу. Биологик фанларни ўқитишнинг дидактик таъминотини яратишнинг методик асослари

Таълим-тарбия жараёнининг дидактик таъминотининг мазмуни ва моҳияти, уни яратишга қўйиладиган талаблар. Биологик фанлар бўйича ўқув-методик мажмуанинг таркибий қисмлари ва уларни ишлаб чиқишга қўйиладиган талаблар. Маъруза, амалий ва семинар машғулотларининг дидактик таъминотининг узвийлиги ва изчиллиги.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРНИНГ МАЗМУНИ

1-машғулот. Биологик фанларни ўқитишда модулли ёндашув

Блум таксономияси бўйича ўқув мақсадларини шакллантириш ва эришилган даражани баҳолаш тизими, курснинг ишчи дастури асосида модуллар ва унда талаба эгалланиши назарда тутилган билим, кўникма ва малакаларни таҳлил қилиш, талабалар томонидан эгалланиши лозим бўлган мазкур билим, кўникма ва малакаларни Блум таксономиясига мувофиқ курс юзасидан ўқув мақсадларига айлантириш.

2-машғулот. Модуллар ва мавзулар бўйича Блум таксономиясига асосан идентив ўқув мақсадлари ва уларга эришиш йўллари аниқлаш йўллари

Курс модуллари ва мавзуларда талаба эгалланиши назарда тутилган билим, кўникма ва малакаларни таҳлил қилиш, талабалар томонидан эгалланиши лозим бўлган мазкур билим, кўникма ва малакаларни Блум таксономиясига мувофиқ курс юзасидан ўқув мақсадларига айлантириш. Таълим-тарбия жараёнида мазкур ўқув мақсадларига эришиш йўллари.

3-машғулот. Биологик фанлардан ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёнида инновацион технологиялардан фойдаланиш.

Таълим - тарбия жараёнида инновацион технологиялардан фойдаланиш йўллари. Маъруза, амалий, лаборатория ва семинар машғулотлари ишланмаларини инновацион технологиялардан фойдаланган ҳолда лойиҳалаш йўллари.

4-машғулот. Биологик фанлардан ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёнида локал технологиялардан фойдаланиш

Инновацион технологияларнинг мазмуни ва моҳияти. Локал ва хусусий-методик даражадаги инновацион технологиялар. Маъруза, семинар ва амалий машғулотларда локал даражадаги технологиялардан фойдаланиш. Кейс стади, ақлий ҳужум, атамалар занжири, Кластер, Венн диаграммасидан фойдаланиш орқали талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш йўллари.

5-машғулот. Биологик таълим-тарбия жараёнида дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш.

Маъруза, семинар ва амалий машғулотларда дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш. Машғулотлар ишланмаси ва технологик харита тузиш. Машғулотларда дидактик ўйин технологияси ва локал даражадаги технологияларни уйғунлаштириш.

6-машғулот. Биологик таълим-тарбия жараёнида ҳамкорликда ўқитиш технологиясидан фойдаланиш.

Маъруза, семинар ва амалий машғулотларда ҳамкорликда ўқитиш технологияси методларидан фойдаланиш. Машғулотлар ишланмаси ва технологик харита тузиш. Машғулотларда ҳамкорликда ўқитиш технологияси методлари ва локал даражадаги технологияларни уйғунлаштириш.

7-машғулот. Биологик таълим-тарбия жараёнида модулли таълим технологиясидан фойдаланиш.

Маъруза, семинар ва амалий машғулотларда модулли таълим технологиясидан фойдаланиш. Талабалар учун модул дастурини тузиш методикаси. Машғулотлар ишланмаси ва технологик харита тузиш. Машғулотларда модулли таълим технологияси ва локал даражадаги технологияларни уйғунлаштириш.

8-машғулот. Биологик таълим-тарбия жараёнида стандарт ва ностандарт ўқув топшириқларидан фойдаланиш

Таълим-тарбия жараёнида тескари алоқани амалга ошириш йўллари. Таълим самарадорлигини орттиришда таҳсил олувчиларнинг ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини назорат қилиш ва баҳолашда назорат турларини хилма-хиллаштириш, гомоген ва гетероген тест топшириқларини тайёрлаш йўллари. Таҳсил олувчиларларнинг ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини назорат қилиш ва баҳолашда стандарт ва ностандарт тест топшириқларидан фойдаланиш йўллари.

9-машғулот. Биологик таълим-тарбия жараёнида адаптив тест топшириқларидан фойдаланиш

Биологик таълим-тарбия жараёнида адаптив тест топшириқларининг таркиби, мазмуни ва самарадорлигига қўйиладиган талаблар, мазмунига боғлиқ ҳолда репродуктив, продуктив, қисман-изланишли ва ижодий адаптив тест топшириқларини тузиш. Ностандарт тест топшириқларини тузиш ва адаптив тест топшириқлари банкини яратиш ва фойдаланиш.

10-машғулот. Биологик таълим-тарбия жараёнида My test у адаптив тест топшириқларидан фойдаланиш

Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизимини такомиллаштириш муаммолари. My test дастури. Рейтинг тизими назорат турларида репродуктив, продуктив, қисман-изланишли ва креатив топшириқларни My test дастурига киритиш йўллари. Таҳсил олувчиларнинг ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини назорат қилиш ва баҳолашда ахборот технологияларидан фойдаланиш.

11-машғулот. Биологик фанларни ўқитишнинг дидактик таъминотидан фойдаланиш методикаси

Биологик фанлар бўйича яратилган дидактик таъминотнинг дидактик мақсади ва вазифалари. Маъруза, амалий ва семинар машғулотларида дидактик ва тарқатма материаллар, репродуктив, продуктив, қисман-изланишли ва креатив топшириқлардан фойдаланиш методикаси.

12-машғулот. Биологик фанлар бўйича курс силабусини тайёрлаш методикаси

Биологик фанлар бўйича курс силабусини тайёрлашнинг дидактик мақсади ва вазифалари. Биологик фанлар бўйича курс силабусининг таркибий қисмлари. Биологик фанлар бўйича Кейс-стади топшириқлари мажмуасини тайёрлаш методикаси

Фойдаланиш учун адабиётлар рўйхати

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. Т.: ТГПУ им. Низами, 2003.
2. Бершадский М.Е., В каких значениях используется понятие «технология» в педагогической литературе? // Школьные технологии. 2002. № 1.С.3-18.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии - М.: Педагогика, 1989.
4. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. - Т.:ТГЭУ, 2005.
5. Голиш Л.В., Что нужно знать обучающему о современных технологиях обучения? // Экспериментальное учебно-методическое пособие. Ташкент: ИРССПО, 2002.
6. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.
7. Кушнир А.М. Методический плюрализм // Школьные технологии, 2004. № 4. С.3-11.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии / Учебное пособие. М.: Народное образование, 1998.
9. Фарберман Б.Л. Передовые педагогические технологии - Т.: ФАН, 2000.
10. Толипова Ж.О, Гофуров А.Т.-Биология таълими технологиялари. Методик қўлланма “Ўқитувчи” Т.: 2002 - 128 бет.

11. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” Т.: 2011 - 128 бет

12. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. - Т.: Билим, 2004, - 160 бет.

13. Интернет ресурс: <http://www.referat.ru>; www.inter-pedagogika.ru; www.school.edu.ru; www.inter-nastavnik.iatp.bu

14. www.tdpu.uz

15. www.pedagog.uz

16. www.Ziyonet.uz

17. www.edu.uz

18. tdpu-INTRANET.Ped

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ЁНДОШУВЛАР ТАСНИФИ, ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ, БИОЛОГИК ТАЪЛИМДА ЎҚИТИШ МАЗМУНИ, ВОСИТА, МЕТОД ВА ШАКЛЛАРНИНГ УЙЎНЛИГИ.

РЕЖА:

1. Биологик фанларни ўқитишда замонавий ёндошувлар таснифи.
2. Педагогика олий таълим муассасаларида биологияни ўқитишнинг долзарб муаммолари.
3. Биологик таълимда ўқитиш мазмуни, восита, метод ва шаклларнинг уйғунлиги.

Таянч тушунчалар: Давлат ва ижтимоий буюртмалар, замонавий ёндошув турлари тизимли, модулли, инновацион ва талаба шахсига йўналтирилган ёндошув, узлуксиз таълим тизимининг фаолият кўрсатиш принциплари, ўқитиш қонунлари ва принциплари, таълим мазмунининг таркибий қисмлари ва уларни таркиб топтириш босқичлари.

Маълумки, давлат ва жамият ривожининг ҳар бир босқичи шахс, жамият ва давлатнинг ижтимоий, иқтисодий, илмий-техникавий, маънавий-маърифий ва маданий эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда дидактиканинг тарихий ва мантиқий бирликнинг методологик принципига мувофиқ таълим тизими олдида муайян давлат ва ижтимоий буюртмаларни кўяди.

Республикаимиз мустақилликка эришгач, таълим ижтимоий соҳадаги устувор йўналиш деб белгиланди, узлуксиз таълимни жорий этишнинг методологик ва назарий асоси бўлган “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да узлуксиз таълим тизими олдида ҳар томонлама камол топган, жамиятда турмушга мослашган, таълим ва касб-ҳунар дастурларини онгли равишда танлаган ва кейинчалик пухта ўзлаштирган, ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий, психологик-педагогик ва бошқа тарздаги шароитларни яратиш, жамият, давлат ва оила олдидаги ўз жавобгарлигини ҳис этадиган фуқароларни тарбиялаш каби давлат буюртмалари қўйилган.

Жамиятимизда содир бўлаётган ижтимоий-иқтисодий, мафкуравий, маънавий-маърифий ўзгаришлар, ҳуқуқий-демократик жамият куриш тамойиллари ҳисобга олинган ҳолда яратилган “Миллий ғоя: асосий тушунча ва тамойиллар” номли рисолада таълим тизими олдида ижтимоий буюртмалар қўйилган.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда мазкур давлат ва ижтимоий буюртмалардан олий таълим муассасаларида биологик фанларни ўқитишга қўйиладиган мақсад ва вазифалар шакллантирилади.

Биологик фанларни ўқитишда ўқитувчи мазкур буюртмаларни амалга ошириш учун қуйидаги вазифалар:

- Биологик таълим жараёнида талаба-ёшларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш, маърифий ишларнинг самарали шакллари ва усулларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш;

- Биологик фанлардан ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёнида инновацион ва ахборот-коммуникатив технологиялардан фойдаланиш;

- Биологик фанларни ўқитишда тайёргарликнинг модули тизимдан фойдаланган ҳолда ўқитиш жараёнини жадаллаштириш;

- халқнинг бой маънавий ва интеллектуал мероси ва умумбашарий кадрлар асосида биологик таълимнинг инсонпарварлик йўналишини таъминлаш;

- Биологик таълим жараёнининг ўқув-методик мажмуалар ва дидактик таъминотнинг янги авлоди силабусни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш;

- миллий мустақиллик принциплари ва халқнинг бой интеллектуал мероси ҳамда умумбашарий кадрлар устуворлиги асосида биологик таълимнинг барча даражалари ва бўғинларида талаба-ёшларнинг маънавий ва ахлоқий фазилатларини ривожлантириш;

- Биологик таълим жараёнида талаба-ёшлар онги ва қалбига миллий ғоя ва мафкурани сингдириш, таълим муассасаларида мафкурaviй тарбияни бугунги кун даражасига кўтариш;

- Таълим-тарбия жараёнида таълим ва тарбияни узвийлаштириш орқали талабаларнинг баркамоллигини таъминлаш, ҳуқуқий, иқтисодий, экологик ва санитария-гигиеник таълими ҳамда тарбиясини такомиллаштириш;

- Бўлажак педагог кадрларнинг мафкура борасидаги билимларини чуқурлаштиришни бажариш лозим.

Мазкур буюртмалар асосида олий таълим муассасаларида биологик фанларни ўқитиш замонавий ёндошувлар мавжуд:

1. Биологик фанларни ўқитиш жараёнига тизимли ёндошув;
2. Биологик фанларни ўқитиш жараёнига модулли ёндошув;
3. Биологик фанларни ўқитиш жараёнига инновацион ёндошув;
4. Биологик фанларни ўқитиш жараёнига талаба шахсига йўналтирилган ёндошув;

Мазкур ёндошувларга хос хусусиятларни аниқлаш биологияни ўқитиш методикасининг долзарб муаммолари саналиб, ҳар бири машғулотлар давомида алоҳида кўриб чиқилади.

Юқорида қайд этилган ёндошувларни муваффақиятли амалга ошириш учун аввало олий таълим тизимида барча ўқув фанлари, хусусан биологик фанларидан ташкил этиладиган ўқитиш жараёнини илмий-назарий асослари бўлган ўқитиш принциплари ва қонуниятларини аниқлаш лозим.

Мазкур принциплар ва қонуниятларни аниқлашда мамлакатимизнинг таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принципларини таҳлил қилиш зарур.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонунида мамлакатимизнинг таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принциплари сифатида таълим ва тарбиянинг инсонпарвар, демократик характерда эканлиги, таълим узлуксизлиги ва изчиллиги, таълим тизимининг

дунёвий характерда эканлиги, давлат таълим стандартлари доирасида таълим олишнинг ҳамма учун очиклиги, таълим дастурларини танлашга ягона ва табақалаштирилган ёндашув, билимли бўлиш ва истеъдодни рағбатлантириш кабилар белгиланган.

Маълумки, таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принциплари узвий равишда узлуксиз таълим тизимининг фаолият кўрсатиш принципларига бевосита таъсир кўрсатади ва уларни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси “Таълим тўғрисида”ги Қонуни ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш, қайта қуриш, узлуксиз таълим тизимининг турлари, таълим муассасалари олдидаги вазифалар, кадрлар тайёрлаш миллий моделини амалиётга татбиқ этиш масалалари билан бир қаторда узлуксиз таълим тизимининг қуйидаги фаолият кўрсатиш принциплари қайд этилган:

1. **Таълимнинг устуворлиги** - жамиятимизда таълим устувор йўналиш саналади. Шу сабабли, биологик таълим-тарбия жараёнининг самарали ташкил этилиши юксак маънавиятли, билимли ва салоҳиятли баркамол шахс ва рақобатбарош кадрнинг шаклланишига замин яратади.

2. **Таълимнинг демократлашуви** - таълим ва тарбия жараёнида педагогик муносабатларни инсонпарварлаштириш, ўқитиш методларини самарали танлаш, таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш ва бошқаришда устоз ва таҳсил олувчининг ҳамкорлигига асосланади.

3. **Таълимнинг инсонпарварлашуви** - талабаларнинг қобилиятларини эътиборга олган ҳолда таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш ва уларнинг билим олишга бўлган эҳтиёжларнинг қондирилиши, миллий ва умуминсоний қадриятлар устуворлигини таъминлаш, инсон, жамият ва атроф-муҳитнинг ўзаро муносабатларини уйғунлаштиришга замин яратади.

4. **Таълимнинг ижтимоийлашуви** - таълим олувчиларда онгли интизом, инсоний қадр қиймат туйғуси, юксак маънавият, ижтимоий нормаларга асосланган хулқ-атвор, эстетик бой дунёқараш, маданият ва ижодий фикрлашни ташкил этиш назарда тутилади.

5. **Таълимнинг миллий йўналтирилганлиги** - таълимнинг миллий тарихимиз, халқ анъаналари ва урф-одатлари билан узвий уйғунлиги, Ўзбекистон халқларининг маданиятини сақлаб қолиш ва бойитиш, таълимни миллий тараққиётнинг ўта муҳим омили сифатида эътироф этиш, бошқа халқларнинг тарихи ва маданиятини ҳурматлашни таъминлайди.

6. **Таълим ва тарбиянинг узвий боғлиқлиги** ҳар томонлама камол топган инсонни шакллантиришни амалга оширади.

7. **Иқтидорли ёшларни аниқлаш**-таълим жараёнини табақалаштириш ва индивидуаллаштириш асосида иқтидорли ёшларга таълимнинг энг юқори даражасида, изчил равишда фундаментал ва махсус билим олишлари учун шарт-шароитлар яратишни кўзда тутади.

Республикамизда олиб борилаётган таълим соҳасидаги ислохотларнинг муваффақияти узлуксиз таълим тизимининг барча турларида, шу жумладан олий ўқув юртларида таълим-тарбия жараёнини ташкил этишда қўлланиладиган ўқитиш принциплари таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг

асосий принциплари ва узлуксиз таълим тизимининг фаолият кўрсатиш принципларига қанчалик мос келиши ва уларни амалиётга жорий этишга сафарбар этилганлигига боғлиқ.

Олий ўқув юртида кадрларни тайёрлаш сифати шу ўқув юртида ташкил этиладиган таълим тарбия жараёнининг самарадорлигига узвий боғлиқ бўлади.

Олий ўқув юртида ташкил этиладиган таълим тарбия жараёнида ўқитувчининг педагогик фаолияти ва талабаларнинг ўқув билиш фаолияти мақсадга мувофиқ ўзаро узвий ташкил этилиши даражаси кўрсаткичи самарадорлик кўрсаткичи саналади.

Олий ўқув юртида олиб бориладиган таълим тарбия жараёни яхлит тизим ҳолида тасаввур қилиш зарур. 1-жадвалга қаранг.

Ушбу жадвалдан кўришиб турибдики, олий ўқув юртидаги таълим тарбия жараёнини ташкил этишнинг барча шакллари мазкур таълим муассасаси олдида қўйилган давлат ва ижтимоий буюртмаларни бажаришга хизмат қилиши лозим.

Машғулотлардаги ўқитувчининг фаолияти педагогик фаолияти саналиб, мазкур фаолият таълим мазмунини талабалар онгига етказишга қаратилган ва мазкур мазмундан келиб чиқиб ўқитиш воситалари, методлари ва шаклларидан фойдаланилади.

Ўқитувчи томонидан тавсия этилган таълим мазмунини ўрганишга замин тайёрлайдиган талабаларнинг фаолияти уларнинг ўқув билиш фаолияти саналади.

Олий ўқув юртининг мақсади ва вазифасидан келиб чиққан ҳолда таълим мазмуни сараланади, у ўқув курслари бўйича намунавий ўқув дастурида ўз ифодасини топади. Ўқув дастуридаги мазмуннинг талабалар томонидан ўзлаштириш даражасини аниқлаш мақсадида ўқув фанлари бўйича ДТС белгиланади. Шу тариқа тайёрланадиган кадрнинг ўзлаштириши лозим бўлган таълим мазмуни белгиланади.

Дидактик адабиётларда олий ўқув юрти таълим мазмуни 4 таркибий қисмдан иборат бўлиши аниқланган:

1. Билимлар - ғоялар, назариялар, қонуниятлар, тушунчалар ва ҳ.к.
2. Фаолият усуллари - кўникма ва малакалар
3. Ижодий фаолият тажрибалари - мустақил ва ижодий, мантиқий, таҳлилий танқидий фикр юритиш кўникмалари;
4. Қадриятлар тизими;

Олий ўқув юртида ҳар бир ўқув курси бўйича тузиладиган ўқув дастури ва унга мос ҳолда тайёрланадиган дарсликларда юқорида қайд этилган таълим мазмунининг таркибий қисмлари ўз ифодасини топиши лозим.

Аксари ҳолларда тайёрланган ўқув дастури ва дарсликларда юқорида кайд этилган таълим мазмунининг таркибий қисмларидан фақат билимлар ўз ифодасини топган, қолганлари эътибордан четда қолган.

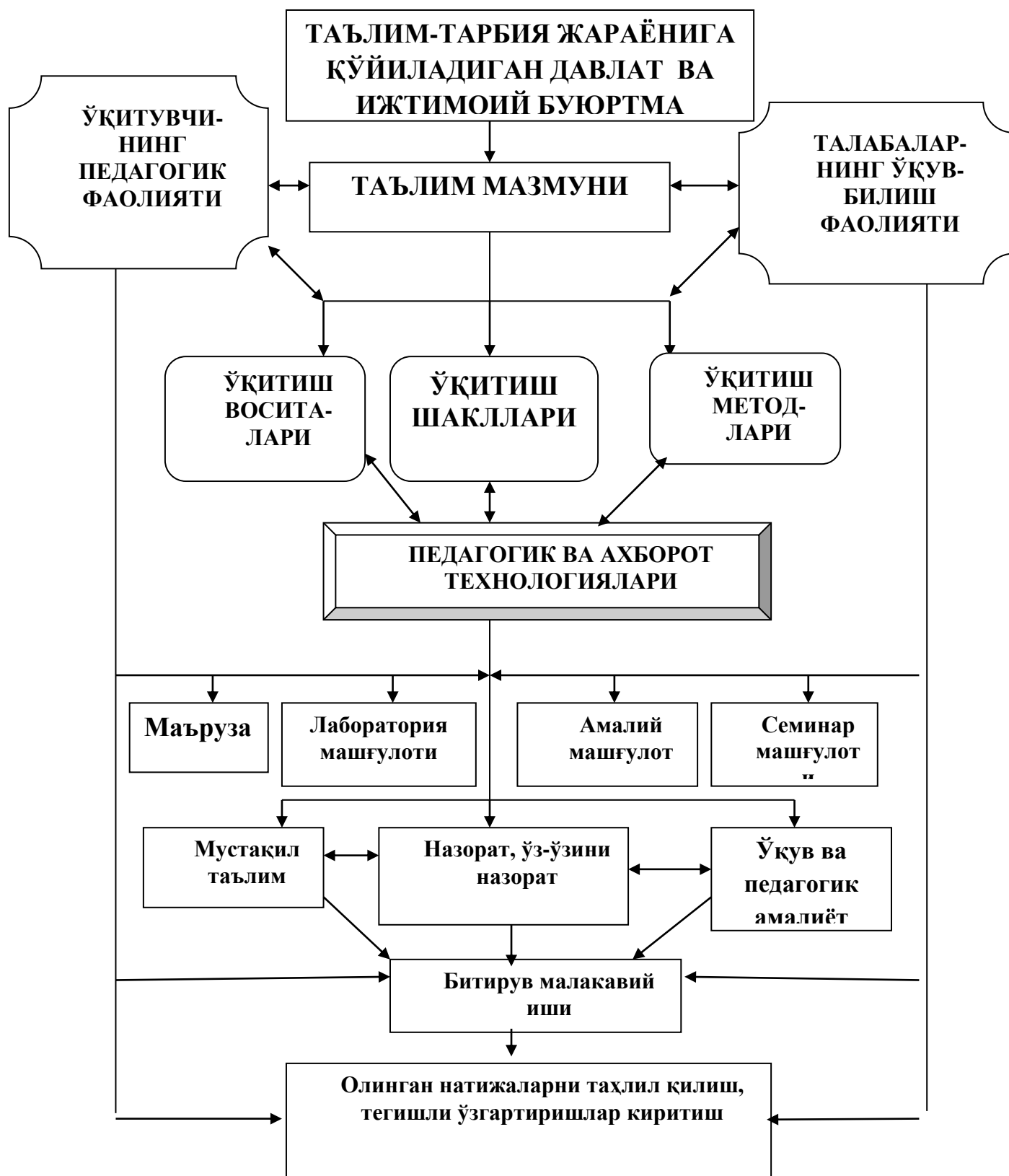
Бугунги куннинг долзарб муаммоларидан бири, таълим мазмунининг барча таркибий қисмларини ўзида мужассамлаштирган дарсликларни тайёрлаш саналади.

Бугунги кунда таълим муассасаларида ўз ҳукмронлигини сақлаб қолаётган анъанавий ўқитиш биологик фанларни ўқитиш жараёнига тизимли ёндошувга асос бўлиб хизмат қилади.

Биологик фанларни ўқитиш жараёнига тизимли ёндошув негизида таълим мазмуни, ўқитиш методлари, воситалари ва шаклларининг узвийлигини таъминлаш ётади ва таълим-тарбия жараёнининг мазкур таркибий қисмлари бир яхлит тизимни ҳосил қилади.

Мазкур тизимли ёндошувни жадвал тарзида қуйидагича ифодалаш мумкин.

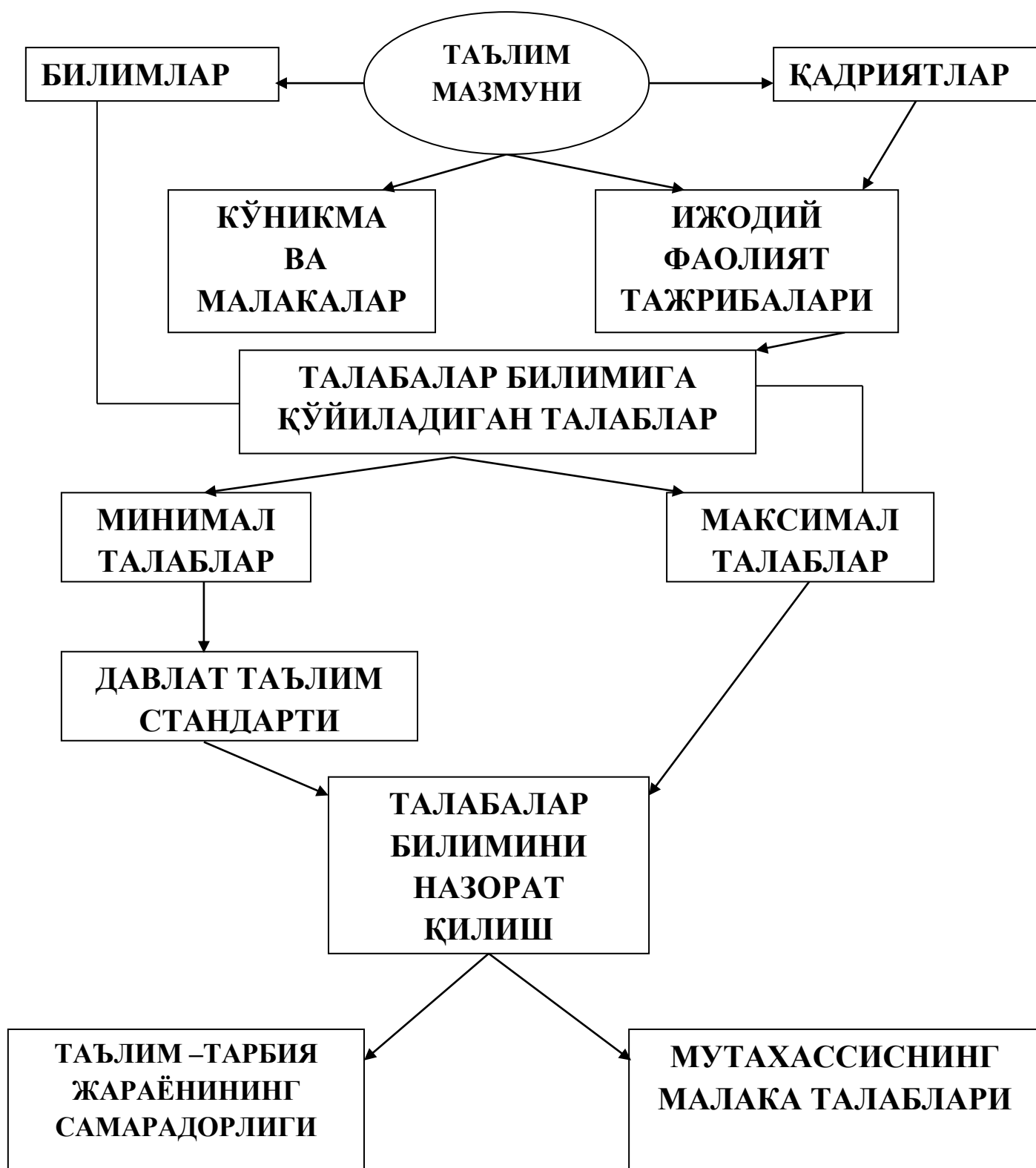
ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ОЛИБ БОРИЛАДИГАН ТАЪЛИМ ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИНГ ТИЗИМИ

1 жадвал

Олий ўқув юрти дарсликлари таълим мазмунини тўлиқ қамраб олиши учун аввало, мазкур таълим мазмунининг таркибий қисмларини талабаларда таркиб топтириш босқичларини тўлиқ англаб олиш зарур. 2-жадвалга қаранг

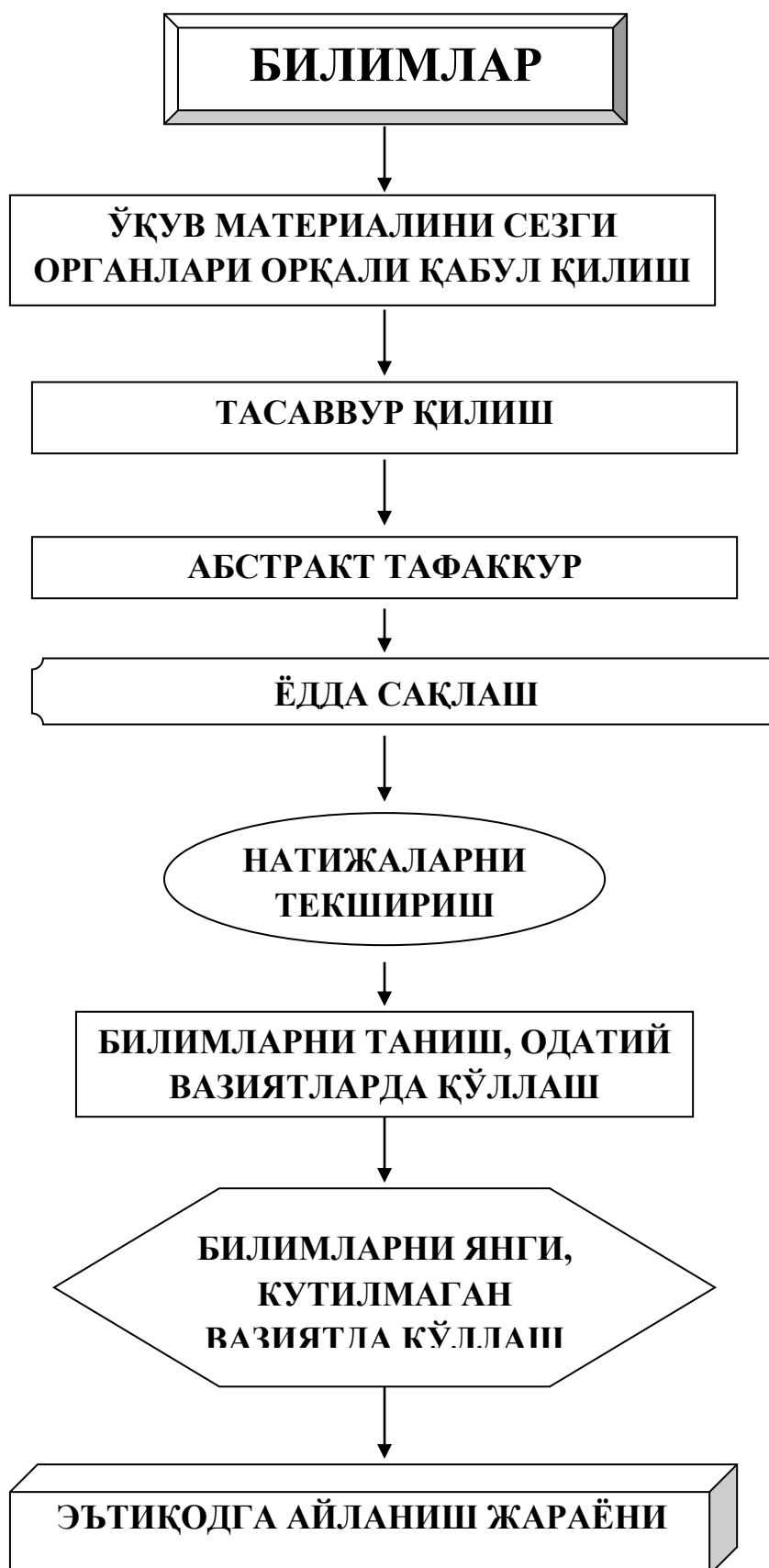
ОЛИЙ ТАЪЛИМ МАЗМУНИНИНГ ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИ

2 - жадвал

Талабаларда таълим мазмунининг биринчи таркибий қисми бўлган билимларни шакллантириш босқичлари 3 - жадвалда берилмоқда.

ТАЛАБАЛАРДА БИЛИМЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ БОСҚИЧЛАРИ

3 жадвал

Жадвалдан кўриниб турибдики, талабаларда билимларни шакллантириш учун ўқув материални сезги органлари орқали қабул қилиши лозим.

Шуни қайд этиш керакки, талабалар ўқув материални сезги органлари орқали қабул қилиши учун дидактикада ўқув материални саралаш бўйича ишлаб чиқилган қуйидаги принципларга амал қилиш лозим:

1. Ғоявий йўналтирилганлик;
2. Илмийлик;
3. Фундаменталлик;
4. Тушунарлилик;
5. Тизимлилик;
6. Мантиқий кетма -кетлик;
7. Узвийлик;
8. Таълимнинг узлуксизлиги;
9. Фанлараро боғланиш;

Талабаларда тасаввур қилиши абстракт тафаккурини ривожлантириш учун дидактикада ишлаб чиқилган юқорида қайд этилган принциплар билан бир қаторда кўргазмалилик, назария ва амалиёт бирлиги принципларга амал қилиш лозим:

Ўрганилган маълумотларни талабалар ёдда сақлаши ва уни назорат қилиш учун ҳар бир мавзу якунида хулоса чиқариш ва талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини назорат қилиш учун савол топшириқлар, машқ масалалар берилиши лозим.

Билимларни шакллантиришнинг кейинги босқичларини амалга ошириш учун ўзлаштирилган билимларни таниш одатий, кутилмаган янги вазиятларда қўллаш учун муаммоли тарзда савол топшириқлар, машқ масалалар ишлаб чиқилиши лозим.

Талабаларда таълим мазмунининг иккинчи таркибий қисми бўлган фаолият усуллари - кўникмаларни таркиб топтириш, уни малака даражасига етказиш учун амалий ва лаборатория машғулотлари учун топшириқлар, уларни бажариш юзасидан кўрсатмалар берилиши мақсадга мувофиқ.

Кўникма таркибига кирадиган иш усуллари аниқлаш, мазкур иш усуллари бажариш, такрор бажариш, амалда қўлланишига эътибор қаратиш лозим. Мазкур босқичларга тўлиқ амал қилингандагина кўникмалар малакага айланишини ёдда тутиш зарур. Талабаларда кўникмаларни таркиб топтириш босқичлари 4 - жадвалда берилмоқда.

Модернизациялаштирилган ва узвийлаштирилган ДТС ва ўқув дастури мазмунига билим, кўникма ва малакалар билан бир қаторда умумий (таянч) ва хусусий биологик компетенциялар киритилган.

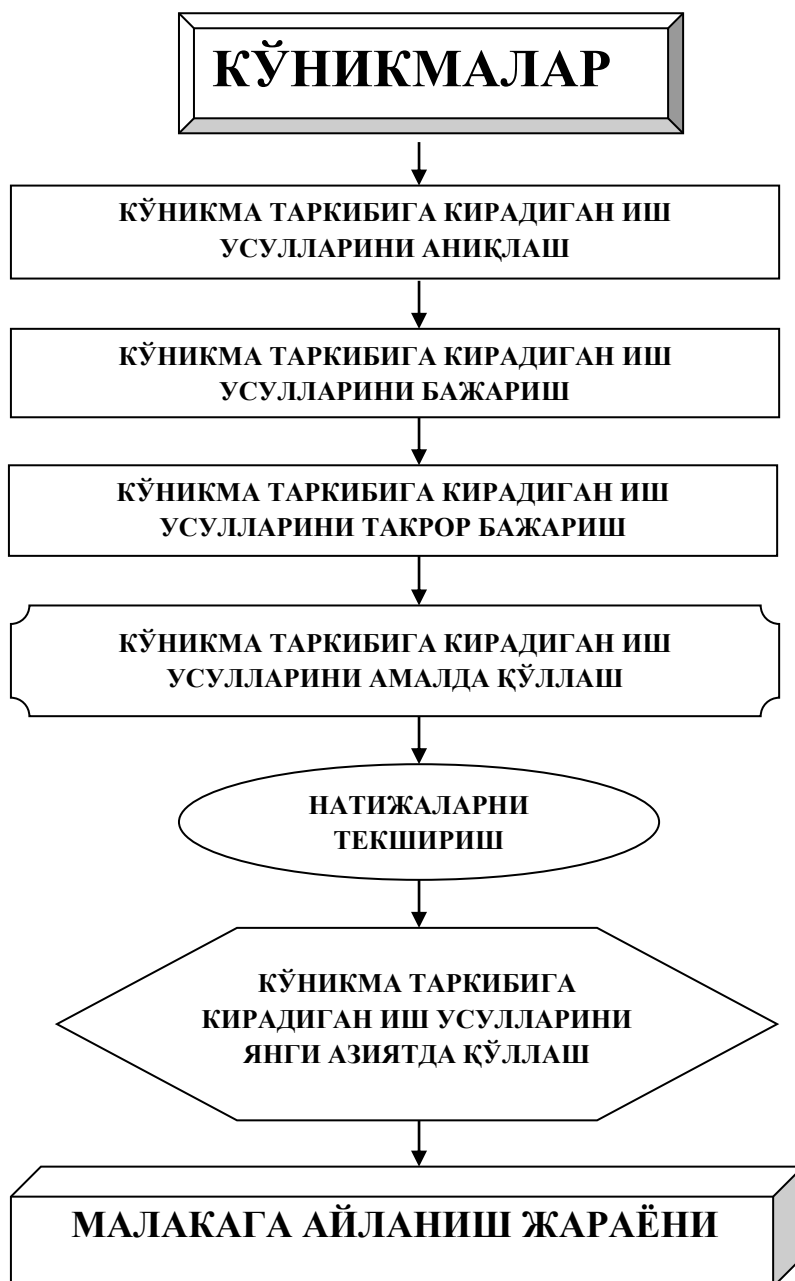
Компетенция - биология фани бўйича талабаларнинг эгаллаган назарий билим, амалий кўникма ва малакаларини кундалик ҳаётида дуч келадиган амалий ва назарий масалаларни ечишда фойдаланиб, амалиётда қўлай олишидир.

Компетентлилик (лот: competens - лаёқатли, қобилияти бор) шахс билим, кўникма ва тажрибаларининг унинг ижтимоий-профессиянал мавқеи

ва ўзига тегишли вазифаларни бажариш, муаммолар ҳал қилишга етарлилиги ҳамда ҳақиқий мослик даражаси. Компетентлилик таркибига соф касбий билим, кўникма ва малакалардан ташқари, ташаббускорлик, ҳамкорлик, гуруҳда ишлаш лаёқати, коммуникатив қобилияти, реал баҳолай олиш, мантиқий фикрлаш, ахборотни саралаш ва фойдалана олиш хусусиятлари ҳам киради. Демак, ҳар бир ўқитувчи биология фанидан таълим бериш жараёнида талабаларда компетентцияни шакллантириш лозим.

Компетентлик ёндошув - таълимда компетенциявий ёндошув дейилганда, ўқувчиларнинг шахсий, касбий ва ижтимоий ҳаётларида учрайдиган вазиятларда эгаллаган турли типдаги малакаларини самарали равишда қўллашга ўргатиш тушунилади.

ТАЛАБАЛАРДА КЎНИКМАЛАРНИ ТАРКИБ ТОПТИРИШ БОСҚИЧЛАРИ

Таълим мазмунининг учинчи таркибий қисми иждодий фаолият тажрибаларини таркиб топтириш учун таълим тарбия жараёнига муаммоли таълим технологияси асосида муаммоли тарздаги савол топшириқлар, машқ масалалар ишлаб чиқилиши, унда талабалар томонидан мантиқий операцияларни мустақил бажарилиши назарда тутилиши лозим.

Талабаларда иждодий фаолият тажрибаларини шакллантириш босқичлари 5 - жадвалда берилмоқда.

Шуни қайд этиш лозимки, талабаларда иждодий фаолият тажрибаларини шакллантириш узок давом этадиган жараён бўлиб, унинг босқичларига тўлиқ амал қилингандагина кўзланган натижани олиш мумкин.

Талабаларда иждодий фаолият тажрибаларни шакллантириш учун биология ўқитувчиси ҳар бир машғулотларда иждодий (креатив) ўқув топшириқларидан фойдаланиш лозим.

Биологиядан фойдаланиладиган иждодий (креатив) ўқув топшириқлари жумласига қуйидагиларни киритиш мумкин.

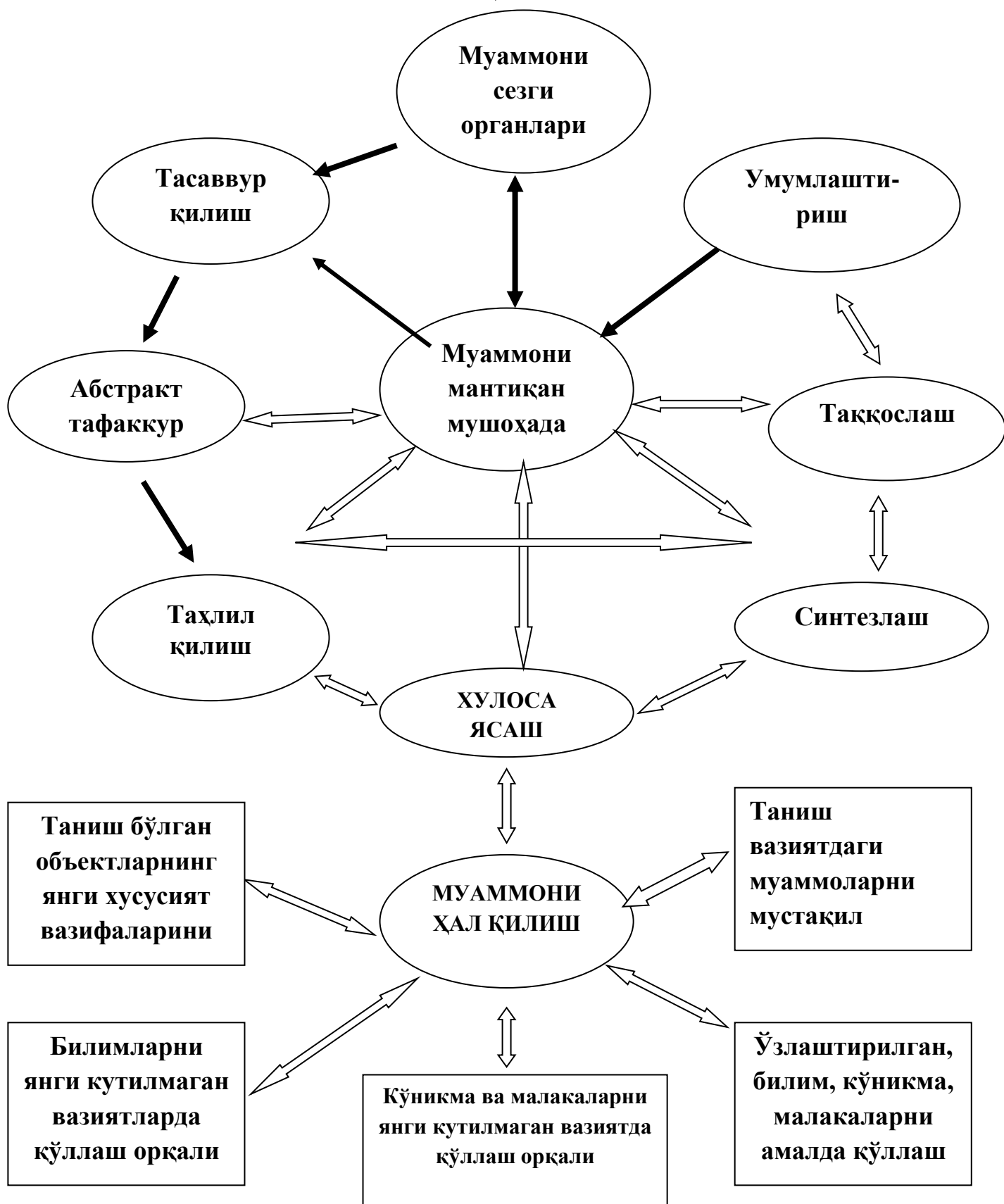
1. Қийинлик даражаси иждодий (креатив) ўқув топшириқлари
2. Кейс-стади топшириқлари.
3. Ностандарт тест топшириқлари.

Мазкур топшириқлар талабаларда иждодий фаолиятни шакллантириш ва ривожлантиришга замин яратади.

Биология ўқитувчиси мазкур ўқув топшириқларни тузишда албатта ўрганиладиган мавзу мазмунини қайта ишлари, ўқув муаммоларини вужудга келтириши, талабаларнинг аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини янги, кутилмаган вазиятларда қўллашини эътиборда тутиши лозим.

Машғулотлар давомида талабалар мазкур ўқув топшириқларни бажариш жараёнида муаммоларни сезги органлари орқали идрок этиши, тасаввур қилиши, абстракциялаши, муаммони мантиқан мушоҳада қилиши, ақлий операциялар таҳлил, синтез, таққослаш, қиёслаш, умумлаштириш ва хулоса ясаш орқали муаммонинг ечимини топиши назарда тутилади.

ТАЛАБАЛАРДА ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ БОСҚИЧЛАРИ

5 жадвал

Таълим мазмунининг тўртинчи таркибий қисми қадриятлар тизимини таркиб топтириш босқичларидан аввал қадриятларга аниқлик киритиш лозим.

Биологик фанлар таълим мазмунидаги қадриятлар таълим-тарбия жараёнида таълим билан тарбиянинг узвийлигини таъминлашга хизмат қилади.

Биологик таълим жараёнида ўрганиладиган мавзунинг мазмунига боғлиқ ҳолда талабаларнинг онги ва қалбига миллий мафкура ғояларини сингдириш, миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялаш, касбий йўналтирилганликни амалга ошириш, баркамолликка йўналтириш қадриятларга мисол бўлади.

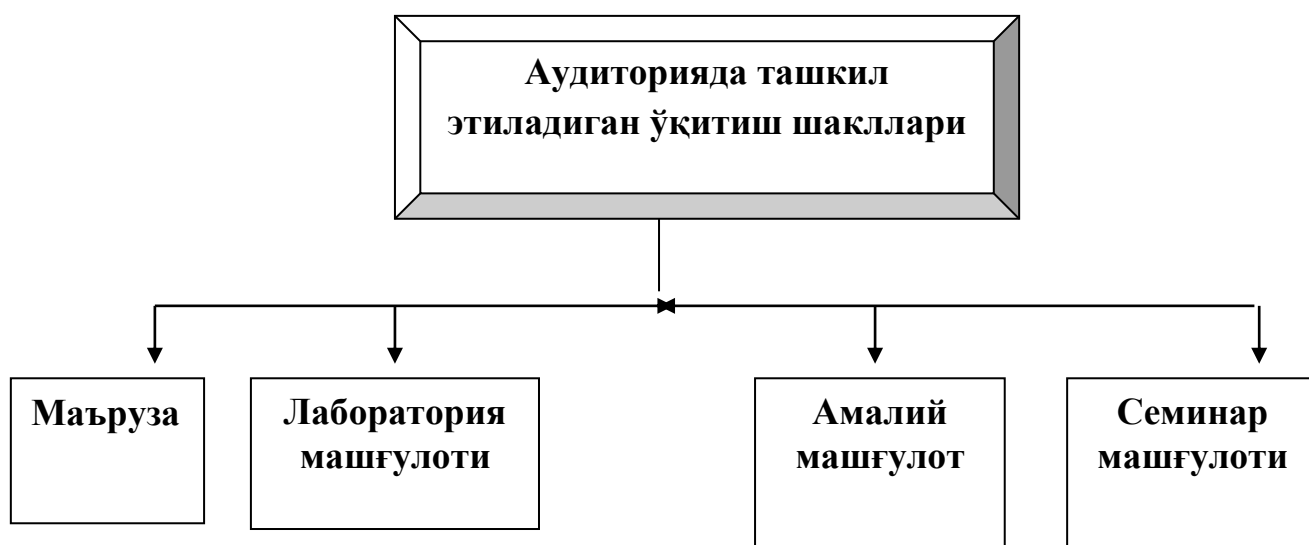
Олий таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш шакллари икки гуруҳга ажратилади:

1. Аудиторияда ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёни шакллари, улар жумласига маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулоти киради.

2. Аудиториядан ташқари ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёни шакллари, улар жумласига талабаларнинг мустақил таълими ва иши, курс иши, ўқув-дала ва педагогик амалиёт, битирув-малакавий ишлар мансуб бўлади.

Уларни жадвал тарзида қуйидагича ифодалаш мумкин.

Ўқитувчи дастлаб олий таълим муассасаси олдидаги давлат ва ижтимоий буюртма, ўқитиладиган курснинг бўлажак кадрларни тайёрлашдаги ўрнини эътиборга олган ҳолда таълим мазмунини намунавий ва ишчи дастур орқали таҳлил қилади, аудитория ва аудиториядан ташқари ташкил этиладиган ўқув машғулотларини яхлит ҳолда режалаштиради.

Мазкур режа асосида ўзининг педагогик фаолиятини ташкил этади.

Юқорида қайд этилганидек, ўқитувчи ўзининг педагогик фаолиятини ташкил этишда дастлаб:

- олий ўқув юрти олдидаги вазифалар;
- ўқитиладиган фаннинг мутахассисни тайёрлашдаги ўрни;
- таълим-тарбия жараёнига қўйиладиган замонавий талаблар;
- фани бўйича ўтказиладиган ўқитиш шакллари ташкил этишга қўйиладиган талабларни узвий равишда тасаввур этиши зарур.

Юқорида қайд этилганлар ўқитувчининг таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этишида дастуруламал бўлиб хизмат қилади. Шу сабабдан ўқитувчи ўрганиладиган мавзунинг дидактик мақсадини ҳисобга олган ҳолда:

- Маъруза, семинар, лаборатория ва амалий машғулотларда ўқитишнинг самарали воситалари ва методларидан фойдаланиш;
- Таълим-тарбия узвийлигини таъминлаш, талабаларни миллий ва умуминсоний кадрятларга ҳурмат, мустақиллик принциплари ва она-Ватанга садоқат руҳида тарбиялаш, уларда маънавий ва ахлоқий фазилатларни ривожлантириш йўллари бeлгилаш ва амалга ошириш;
- Талабаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг мазмуни, воситалари, методлари ва шакллари аниқлаш;
- Талаба-ёшлар онги ва қалбига миллий ғояни сингдириш йўллари бeлгилаш;
- Талабаларнинг билиш фаолиятини мақсадга мувофиқ ташкил этиш ва бошқариш, мазкур фаолиятни фаоллаштиришнинг самарали восита ва методларини, ўқув мотивларини ривожлантириш йўллари аниқлаш;
- Ўқитишда амалий масалаларга эътиборни қаратиш, талабаларда ўқув, амалий ва меҳнат, ижодий ва мустақил фикрлаш кўникмалари, атроф муҳитга онгли муносабатни таркиб топтириш, таълимнинг касбий йўналишини амалга ошириш;

ўқитиш жараёнида тесқари алоқани амалга ошириш, яъни талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини ўзлаштириш даражасини рейтинг

тизими орқали мунтазам назорат қилиш, олинган натижаларга мувофик ўқитиш жараёнига тегишли ўзгартиришлар киритиш каби муаммоларни ҳал этиш лозим.

- талабаларни фаннинг назарий асослари ва билимлари билан қуроллантириш, маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг мазмуни, воситалари, методлари ва шакллари уйғун танлаш орқали таълим самарадорлигига эришишни назарда тутиши лозим.

Олий таълимдаги ўқитиш жараёни таълим мазмуни, ўқитиш воситаси, методлари ва шакллари ташкил қилишнинг кўпқиррали ягона тизим шаклида амалга оширилади.

Олий таълимдаги ўқитишнинг шакл ва методлари йиғиндиси ўқув жараёнининг объектив қонуниятлари билан белгиланадиган ягона дидактик мажмуани ташкил этади.

Олий таълимдаги ўқитишнинг шакл ва методлари таснифи ўзаро боғланган ва ўзаро шартланган икки фаолиятга таянади:

- ўқув жараёнини бошқариш ва ташкил этиш бўйича ўқитувчиларнинг педагогик фаолияти;

- талабаларнинг ўқув ва билиш фаолияти.

Олий таълимдаги ўқув жараёнининг асосий шакллари билан бири маъруза саналади, маърузада талабалар онгига етказилган назарий билимлар ва масалалар семинар, амалий ва лаборатория машғулоти, талабаларнинг мустақил таҳсили орқали мустаҳкамланади, ўқув анжуманлари, маслаҳатлар, экскурсия, экспедиция, ўқув-дала, ишлаб чиқариш ва педагогик амалиётда амалга қўлланилади, уларнинг натижалари курс иши ва битирув-малакавий ишларда ўз аксини топади.

Хулоса қилиб айтганда, олий таълимдаги ўқув жараёнининг шакллари яхлит тизимни ташкил этади.

Маъруза - у ёки бу илмий масала ёки муаммони тўғри, мантиқий изчилликда ва аниқ изоҳлаб бериш саналади.

Маъруза ўқитувчи шахсининг барча бойлиги: онги, ҳиссиёти, иродаси, туйғуси, эътиқоди орқали талабалар ички дунёси билан мулоқотда бўлишининг энг самарали, жонли шаклидир.

Мазкур жараёнда ўқитишнинг талабаларни таълим олиш ва баркамолликка йўналтириш, ахборот бериш, методологик ва тарбиялаш функцияларини рўёбга чиқаришга ёрдам беради.

Маърузанинг талабаларни таълим олиш ва баркамолликка йўналтириш функциясида талабаларнинг диққати ўқув курси мазмунидаги асосий ғоялар, назариялар, қонуниятлар ва қонунларга жалб этиш орқали таълим олиш ва

касбни мукаммал эгаллашнинг аҳамияти, ўрганилаётган материалларнинг бўлғуси касбий фаолиятидаги роли ва аҳамияти, уни ўзлаштириш методларига жалб қилинади.

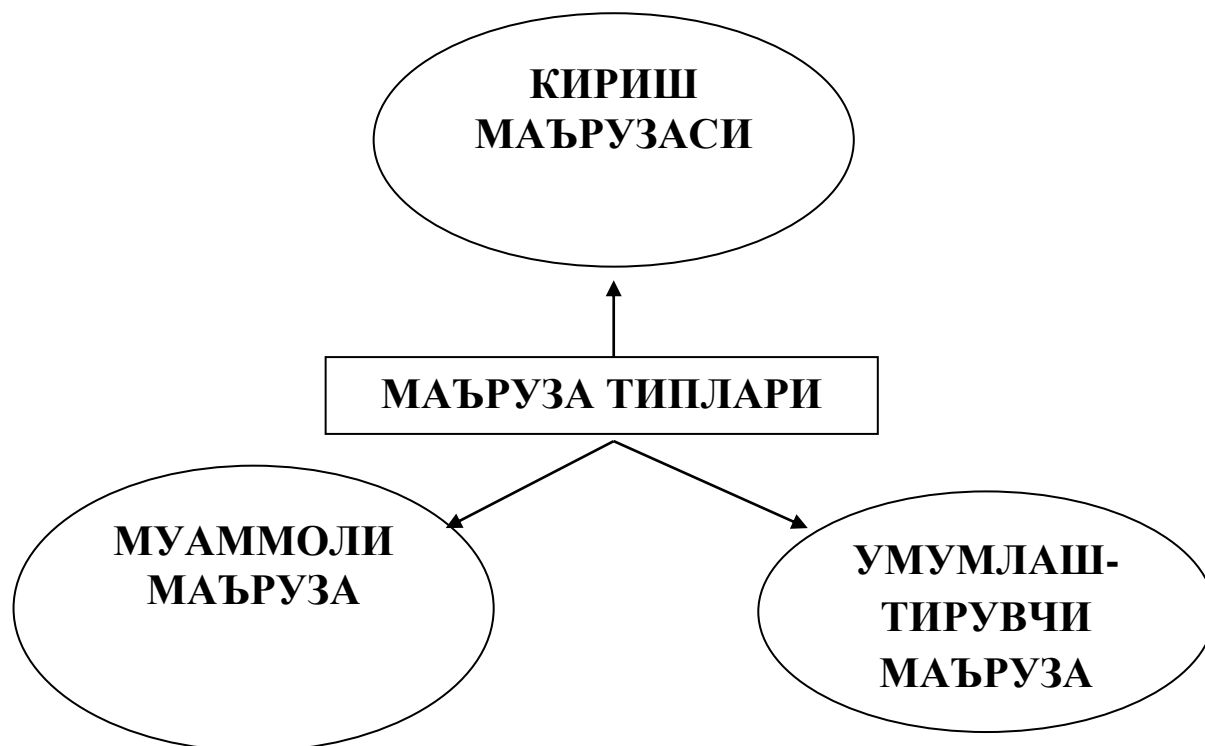
Маърузанинг ахборот бериш функцияси асосий илмий фактлар, қоидалар, хулосаларнинг моҳиятини ёритиш жараёнида ўқитувчи билан талабалар ҳамкорлигида амалга оширилади.

Маърузанинг методологик функциясини қўллаш фаннинг тадқиқот методларини қиёслаш, чоғиштириш, илмий изланишнинг тамойиллари ва ёндашувларини билиш, талабаларни келгусида илмий-тадқиқот ишларига жалб этишга замин тайёрлайди.

Маърузанинг тарбиявий функцияси маъруза жараёнида талаба-ёшларнинг онги ва қалбига миллий ғояни сингдириш, ўқув материалига ҳиссий баҳо бериш муносабатларини уйғотиш, қизиқишларини ўстириш, мантиқий фикрлаш ва исботлашни ойдинлаштириш йўли билан амалга оширилади.

Олий таълим муассасаларида фойдаланиладиган маъруза мазмуни ва дидактик мақсадига кўра: кириш маърузаси, муаммоли маъруза ва умумлаштирувчи маърузаларга ажратилади.

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН МАЪРУЗА ТИПЛАРИ

Ўқув курсларидан ташкил этиладиган кириш маърузасининг дидактик мақсади:

- талабаларнинг аввал ўзлаштирган билимларини янги ва қутилмаган вазиятларда қўллашга ўргатиш;
- талабаларни янги ўқув материални қабул қилишга тайёрлаш;
- талабаларнинг фан асосларини ўрганишга бўлган қизиқишини орттириш асносида уларнинг бўлғуси кадр ва шахс сифатида ривожланишига замин тайёрлаш;
- ўқув курсининг мазмуни ва бўлғуси кадрларнинг шаклланишида тутган ўрнини эътиборга олган ҳолда фанлараро, мавзулараро боғланишни амалга ошириш саналади.

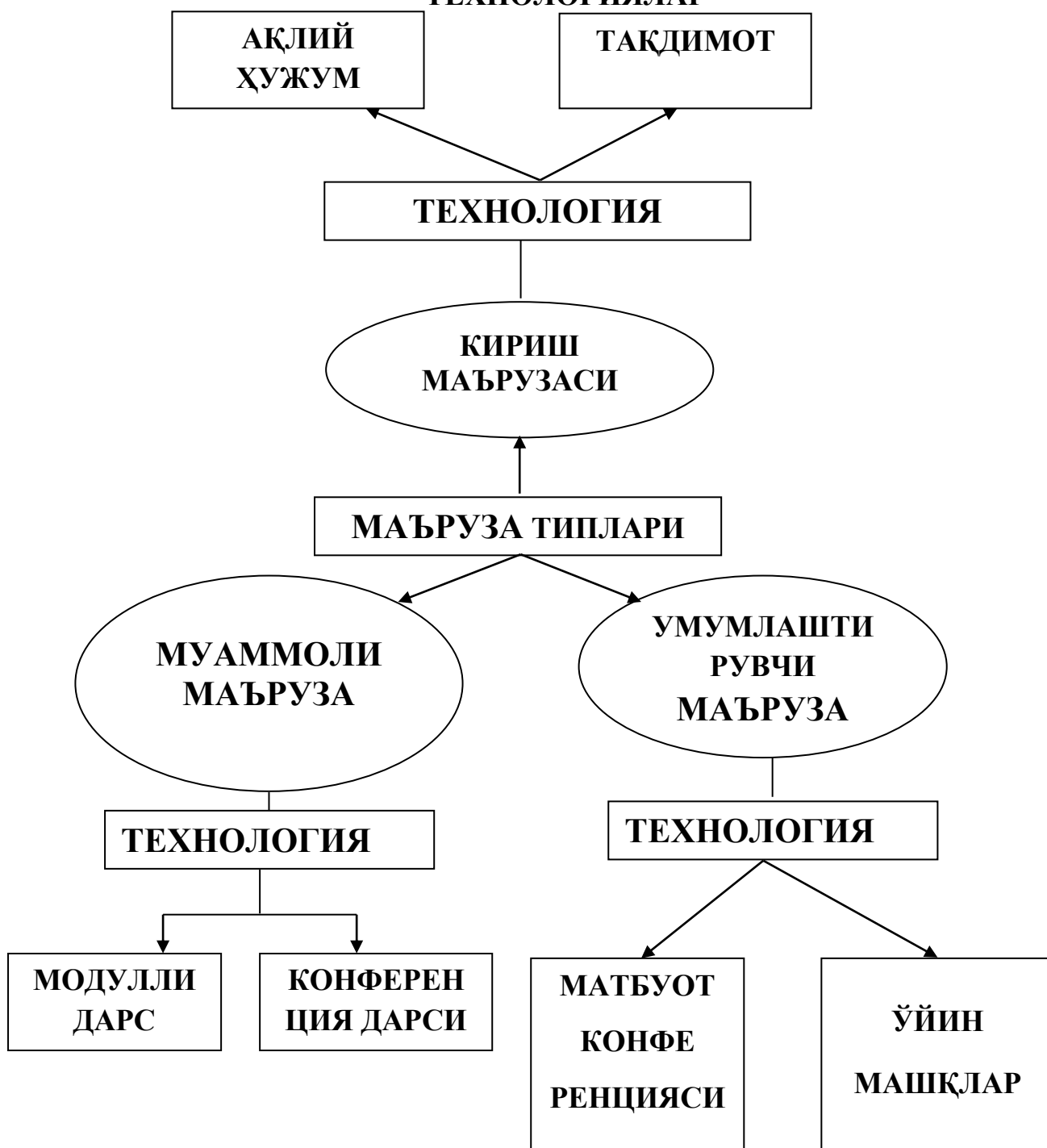
ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН МАЪРУЗА ТИПЛАРИНИНГ ДИДАКТИК МАҚСАДЛАРИ

Ўқув курсларидан ташкил этиладиган муаммоли маърузанинг дидактик мақсади:

- ўқув дастуридан ўрин олган мавзулар бўйича янги ўқув материални ўрганиш;
- талабаларнинг аввал ўзлаштирган билимларини янги ва қутилмаган вазиятларда қўллаш ўқув материални мустаҳкамлаш;
- фанлараро, мавзулараро боғланишни амалга ошириш билимларни тизимлаштириш, назорат қилиш ва бўшлиқларни тўлдириш.

МАЪРУЗА ТИПЛАРИДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Ўқув курсларидан ташкил этиладиган умумлаштирувчи маърузанинг дидактик мақсади:

- Талабалар томонидан ўзлаштирилган билимларни тизимлаштириш ва умумлаштириш;
- Талабаларнинг ўзлаштирган билим, кўникма ва малакалари асосида таянч ва хусусий компетенция (лаёқати)ни таркиб топтириш, бўлажак кадр сифатида касбий-педагогик тайёргарлигини шакллантириш ва шахс баркамоллигини таъминлаш саналади.

Дидактик адабиётларда маърузалар типлари ва уларда фойдаланиладиган технологиялар берилганлигини ҳисобга олган ҳолда маърузалар типларида фойдаланиш тавсия этиладиган технологияларнинг турлари юқорида жадвал тарзида берилди.

Маъруза машғулоти ташкил этиш методикаси

Олий таълим муассасаларида маъруза машғулоти-таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири ҳисобланади, шу сабабли ўқитувчи мазкур машғулотни ташкил этиш ва ўтказиш замон талабларига мос лойиҳалаш зарур.

Ўрганиладиган мавзунинг мазмунига кўра аввало, маъруза машғулотининг типи (кириш, муаммоли, умумлаштирувчи), мақсади ва вазифалари, фойдаланиладиган инновацион технологияларни аниқлаб олиш зарур.

• Ўқитувчи ўқув фанининг намунавий дастури асосида шакллантирилган ишчи дастурга мувофиқ тузилган мавзули-таквим режадан ўрганиладиган мавзуни аниқлаши, тақдимот тайёрлаши, мавзу бўйича Кейс-стади топшириқлари, кичик гуруҳларда ўқитиш методидан фойдаланиш имконини берадиган ўқув топшириқлари мажмуасини тузиши лозим.

• Машғулотнинг ташкилий қисмида саломлашиш одобига мувофиқ саломлашиш, гуруҳда онгли интизомни вужудга келтириш, давоматни аниқлаш, ўтган мавзу бўйича берилган топшириқларни аниқлаш назарда тутилади.

• Ўқитувчи янги мавзу мазмунига асос бўладиган тушунчаларни назарда тутган ҳолда машғулотнинг талабаларнинг билимларини фаоллаштириш қисмида Кейс-стади топшириғи асосида фанлараро, боблараро, мавзулараро боғланишни амалга ошириши, мазкур топшириқлар кенг қамровли, топшириқларнинг мураккаблик даражаси ва кетма-кетлиги талаб даражасида бўлишига эътибор қаратиши ва талабаларнинг ўқув мотивларини кучайтириши лозим. Шу босқичда ўқитувчи ўтган мавзуни яқунлаш ва янги мавзу билан боғлаш мақсадида муаммоли методлар ва кўргазма воситалари ёрдамида муаммоли вазиятни вужудга келтириши, талабалар фаолиятини муаммони ҳал этишга йўллаш, талабаларнинг аввалги мавзуларда ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларни янги вазиятда қўллашга замин тайёрлаши, улардаги типик хато ва камчиликларни бартараф этиши,

яқунлашни кенг қамровда ўтказиб, асосий тушунча ва таянч сўзларга урғу бериши, хулоса ясаши зарур.

- Машғулотнинг янги мавзуни ўрганиш қисмида талабаларни янги мавзунинг ўқув мақсадлари, вазифалари, маъруза давомида кичик гуруҳларнинг машғулоти давомида бажариладиган ишлар билан таништириши, Блум таксономияси бўйича шакллантирилган ўқув мақсадларини талабалар зиммасига юклаши талаб этилади. Янги мавзунинг мазмунидаги асосий ғоя, қонунлар, қонуниятлар кўргазма воситалар ёрдамида кенг қамровли ёритилиши, мавзу бўйича тушунча, кўникма ва малакалар талабалар томонидан ўзлаштириш босқичларига амал қилинган ҳолда шакллантирилиши лозим.

- Мавзу баёнида илмийлик, тушунарлик, тизимлик, кенг қамровлик, назария ва амалиёт бирлиги, таълим-тарбия узвийлиги каби ўқитиш принципларига амал қилиш, мавзу мазмунини маҳаллий ҳамда кўшимча материаллар билан кенгайтиришни амалга оширишга эътибор қаратиш назарда тутилади.

- Мавзу баёнининг самарадорлигини репродуктив (оғзаки, кўргазмали, амалий) ва фаол (муаммоли, мантиқий, ижодий изланишли, дидактик ўйинли ва ҳ.к.) методлар, воситалар (кўргазмали қуроллар, лаборатория жиҳозлари, тарқатма ва дидактик материаллар, ўқув-техник ва компьютер воситаси ва ҳ.к.)дан уйғун фойдаланиш орқали орттириш талаб этилади.

- Маъруза машғулотида ўрганиладиган мавзунинг мазмунига мувофиқ инновацион ва ахборот технологиялар (муаммоли, модулли, дидактик-ўйинли, ҳамкорликда ўқитиш) танланади. Инновацион технологиялар танлаганда мазкур технология талабларига мувофиқ талабалар билиш фаолиятини ташкил этиш назарда тутилади ва уларнинг билим захираси, эгалланган кўникма ва малакалари, эргономик, ёш ва психологик хусусиятларига мослиги эътиборга олинади.

- Ўқитувчи талабаларнинг диққатининг давомийлигини эътиборга олган ҳолда машғулоти давомида Кейс-стади ва ақлий ҳужум топшириқлари асосида муаммоли вазиятларнинг туғдириши, уларни ҳал этишда талабалар билимидан фойдаланиши, талабаларнинг билиш фаолияти ва уларнинг машғулотида фаол иштирокини таъминлаши лозим.

- Маъруза машғулоти мазмунига боғлиқ ҳолда тақдимот материалларининг мавжудлиги ва ўз ўрнида мақсадга мувофиқ фойдаланиш маърузанинг самарадорлигини орттиришга замин тайёрлайди.

- Ўқитувчининг вазиятга қараб нутқининг ҳиссиётли, оғир-вазмин бўлиши, дикциянинг аниқлиги, юқори савиядаги мулоқот маданияти, ўқув мақсадлари ва топшириқларини қўя олиши, талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш кўникмалари, ўзини тутиши, мимикаси, ҳис - ҳаяжонини бошқара олиши, талабаларга нисбатан педагогик инсонпарварлашган муносабати унинг юксак педагогик маҳоратга эга эканлигидан далолат беради.

- Маъруза мазмунида бугунги куннинг долзарб муаммоларини қамраб олинган, талабаларнинг ғоявий-сиёсий етуклигини ривожлантиришга йўналтирилган, мавзу мазмунига боғлиқ ҳолда касбий йўналтирилганлик, шунингдек, таълим-тарбиянинг узвийлиги амалга оширилган бўлиши лозим. Машғулот давомида мантиқий кетма-кетликда мавзу режаси тўлиқ ёритилиши, талабалар томонидан мавзу мазмунидаги назария, ғоя, қонуниятлар, тушунча, атамаларни ўзлаштириш жараёнида дидактик қонуниятларга амал қилиниши, тушунча ва атамаларнинг изоҳи ёритилиши машғулотнинг замон талабларига жавоб беришини таъминлайди.

Маърузанинг якунида ўқитувчи мавзу мазмунидан келиб чиққан ҳолда машғулотни яқунлаши, мазкур жараёнда талабаларнинг иштирокини таъминлаши, талабалар жавобидаги типик хато ва камчиликларни бартараф этиши, яқунлашни кенг қамровли, асосий тушунча ва таянч сўзларга урғу бериши, хулосалаши лозим.

Олий таълим ўқитиш тизимида маъруза билан биргаликда семинар, амалий ва лаборатория машғулотларидан ҳам фойдаланилади, мазкур ўқитиш шакллари таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи, назария ва амалиёт бирлиги функцияларини бажаради.

Олий таълим муассасаларида ўқитиш шаклларида бири семинар саналади.

Семинар машғулотини ташкил қилиш ва ўтказиш методикаси.

Семинар машғулотни қуйидаги дидактик мақсадларни амалга оширишга хизмат қилади:

- Талабаларнинг ўқув курслари бўйича ўзлаштирган назарий билимларини чуқурлаштириш, мустаҳкамлаш орқали илмий дунёқарашини кенгайтириш;

- ДТС билан меъёрланган кўникмаларни малака даражасига етказиш орқали талабаларнинг таянч ва хусусий компетенцияларини шакллантириш;

- Талабаларнинг аввал ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларни янги кутилмаган вазиятларда қўллаш орқали ижодий фаолият тажрибаларини эгаллашга замин тайёрлаш;

- Талабаларни илмий-ижод методологияси билан таништириш орқали илмий изланишларга йўллаш;

- Талабаларнинг ўзлаштирган билим, кўникма, малакалари ва компетенциялари асосида касбий йўналтирилганликни амалга ошириш.

Ўқитувчи семинар машғулотларининг боришини лойиҳалашда талабалар томонидан бажариладиган иш тартиби, семинар машғулотни мавзусидан келиб чиққан ҳолда Блум таксономиясига мувофиқ ўқув мақсадлари, мазкур ўқув мақсадларига эришишни таъминлаш учун талабаларнинг кичик гуруҳлари учун ўқув топшириқлар(Кейс стади, муаммоли савол-топшириқлар, креатив масала машқ)ни шакллантириши ва уларни фан

силабусига мавзулар кетма-кетлигида жойлаши ва талабаларни таништириши лозим.

Шуни қайд этиш лозимки, ўқитувчи семинар машғулоти топшириқларини шакллантиришда уларнинг мазмуни ўқитиш шакллари бўлган маърузада ўрганилган назарий масалалар, мустақил таълим топшириқлари билан узвий боғлиқ бўлишига эътибор қаратиши зарур.

Семинар машғулотини ташкил этишда қуйидаги масалалар ўқитувчининг диққат марказида турмоғи лозим:

- Машғулот бошланишида мавзуга оид муаммоли вазиятнинг вужудга келтирилиши, бугунги куннинг долзарб муаммоларига боғланиши;
- Назария ва амалиёт, таълим-тарбиянинг узвийлигига амал қилиниши;
- Семинар мазмунидаги маълумотларнинг янгилиги ва долзарблиги;
- Мавзу мазмунига боғлиқ ҳолда талабалар онги ва қалбига миллий ғояларнинг сингдирилиши;
- Семинар мазмунининг талаба келгусида эгаллайдиган касбга алоқадорлиги, касбий йўналтирилганликни амалга оширилиши;
- Семинар машғулоти ўқув топшириқларини шакллантиришда талабалар томонидан аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларидан фойдаланишга замин яратиш;
- Семинар машғулоти топшириқлари таркибида фанлараро, боблараро, мавзулараро боғланишга асосланган ўқув топшириқларининг мавжуд бўлиши, улардан мақсадга мувофиқ ўз ўрнида фойдаланиш йўлларини белгилаш;
- Семинар машғулоти топшириқларини бажаришда асос бўладиган тушунчаларни мустаҳкамлаш мақсадида кўникмаларни таркиб топтириш бўйича топшириқлардан ўз ўрнида фойдаланилиш;
- Талабаларнинг билиш фаолиятининг ташкил этилиш шакли (индивидуал, кичик гуруҳлар)ни танлаш ва шу асосда талабаларнинг билиш фаолиятини бошқариш йўлларини лойиҳалаш;
- Семинар машғулоти мазмунига боғлиқ ҳолда Кейс-стади топшириқларини тузиш ва ўз вақтида фойдаланиш.
- Семинар машғулоти мазмунига фан янгиликлари, инновацияларни киритиш, талабаларни инновациялар ва илмий-тадқиқот ишларига йўналтириш;

Педагогика назарияси ва амалиётида маъруза машғулотлари каби семинар машғулотлари ҳам уч тури билан фарқланади: кириш, муаммоли ва умумлаштирувчи семинар машғулотлари.

Кириш семинар машғулотлари, асосан, талабаларни мустақил ишнинг ўзига хос хусусиятлари билан таништириш мақсадида ўтказилади. Унда адабиётлар, маълумотнома-адабиётлар ва бошқа манбалар билан ишлаш усуллари ўргатилади, талабаларни бошланғич шаклда илмий-тадқиқот

ишларига ўтишга ҳозирлайди. Мазкур жараён семинар машғулотларининг тайёргарлик шакли ҳисобланади ва одатда ўқув курсини ўрганишнинг биринчи ҳафтасида ўтказилади.

Кириш семинарида ўқитувчи талабалар билан ҳамкорликда силабусда берилган ўқув топшириқлари, семинар машғулотларининг мавзулари ва уларда бажариладиган ўқув топшириқларни биргаликда муҳокама қилади, муайян саволлар бўйича йўл-йўриқ берилади.

Муаммоли семинар машғулотларида маъруза машғулотларида ёритилган илмий-назарий масалалар юзасидан муҳим вазифалар ҳал қилинади. Ўқитувчи ўрганилган мавзунини дидактик жиҳатдан қайта ишлаб чиқиши, муаммоли савол-топшириқлар тузиши орқали талабаларнинг аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини янги қутилмаган вазиятларда қўллаш орқали ижодий фаолият тажрибаларини эгаллашга замин яратиши лозим.

Умумлаштирувчи семинар машғулотлари талабаларнинг курсини ўрганиш давомида ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини умумлаштириш, тизимилаштириш, хулоса ясашга замин тайёрлайди.

Ўқитувчи семинар машғулотларининг турлари ва уларнинг дидактик мақсадларини эътиборга олган ҳолда талабалар учун ўқув топшириқларини шакллантириши лозим.

Амалий машғулот атамаси педагогикага оид адабиётларда ҳам кенг, ҳам тор маънода изоҳланади. Амалий машғулот атамаси кенг маънода машқ, семинар (уларнинг барча турлари) ва лаборатория машғулотларини умумлаштиради. Амалий машғулотларнинг маърузадан фарқланадиган асосий белгиларидан бири ўқув жараёни қатнашчиларининг биргаликдаги ўқув мақсадларига эришиш ҳаракатларида кўзга ташланади. Улар вазифаларига кўра ҳам фарқланади. Агар маърузада илмий билимлар назарий жиҳатдан баён қилинган бўлса, амалий машғулотларда билимлар чуқурлаштирилади, кенгайтирилади ва аниқлаштирилади.

Амалий машғулотлар талабалар билимини мустаҳкамлаш, амалиётга қўллаш ва назорат қилишга хизмат қилади.

Амалий машғулотни ташкил қилиш ва ўтказиш методикаси.

Амалий машғулот қуйидаги дидактик мақсадларни амалга оширишга хизмат қилади:

- Талабаларнинг ўқув курслари бўйича ўзлаштирган назарий билимларини амалиётга қўллаш орқали ДТС билан меъёрланган кўникмаларни таркиб топтириш;
- Таркиб топтирилган кўникмаларни малака даражасига етказиш орқали талабаларнинг таянч ва хусусий компетенцияларини шакллантириш;

- Талабаларнинг аввал ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларни янги кутилмаган вазиятларда қўллаш орқали ижодий фаолият тажрибаларини эгаллашга замин тайёрлаш;

Ўқитувчи амалий машғулотларнинг боришини лойиҳалашда талабалар томонидан бажариладиган иш тартиби, амалий машғулот мавзусидан келиб чиққан ҳолда Блум таксономиясига мувофиқ ўқув мақсадлари, мазкур ўқув мақсадларига эришишни таъминлаш учун талабаларнинг кичик гуруҳлари учун ўқув топшириқлар(Кейс стади, муаммоли савол-топшириқлар, креатив масала машқ)ни шакллантириши ва уларни фан силабусига мавзулар кетма-кетлигида жойлаши ва талабаларни таништириши лозим.

Шуни қайд этиш лозимки, ўқитувчи амалий машғулот топшириқларини шакллантиришда уларнинг мазмуни ўқитиш шакллари бўлган маърузада ўрганилган назарий масалалар, мустақил таълим топшириқлари билан узвий боғлиқ бўлишига эътибор қаратиши зарур.

Амалий машғулотни ташкил этишда қуйидаги масалалар ўқитувчининг диққат марказида турмоғи лозим:

- Машғулот бошланишида мавзуга оид муаммоли вазиятнинг вужудга келтирилиши, бугунги куннинг долзарб муаммоларига боғланиши;

- Назария ва амалиёт, таълим-тарбиянинг узвийлигига амал қилиниши;

- Амалий мазмундаги маълумотларнинг янгилиги ва долзарблиги;

- Мавзу мазмунига боғлиқ ҳолда талабалар онги ва қалбига миллий ғояларнинг сингдирилиши;

- Амалий иш мазмунининг талаба келгусида эгаллайдиган касбга алоқадорлиги, касбий йўналтирилганликни амалга оширилиши;

- Амалий машғулот иш тартибини шакллантиришда талабалар томонидан аввал ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларидан фойдаланишга замин яратиш;

- Амалий иш топшириқларини бажаришда фанлараро, боблараро, мавзулараро боғланишга асосланган ўқув топшириқларини тайёрлаш, уларни мақсадга мувофиқ ўз ўрнида фойдаланиш;

- Амалий иш топшириқларини бажаришда асос бўладиган тушунчаларни мустаҳкамлаш мақсадида кўникмаларни таркиб топтириш бўйича топшириқлардан ўз ўрнида фойдаланилиш;

- Талабаларнинг билиш фаолиятининг ташкил этилиш шакли (индивидуал, кичик гуруҳлар)ни танлаш ва шу асосда талабаларнинг билиш фаолиятини бошқариш йўллари лойиҳалаш;

- Амалий иш мазмунига боғлиқ ҳолда Кейс-стади топшириқларини тузиш ва ўз вақтида фойдаланиш.

- Амалий иш мазмунига фан янгиликлари, инновацияларни киритиш, талабаларни инновациялар ва илмий-тадқиқот ишларига йўналтириш;

- Талабаларнинг амалий иш топшириқларини бажаришга бўлган мотивациясини кучайтириш.

Лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.

Лаборатория машғулотларининг бошқа ўқитиш шаклларида асосий фарқи талабалар томонидан белгиланган ўқув топшириқлари мустақил равишда бажарилади ёки тажриба ўтказилади.

Лаборатория машғулотида лаборатория ишлари бажарилади, яъни фанда тажриба йўли билан кашф этилган янгиликлар талабалар томонидан лаборатория хонасида “қайта кашф қилинади”.

Шу сабабли, лаборатория машғулоти ўқитиш жараёнида муҳим ўрин тутди ва қуйидаги дидактик мақсадлар:

- Талабаларнинг ўқув курслари бўйича ўзлаштирган назарий билимларини чуқурлаштириш, мустаҳкамлаш орқали кўникма ва малакаларни таркиб топтириш;

- ДТС билан меъёрланган кўникмаларни малака даражасига етказиш орқали талабаларнинг таянч ва хусусий компетенцияларини шакллантириш;

- Талабаларнинг аввал ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларни янги қўшилмаган вазиятларда қўллаш орқали ижодий фаолият тажрибаларини эгаллаш асносида илмий изланишларга йўллаш;

- Талабаларнинг илмий-назарий, шу билан бир қаторда илмий-методик тайёргарлигини орттириш;

- Назария-амалиёт, фан ва ишлаб чиқариш бирлиги бўйича билимларни чуқурлаштиришни амалга оширишга хизмат қилади.

Шу билан бир қаторда лаборатория машғулотлари талабаларда қуйидаги:

- лаборатория ишининг мақсадини аниқ белгилаш;

- лаборатория ишини бажариш тартибини режалаштириш ва босқичма-босқич ўтказиш олиш;

- лаборатория ишидан қўйилган натижани башорат қилиш ва натижани мустақил равишда қўлга киритиш каби ўқув меҳнати кўникмаларини таркиб топтиришга замин тайёрлайди.

Лаборатория машғулоти ташкил этишда қуйидаги масалалар ўқитувчининг диққат марказида турмоғи лозим:

- Машғулот бошланишида мавзуга оид муаммоли вазиятнинг вужудга келтирилиши, бугунги куннинг долзарб муаммоларига боғланиши;

- Назария ва амалиёт, таълим-тарбиянинг узвийлигига амал қилиниши;

- Лаборатория иши мазмунидаги маълумотларнинг янгилиги ва жиҳозларнинг етарли даражада бўлиши;

- Талабаларнинг саломатлигига салбий таъсир кўрсатадиган лаборатория ишларини виртуал лаборатория орқали намойиш қилиш;

- Лаборатория иши мазмунининг талаба келгусида эгаллайдиган касбга алоқадорлиги, касбий йўналтирилганликни амалга оширилиши;
 - Лаборатория машғулоти иш тартибини шакллантиришда талабалар томонидан аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларидан фойдаланишга замин яратиш;
 - Лаборатория иши топшириқларини бажаришда фанлараро, боблараро, мавзулараро боғланишга асосланган ўқув топшириқларини тайёрлаш, уларни мақсадга мувофиқ ўз ўрнида фойдаланиш;
 - Лаборатория иши топшириқларини бажаришда асос бўладиган тушунчаларни мустаҳкамлаш мақсадида кўникмаларни таркиб топтириш бўйича топшириқлардан ўз ўрнида фойдаланиш;
 - Лаборатория иш мазмунига боғлиқ ҳолда Кейс-стади топшириқларини тузиш ва ўз вақтида фойдаланиш.
 - Лаборатория иши мазмунига фан янгиликлари, инновацияларни киритиш, талабаларни инновациялар ва илмий-тадқиқот ишларига йўналтириш;
- Хулоса қилиб айтганда, олий таълим муассасаларида аудиторияда ташкил этиладиган ўқитиш шаклларига маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотлари киради.

Назорат саволлари.

1. Биологик фанларни ўқитишда замонавий ёндошувлар таснифини ўрганинг. Сиз қайси ёндошув асосида биологик таълим жараёнини ташкил этишни маъқул кўрасиз?
2. Педагогика олий таълим муассасаларида биологияни ўқитиш жараёнида фойдаланиладиган ўқитишнинг шакллари аниқланг.
3. Биологияни ўқитиш жараёнида фойдаланиладиган маърузанинг дидактик мақсади ва функцияларини тушунтиринг.
4. Биологияни ўқитиш жараёнида фойдаланиладиган лаборатория машғулотининг дидактик мақсади ва функцияларини тушунтиринг.
5. Биологияни ўқитиш жараёнида фойдаланиладиган амалий машғулотнинг дидактик мақсади ва функцияларини тушунтиринг.
6. Биологияни ўқитиш жараёнида фойдаланиладиган семинар машғулотининг дидактик мақсади ва функцияларини тушунтиринг.
7. Биологияни ўқитиш жараёнида фойдаланиладиган дала амалиётининг дидактик мақсади ва функцияларини тушунтиринг.
8. Биологиядан ўтказиладиган педагогик амалиётнинг дидактик мақсади ва функцияларини тушунтиринг.
9. Биологик фанларни ўқитишда ташкил этиладиган талабаларнинг мустақил таълимининг дидактик мақсади ва функцияларини тушунтиринг.
10. Биологик фанлар бўйича талабаларнинг курс ишининг дидактик мақсади ва функцияларини аниқланг.

11. Талабаларнинг битирув малакавий иши бўйича илмий изланишларни ташкил этиш босқичларини аниқланг.

Адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” Т.: 2011 - 128 бет

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. -Т.: ТГПУ им. Низами, 2003.

2. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. - Т.: Билим, 2004, - 160 бет.

3. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.

4. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. - Т.:ТГЭУ, 2005.

2. www.tdpu.uz

3. www.pedagog.uz

4. www.Ziyonet.uz

5. www.edu.uz

6. [tdpu-INTRANET.Ped](#)

2-Мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА МОДУЛЛИ ЁНДОШУВ

Режа:

1. Модулли ўқитиш тизимининг ўзига хос хусусиятлари.
2. Биологик фанларидан таълим-тарбия жараёнини ташкил этишда модулли ўқитишни амалга ошириш йўллари.

Таянч тушунчалар: Модул, модулли ўқитиш тизими, модулли ўқитиш тизимининг ёндошувлари, ДТС, билим, кўникма, малака, компетенция, рейтинг тизими, ностандарт ўқув ва тест топшириқлари, ўқув мақсадлари.

Педагогика олий таълим муассасаларида биологик фанларни ўқитиш жараёнида модулли ёндошувни амалга ошириш учун дидактик адабиётлар таҳлил этилди, ҳорижий мамлакатларнинг илғор иш тажрибалар ўрганилди.

Шуни қайд этиш лозимки, педагогик амалиётда модулли ўқитиш тизими модулларга асосланади ва мазкур тизимга нисбатан 2 хил ёндошув мавжуд:

1- ёндошув. Таълим муассасаси ўқув режасидан ўрин олган ўқув курси модул деб қабул қилиш ва кетма-кетликда ўрганишга ўтказиш.

Республикамизда Тошкент тиббиёт академиясида мазкур ёндошув асосида таълим-тарбия жараёни ташкил этилади ва талабалар ўқув режадан ўрин олган курсни белгиланган тартибда кетма-кетликда муайян вақт давомида 1та модулни ўрганади. Таълим-тарбия жараёнидан олинган натижалар сарҳисоб этилгандан сўнг, иккинчи модул бўйича таълим-тарбия жараёни ташкил этилади. Шу тариқа ўқув режадан ўрин олган ўқув курсларидан семестр давомида кетма-кетликда ўқитиш жараёни ташкил этилади.

Мазкур ёндошув Республикамиздаги кўпгина олий таълим муассасаларида ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёнига тажриба-синов сифатида қўлланилди. Тажриба-синов жараёни кутилган натижани бермаганлиги, талабалар ўзлаштирадиган таълим мазмунидан келиб чиқиб, уларнинг руҳий, жисмоний ва эргономик имкониятлари эътиборга олинган ҳолда мазкур ёндошувнинг амалиётга жорий этиш масаласи кечиктирилди.

2- ёндошув. Таълим муассасаси ўқув режасидан ўрин олган ўқув курси боби ёки бўлими модул деб қабул қилиш шу курсларни модулли тизим ўқитиш;

Ўқув режадан ўрин олган курсларни модулли тизимга ўтказишда ҳар бир фан алоҳида модул ҳисобланиб ўқув дастуридаги ҳар бир боб модул асосида ўқитилиши назарда тутилади.

Биологик фанларни ўқитишда модул тизимидан фойдаланишнинг қуйидаги афзалликлари мавжуд:

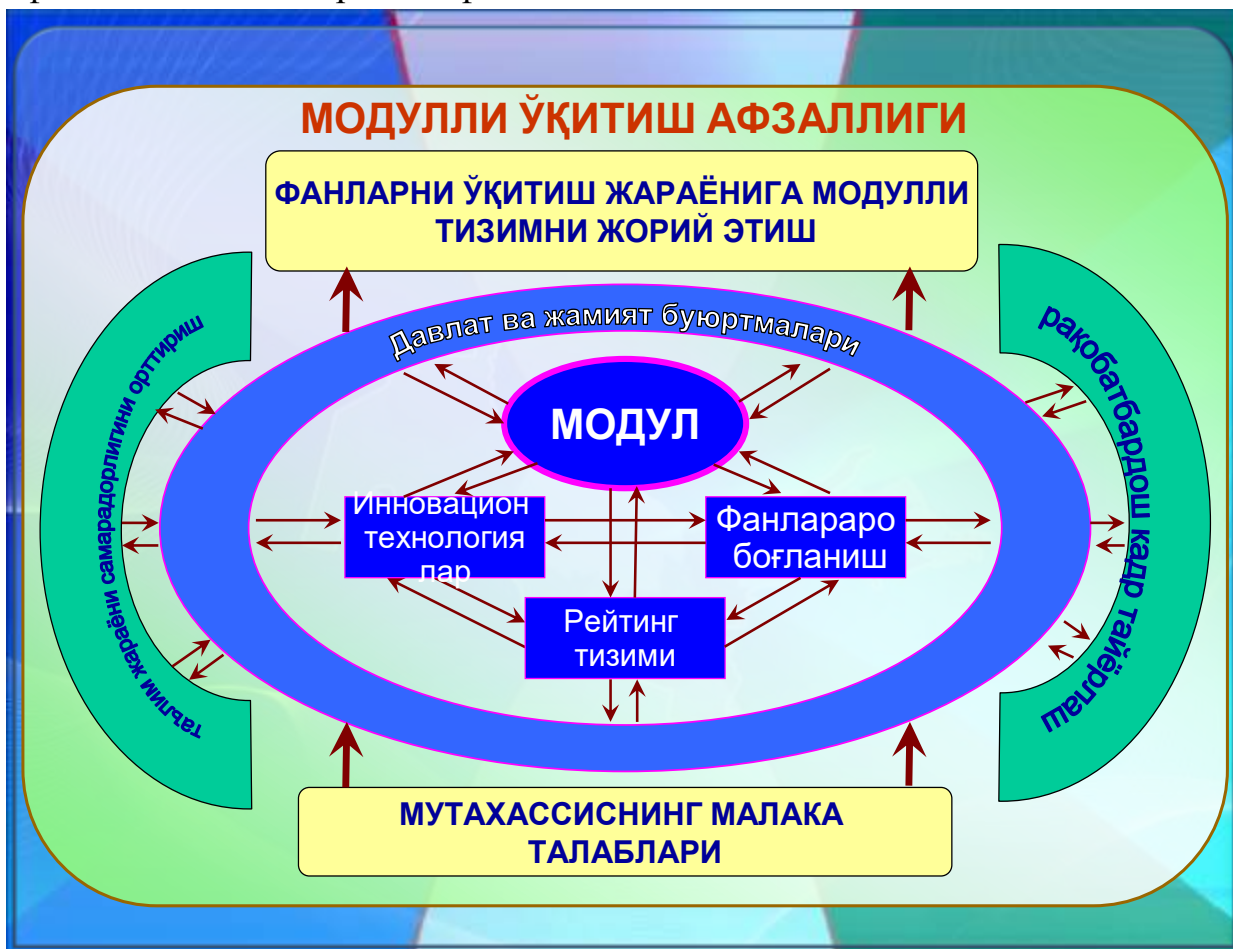
1. Биологик фанларни ўқитишда модул тизимидан фойдаланиш талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришга замин тайёрлайди. Ҳар бир машғулот юзасидан Блум таксономиясига мувофиқ ўқув мақсадларининг аниқланиши ва уларни талабалар зиммасига юклатилиши, уларни ўз ўқув фаолиятининг субъектига айлантиради ва самарадорликни орттиришга замин тайёрлайди.

2. Биологик фанларни ўқитишда модул тизимидан фойдаланиш талабалар томонидан нафақат ДТС билан меъёрланган билим, кўникма, малакалар балки умумий ва хусусий компетенцияларни шакллантириш орқали педагогик кадрларнинг малака талабларига жавоб берадиган рақобатбардош кадрлар тайёрлаш имконини беради.

3. Модуллар таркибидан ўрин олган мавзулар бўйича ўқув мақсадларнинг аниқланиши, унга мос ҳолда назорат топшириқларининг ишлаб чиқилиши биологик фанларнинг дидактик таъминотини мазмунан бойитиш, фан силабусини ишлаб чиқилишига замин яратади.

4. Биологик фанларни модулларга бўлиб ўқитиш ва уни мақсадга мувофиқ назорат қилишни йўлга қўйиш талабаларнинг ўзлаштириш даражасини аниқ баҳолаш ва уларнинг фаолиятидаги камчиликларга барҳам бериш, билимидаги бўшлиқларни тўлдириш ва коррекциялаш имкониятини яратади.

Биологик фанларни ўқитишда модул тизимидан фойдаланишнинг афзаллиги жадвал тарзида ифодаланмоқда.

Биологик фанларни ўқитишда модул тизимидан фойдаланиш учун ўқитувчи қуйидаги ишларни амалга ошириши лозим.

Биологик фанларни ўқитишда модул тизимидан фойдаланиш учун биология ўқитувчилари қуйидаги ишлар:

1. Биологик фан ўқув дастуридан ўрин олган бобларни мантикий тугалланган фикрли модулларга айлантириш;

2. Биологик фан ишчи ўқув дастуридан ўрин олган талабаларнинг ўзлаштириши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар асосида мазкур модул (боб) да талабалар ўзлаштириши лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларни аниқлаш;

3. Мазкур модул (боб) да талабалар ўзлаштириши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар асосида Блум таксономияга асосан ўқув мақсадларни шакллантириш;

4. Мазкур модул (боб) дан ўрин олган маъруза, лаборатория, амалий ва семинар машғулотларнинг талабалар зиммасига юклатиладиган ўқув мақсадларини аниқлаш;

5. Белгиланган ўқув мақсадларига эришиш мақсадида маъруза, лаборатория, амалий ва семинар машғулотларида фанлараро боғланиш, инновацион технологиялардан фойдаланиш йўллариини белгилаш;

6. Талабалар томонидан ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларнинг эгаллаганлик даражасини аниқлаш учун ностандарт ўқув ва тест топшириқларини тузиш орқали жорий, оралиқ ва якуний назорат топшириқларини шакллантиришни амалга ошириши лозим;

Хулоса қилиб айтганда, биологик фанларни ўқитишга модулли ёндошув таълим самарадорлигини орттиришга замин яратади.

Назорат саволлари

1. Модулли ўқитиш тизимининг ўзига хос хусусиятларини айтиб беринг.

2. Биологик фанларидан таълим-тарбия жараёнини ташкил этишда модулли ўқитишни амалга ошириш йўллариини изоҳлаб беринг.

3. Биологик фанларни ўқитишда модул тизимидан фойдаланишнинг қандай афзалликлари мавжуд.

4. Биологик фанларни ўқитишда модул тизимидан фойдаланиш технологияларини айтиб беринг.

Адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” -Т.: 2011 - 128 бет

2. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. -Т.: ТГПУ им. Низами, 2003.

3. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. -Т.: Билим, 2004, - 160 бет.

4. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.

5. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. -Т.:ТГЭУ, 2005.

6. www.tdpu.uz

7. www.pedagog.uz

8. www.Ziyonet.uz

9. www.edu.Uz

10. [tdpu-INTRANET.Ped](#)

3-Мавзу. БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ТАЛАБА ШАХСИГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Режа:

1. Талаба шахсига йўналтирилган таълим-тарбия жараёнининг ўзига хос хусусиятлари.

2. Талаба шахсига йўналтирилган таълим-тарбия жараёнини ташкил этишда фойдаланиладиган интерфаол методлар ва технологиялар

Таянч тушунчалар: Талабалар шахсига йўналтирилган таълим, интерфаол, интерфаол методлар, муаммоли изланиш методлари, ўқитишнинг мантикий методлари, мустақил иш методлари, ўқитишдаги назорат ва ўз-ўзини назорат методлари.

Маълумки, республикамизда қабул қилинган кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосини шахс ташкил этади. Шу сабабли, олий таълим муассасаларида ташкил этиладиган таълим-тарбия жараёни талаба шахсига йўналтирилган бўлиши лозим.

Талаба шахсига йўналтирилган таълим-тарбия жараёни ўз навбатида ўқитишнинг интерфаол методлари ва инновацион технологияларни талаб этади. Интерфаол методлар дейилганда муаммоли изланиш, мантикий, мустақил ишлаш, ўқитишда талабаларнинг фаолиятини рағбатлантириш ва асослаш ҳамда назорат ва ўз-ўзини назорат методлари тушунилади.

Интерфаол инглизча *interakt* сўзидан олинган бўлиб, *inter-* ҳамкорликда *akt-* ҳаракат қилмоқ маъносини билдиради.

Интерфаоллик деганда, талабанинг талаба, шунингдек машғулотдан кўзда тутилган дидактик мақсадларга эришиш учун ўқитувчи билан ҳамкорликда ёки компьютер билан мулоқоти ўзаро таъсир кўрсатиш режимида ишлаши тушунилади.

Интерфаол ўқитиш - бу аввало диалог тарзда ўқитиш, мулоқот жараёнида барча иштирокчилар томонидан ҳамкорликда муаммоларни ҳал этилишидир.

Интерфаол ўқитишнинг асосий моҳияти - таълим-тарбия жараёнида барча талабалар ўқув-билиш жараёнининг фаол иштирокчисига айланади, улар муҳокама этилаётган муаммоларни, воқеа ва ҳодисаларнинг ривожини тушунади, муаммоли вазиятларни англайди, уни ҳал этиш йўллариини излаб, энг мақбул вариантни тавсия этади.

Ўқув материални ўрганиш, муаммони ҳал этиш бўйича турли вариантдаги ечимни тавсия этишга асосланган билиш жараёнида талабаларнинг ҳамкорлиги ҳар бир талабага, гуруҳ муваффақияти учун ўз улушини кўшишга, улар ўртасида фикр, ахборот ва тажриба алмашинувига замин тайёрлайди. Ушбу ҳамкорлик самимий, қулай ижтимоий психологик, ўзаро ёрдам муҳитида содир бўлганлиги учун, талабалар нафақат янги билимларни ўзлаштирадидлар, балки ўзининг билиш фаолиятларини ривожлантиради, уни юқори даражага кўтариб, ҳамкорликка киришишга имкон беради.

Таълим-тарбия жараёнида интерфаол усулларни қўллаш жараёнида талабаларнинг ўзаро мулоқотга киришишини ташкил этиш ва бошқаришни тақозо этади, бунда талабалар ҳамкорликда изланиб умумий, шу билан бир каторда ҳар бир талаба учун аҳамиятга молик бўлган муаммони ҳал этишга киришиб улар ўртасида бир-бирини тушуниш, ҳамкорликда ишлаш ва ҳамжиҳатлик вужудга келади.

Интерфаол усуллардан фойдаланилган машғулотларда битта талабанинг устунлик қилиши, унинг ўз фикрини ўтказишига йўл қўйилмайди.

Интерфаол усуллар қўлланилганида талабалар танқидий фикр юритиш, ахборот манбалари ва вазиятни таҳлил қилиш, мураккаб муаммоли вазиятларни ҳал этиш, ўртоқларининг фикрини таҳлил қилиб, асосланган хулосалар чиқариш, мунозарада иштирок этиш, бошқа шахслар билан мулоқотга киришиш кўникмаларини эгаллайди.

Ўқитишнинг интерфаол методларининг қуйидаги хусусиятлари мавжуд:

- Инсоннинг муҳим ҳаётий эҳтиёжи бўлган мулоқот - таълим-тарбия жараёнининг барча босқичларида қўлланилади.

- Таълим-тарбия жараёнида талабаларга ўз кучи, билими, иқтидорини намоён этишга тенг имкониятлар берилади.

- Талабаларнинг кичик гуруҳларда ҳамкорликда ишлашида ижтимоий-психологик жиҳатдан қулай муҳит яратилиб, мулоқотда босқичма-босқич ва самарали иштирок этишга замин тайёрланади.

- Талабалар мулоқотда фаол иштирок этишлари учун фақат эшитишлари етарли эмас, балки эшитганларини таҳлил қилиш, фикр юритиш, фикрларнинг асосли ва тушунарли бўлишига эришиш лозимлигини англайдилар.

- Талабалар билан ҳамкорликда, кичик гуруҳларда ишлаши орқали қўйилган вазифаларни талаб даражасида бажариш, олинган натижаларни таҳлил қилиш, уларнинг тўғрилигини текшириб кўриш, тақдим этиш ва бошқа гуруҳлар томонидан эътироф этишларига эришишлари лозим.

Таълим-тарбия жараёнида фойдаланиладиган фаол методлар гуруҳига ўқитишнинг муаммоли-изланиш методлари, мантиқий методлар, мустақил ишлаш методлари, талабалар фаолиятини рағбатлантириш ва асослаш методлари, назорат ва ўз-ўзини назорат қилиш методлари киради.

Фаол методлар муаммоли вазиятларни вужудга келтириб, талабаларнинг кичик гуруҳларида ҳамкорликда ишлаб, муаммони ҳал этиш, мураккаб саволларга жавоб топиш жараёнида алоҳида объект, ҳодиса ва қонунларни таҳлил қилиш кўникмалари ва билимларни фаоллаштиришга асосланган фаол билиш фаолиятини тақозо этади.

Шу сабабли, таълим-тарбия жараёнида ўқитишнинг репродуктив методлари бўлган оғзаки баён, кўргазмали ва амалий методлар билан биргаликда муаммоли изланиш ва мантиқий методлардан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Бунинг учун ўқитувчи мазкур методларнинг ўзига

хос хусусиятлари, улар таркибига кирадиган методик услубларни тўғри англаши ва ўз ўрнида самарали фойдаланиш кўникмаларини эгаллаган бўлиши лозим.

Муаммоли изланиш методлари машғулот давомида изчил ва мақсадга йўналтирилган ҳолда вужудга келтирилган муаммоли вазиятларни талабалар аввал ўзлаштирган билим ва кўникмаларини янги вазиятларда қўллаши орқали ўқув материални фаол ўзлаштиришига хизмат қилади. Бу методлар гуруҳи талабаларнинг ақлий ривожланиши, ижодий ва мустақил фикр юриштиш кўникмаларини ривожлантириш, муаммоли вазиятларни таҳлил қилиш ва ундан чиқишнинг энг мақбул йўлини топиши, мўлжални тўғри олишига замин тайёрлайди.

Мазкур метод гуруҳига мансуб муаммоли-изланиш характеридаги суҳбат методидан фойдаланганда, аввал муаммоли вазиятлар яратилади, аввалдан тайёрланган муаммоли саволлар занжири баён этилади, талабаларнинг ўқитувчи билан биргаликда мантиқий мулоҳаза юритишига, ўқув фаразларини ҳосил қилиш ва исботлаш, суҳбат жараёнида муаммоли саволларга жавоб топишига имкон яратилади.

Муаммоли ҳикоя методида, ўқитувчи янги мавзунини ўрганиш жараёнида муаммоли вазиятларни яратади, талабалар билан ҳамкорликда ҳикоя жараёнида муаммоли саволларга жавоб топишга, ўқув фаразларини ҳосил қилиш ва далиллашга имкон яратилади, талабаларнинг жавоблари асосида муаммолар ҳал этилади.

Муаммоли-амалий методдан фойдаланганда муаммоли топшириқлар тузилади, шу асосда тажрибалар ўтказилади, муаммоли вазиятларни ҳал этиш юзасидан ўқув фаразларини ҳосил қилинади ва ўқув-тадқиқот тажрибалари ўтказилиб, ўқув хулосалари ва умумлашмаларини таърифлаб муаммолар ҳал этилади.

Муаммоли методлардан фойдаланиладиган машғулотларни кейинги йилларда янги ном билан («Тафаккур бўрони» Б.Р.Қодиров), («Мияга ҳужум», «Фикрлар тўқнашуви», «Фикрлар жанги» В.М.Каримова, Ф.А.Акрамова), («Ақлий ҳужум» Ж.Ғ.Йўлдошев) номлаш расм бўлди.

Муаммоли методдан фойдаланилган машғулот («Ақлий ҳужум») куйидаги босқич асосида ташкил этилади:

I - босқич. Психологик жиҳатдан бир-бирига яқин бўлган талабалардан тенг сонли кичик гуруҳларни шакллантириш.

II - босқич. Кичик гуруҳларга муаммоли саволлардан иборат бўлган ўқув топшириқларини тарқатиш ва уларни топшириқнинг дидактик мақсади билан таништириш.

III - босқич. Талабаларнинг билиш фаолиятини ўқув муаммоларини ҳал этишга йўналтириш.

IV - босқич. Талабаларнинг муаммоли вазиятларни ҳал этиш бўйича ахборотларини тинглаш.

V - босқич. Кичик гуруҳлар ўртасида ўқув баҳси ва мунозара ўтказиш.

VI - босқич. Умумий хулоса яшаш.

«Ақлий ҳужум» да талабалар аввал ўзлаштирган билимларини янги вазиятларда қўллаб, билимларини кенгайтиради, чуқурлаштиради, ақлий фаолият усулларини эгаллайди.

Бу методлар муаммоли вазиятларни яратиш, муаммоли саволлар занжирини тузиш, муаммоли топшириқлар тузиш ва тажрибалар ўтказиш, муаммоли вазиятларни ҳал этиш юзасидан ўқув фаразларини ҳосил қилиш, ўқув фаразларини исботлаш, объектларни таққослаш, мантиқий мулоҳаза юритиш, ўқув-тадқиқот тажрибаларини ўтказиш, ўқув хулосалари ва умумлашмаларини таърифлаш услубларини ўз ичига олади.

Ўқитишнинг мантиқий методлари гуруҳи. Мазкур метод ўқув материали мазмунининг йўналишини белгилаб, талабаларнинг бош ғояни ажратиш, ўрганилаётган объектни таҳлил қилиш, қиёслаш, умумлаштириш кўникмалари, ақлий фаолият усулларини эгаллаш, абстракт тафаккурни ривожлантириш, сабаб-оқибат боғланишларни англаш имконини яратади.

Ўқитишнинг мантиқий методлари гуруҳига индуктив, дедуктив, таҳлил, бош ғояни ажратиш, қиёслаш, умумлаштириш методлари киради.

Индуктив методда - талабаларнинг эътибори аввал хусусий фактларни ўрганишга жалб қилинади, сўнгра хусусийдан умумий хулосалар чиқаришга йўналтирилади.

Дедуктив методда талабалар аввал умумий қонунларни ўрганади, сўнгра умумийдан хусусий хулоса чиқаришга ўргатилади.

Талабалар таҳлил методи ёрдамида ахборотни англаб идрок этади, ўрганилган объектларнинг ўхшашлик ва фарқли томонларни аниқлайди, ўрганилган объектларни таркибий қисмларга ажратиб, улар ўртасидаги бошланишлар, сабаб оқибатларни аниқлайди.

Бош ғояни ажратиш методи муҳим аҳамият касб этиб, ўқув материалидаги асосий ғояни ажратиш ва саралаш, ахборотни мантиқий тугалланган фикрли қисмларга ажратиш, асосий ғоя ва иккинчи даражали фикрларни ажратиш, таянч сўзлар ва тушунчаларни ажратиш, асосий фикр ҳақида хулоса чиқаришга замин тайёрлайди.

Талабалар қиёслаш методи воситасида, ўқув топшириқларида берилган қиёсий объектларни аниқлаш, объектларнинг асосий белгиларини аниқлаш, таққослаш, ўхшашлик ва фарқларни аниқлаш, қиёслаш натижаларини шартли белгилар билан расмийлаштиришга ўрганади.

Умумлаштириш методи муаммоларни ҳал этиш жараёнида ўқув материалидаги типик фактларни аниқлаш, қиёслаш, дастлабки хулосалар, ҳодисанинг ривожланиш динамикасини тасаввур қилиш, умумлаштириш натижаларини шартли белгилар ёрдамида расмийлаштириш, умумий хулоса чиқаришга замин тайёрлайди. Мазкур методлар мос ҳолда:

а) индуктив метод - хусусий фактларни муаммоли баён қилиш, талабалар фаолиятини хусусийдан умумий хулосалар чиқаришга йўналтириш, муаммоли топшириқларни бериш услубларини;

б) дедуктив метод умумий қонунларни баён қилиш, талабаларнинг фаолиятини умумийдан хусусий хулоса чиқаришга йўналтириш услубларини;

в) таҳлил методи ахборотни англаб идрок этиш, ўрганилган объектларнинг ўхшашлик ва фарқли томонларни аниқлаш, ўрганилган объектларни таркибий қисмларга ажратиш, улар ўртасидаги бошланишларни аниқлаш услубларини;

г) бош ғояни ажратиш методи ўқув материалидаги асосий ғояни ажратиш ва саралаш, ахборотни мантиқий тугалланган фикрли қисмларга ажратиш, асосий ғоя ва иккинчи даражали фикрларни ажратиш, таянч сўзлар ва тушунчаларни ажратиш, асосий фикр ҳақида хулоса чиқариш услубларини;

д) қиёслаш методи қиёсий объектларни аниқлаш, объектларнинг асосий белгиларини аниқлаш, таққослаш, ўхшашлик ва фарқларни аниқлаш, қиёслаш натижаларини шартли белгилар билан расмийлаштириш услубларини;

г) умумлаштириш методи ўқув материалидаги типик фактларни аниқлаш, қиёслаш, дастлабки хулосалар, ҳодисанинг ривожланиш динамикасини тасаввур қилиш, умумлаштириш натижаларини шартли белгилар ёрдамида расмийлаштириш, умумий хулоса чиқариш услубларини ўзида мужассамлаштиради.

Мустақил иш методлари гуруҳига дарслик, электрон дарсликлар, қўшимча ўқув адабиётлари, интернет материаллари ва кўргазма воситалари устида мустақил ишлаш методлари киради. Мустақил ишлаш методининг ўзига хос хусусиятларидан бири талабаларнинг ўқув топшириқларини ўқитувчининг бевосита бошқарувисиз бажаришидир. Мустақил ишлаш методида талабаларнинг мустақил ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш назарда тутилади. Мазкур методда дарслик, қўшимча ўқув адабиётлари, кўргазма воситалари устида мустақил ўтказилган кузатиш ва тажриба натижалари, масала ва машқлар ишлаш билим манбаи саналади.

Барча методлар каби мустақил ишлаш методининг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи вазифаси мавжуд.

Таълимий вазифаси сифатида - талабаларнинг билим ва кўникмаларни мустақил эгаллашлари, билимларни чуқурлаштириш, мустаҳкамлаш ва такрорлашни таъминлашни қайд этиш мумкин. Улар талабаларнинг амалий ўқув кўникмалари ва малакаларни яхши ўзлаштиришларида айниқса қимматга эга, чунки мустақил ҳаракатсиз кўникмаларни автоматлашган ва ижодий характердаги малака даражасига кўтариб бўлмайди.

Тарбиявий йўналишдаги вазифаси талабаларда мустақиллик, билиш фаоллиги, маънавият, фаол ҳаётий позицияни эгаллаш, меҳнатсеварлик ва инсоний фазилатларни таркиб топтиришга ёрдам беради.

Ривожлантирувчи йўналишдаги вазифаси - талабаларнинг илмий дунёқараши, тафаккури, кўникма ва малакаларни ривожлантиришга ёрдам беради, иродани чиниктиради.

Мустақил ишлаш методлари таркибига мустақил иш топшириқларини бериш, ўқув фаолиятида мустақилликни ривожлантириш, ўқув меҳнати малакаларини таркиб топтириш, намунага мувофиқ мустақил ишларни ташкил этиш, ижодий топшириқлар бериш услублари киради.

Ўқитишда талабаларнинг фаолиятини рағбатлантириш ва асослаш методлари гуруҳи таълим жараёнида педагогик рағбатлантириш орқали талабаларнинг янги ўқув материални эгаллашларида иштиёқ ва фаолликни таъминловчи ижобий асосланишларни вужудга келтиради. Мазкур методлар талабаларнинг билишга бўлган қизиқишлари, ақлий фаолликлари, янги билимларни эгаллашга бўлган эҳтиёжлари, мулоқот маданияти, ўз-ўзини назорат қилиш ва бошқариш, баҳолаш кўникмаларини ривожлантиришга замин тайёрлайди. Шунингдек, таълимнинг ижтимоий аҳамиятини тушунтириш, талабаларда онгли интизом, бурч ва маъсулиятни таркиб топтиради.

Ўқишга бўлган қизиқишни орттириш, дидактик-ўйин, ўқув мунозаралари, талабаларнинг тахсил олишдаги бурч ва маъсулиятини шакллантириш методлари мансуб бўлиб, улар қуйидаги:

а) ўқишга бўлган қизиқишни орттириш методлари талабаларда ижобий ҳиссиётни вужудга келтириш, қизиқарли аналогиялардан фойдаланиш, таажжубланиш эффекти, билиш қувончини вужудга келтириш, талабаларни рағбатлантириш ва танбеҳ бериш услуби.

б) дидактик-ўйин методи ўйин сюжетини танлаш, ўйин вазиятларини вужудга келтириш, ўқув-билишга оид ўйинларни танлаш, талабаларни рағбатлантириш услуби.

в) ўқув мунозаралари методи ўқув бахсларини келтириб чиқарадиган вазиятни яратиш, илмий бахсларни вужудга келтириш. Талабаларни

муваффақиятларга йўллаш, талабалар фикрини баён қилиши, улар жавобидаги хатоларни тўғрилаш, талабаларни рағбатлантириш услуги.

д) талабаларнинг таҳсил олишдаги бурч ва маъсулиятини шакллантириш методи таълим-тарбиянинг ижтимоий аҳамиятини тушунтириш, ўқишнинг шахсий аҳамиятини тушунтириш, ўқув талабларини қўйиш, ўқитишда рағбатлантириш ва танбеҳ бериш каби услубларни мужассамлаштиради.

Ўқитишдаги назорат ва ўз-ўзини назорат методлари. Назорат таълим жараёнининг ажралмас қисмларидан бири саналади. Назоратнинг мунтазамлиги ва изчиллиги талабаларнинг фаол ақлий меҳнат қилишга ундайди, уларда маъсулият, бурч, диққат, хотира, ўз-ўзини назорат қилиш ва баҳолаш кўникмаларини ривожлантиришга замин тайёрлайди.

Назоратнинг тўлиқлиги, ҳаққонийлиги, кенг кўламлилиги, мунтазамлилиги барча методлар каби бу методларнинг таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи ва талабаларга тафовутлаб ёндашиш каби функцияларини амалга ошириш имконини беради.

Бу методлар гуруҳига оғзаки ва ёзма назорат, лаборатория ва амалий иш ёрдамида назорат, ўз-ўзини назорат, ўзаро назорат варағи ва тестлар ёрдамида назорат методлари мисол бўлади ва қуйидаги:

а) оғзаки ва ёзма назорат методлари талабаларнинг билимларни мантиқий изчил баён қилишга ўргатиш, нутқни ўстириш, талабалар жавобидаги типик хатоликларни аниқлаш ва унга барҳам бериш услуги.

б) лаборатория ва амалий иш ёрдамида назорат методлари ўқув ва амалий кўникмаларни аниқлаш, талабаларнинг ўқув жиҳозлари ва асбоблар билан ишлаш кўникмаларини аниқлаш, бажарилган топшириқларнинг сифатини аниқлаш ва баҳолаш, иш мазмунига боғлиқ ҳолда объектлар ва асбобларни тўғри танлаш, ишни яқунлаш ва натижасини расмийлаштириш, олинган натижаларнинг тўғрилигини аниқлаш услуги.

в) ўз-ўзини назорат қилиш методлари ўқув материали юзасидан қисқа режа, саволлар тузиш, асосий ғояни ажратиш, саволларга жавоблар топиш, масалалар ечиш ва уларни намунага мувофиқ текшириб кўриш, таққослаш, олинган натижаларнинг тўғрилигини текшириш услуги.

г) ўзаро назорат варағи ёрдамида назорат методлари ўрганилган боб, мавзу бўйича назорат саволларини тузиш, саволларнинг методик жиҳатдан тўғрилиги, мантиқий кетма-кетлиги, талабалар билимини назорат қилишнинг ҳаққонийлиги, кенг кўламлилиги услуги.

д) тестлар ёрдамида назорат методлари ўрганилган боб, мавзу бўйича назорат тестларини тузиш, тест саволлари ва жавобларнинг методик

жихатдан тўғрилиги, мантиқий кетма-кетлиги, талабалар билимини назорат қилишнинг ҳаққонийлиги, кенг кўламлилиги каби услублардан иборат.

Барча методлар каби ўқитишдаги назорат ва ўз-ўзини назорат методларининг ҳам таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи вазифаси мавжуд.

Назоратнинг таълимий вазифасини ўқитувчи барча талабаларни ўз ўртоғининг жавобини тинглашга, жавобдаги хато ва камчиликларни тўғрилашга, тузатишлар ва қушимчалар киритишни таклиф этиш орқали таъминлайди. Шу туфайли ушбу жараёнда талабаларнинг ўзлаштирган билимлари тизимга солинади, такрорланади ва мустаҳкамланади.

Назоратнинг тарбиявий вазифаси унинг талабаларни рағбатлантиришни таъминлаш, таҳсил олишдаги маъсулият ва бурч таркиб топтириш, ҳиссиётни шаклланишида намоён бўлади.

Назоратнинг ривожлантирувчи функцияси талабаларда барқарор диққат, хотирани мустаҳкамлаш, ўз-ўзини назорат қилиш ва баҳолаш кўникмаларини эгаллашларида кўзга ташланади.

Ўқитувчи ҳар бир методнинг таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи, ундовчи, уйғунлантирувчи ва ҳ.к. функцияларини чуқур англаган ҳолда машғулотнинг ҳар бир босқичида ўқитиш методларини уйғунлаштиради.

Хулоса қилиб айтганда, ўқитувчи машғулотда ўрганиладиган мавзунинг мазмунини эътиборга олган ҳолда ўқитиш воситаси ва методидан самарали ва ўз ўрнида фойдаланиш кўникмасига эга бўлиши керак.

Назорат саволлари

1. Интерфаолликка хос хусусиятларни аниқланг.
2. Ўқитишнинг интерфаол методларининг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.
3. Муаммоли изланиш методларининг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.
4. Ўқитишнинг мантиқий методларининг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.
5. Мустақил иш методларининг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.
6. Ўқитишдаги назорат ва ўз-ўзини назорат методларининг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.

Адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” -Т.: 2011 - 128 бет
2. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. -Т.: ТГПУ им. Низами, 2003.

3. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. -Т.: Билим, 2004, - 160 бет.

4. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.

5. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. -Т.:ТГЭУ, 2005.

6. www.tdpu.uz

7. www.pedagog.uz

8. www.Ziyonet.uz

9. www.edu.Uz

10. [tdpu-INTRANET.Ped](#)

4- мавзу. БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФЙДАЛАНИШНИНГ ИЛМИЙ-НАСАРИЙ АСОСЛАРИ

Режа:

1. Инновацион технологияларнинг мазмуни ва моҳияти
2. Таълим-тарбия жараёнида инновацион технологияларни қўллаш даражалари, таснифи.
3. Инновацион технологияларнинг хусусий - дидактик ва модуль даражада қўлланилишининг аҳамияти.
4. Биология ўқитувчисининг инновацион фаолияти. Биология ўқитувчисининг педагогик фаолияти ҳақида тушунча.
5. Ўқитувчиларнинг инновацион фаолияти таркибий қисмлари.

Таянч тушунчалар: Педагогик технологиялар, мазмуни, моҳияти, умумий дидактик, хусусий методик, модуль (локал) даража, биология ўқитувчисининг функциялари.

Республикамизда жорий этилган олий таълим тизими олдида қўйилган муҳим вазифалардан бири таълим-тарбия жараёнида инновацион муҳитни яратиш саналади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 - йил 28 - майдаги ПҚ 1761-сонли Қарорида ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларини юқори даражадаги касбий тайёргарликка эга, замонавий фикрловчи кадрлар билан таъминлаш, таълим-тарбия жараёнига илғор педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларни кенг татбиқ этишга алоҳида эътибор қаратиш зарурлиги қайд этилган.

Ушбу қарорда хорижий мамлакатларнинг илғор иш тажрибасини ўрганган Республикамиз олимлари томонидан тавсия этилган педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларида фанларни ўқитиш жараёнида педагогик, ахборот-коммуникация технологиялари, электрон таълим ресурслари ва мультимедиа тақдимотларини қўллаш юзасидан тавсия яратиш лозимлиги уқтирилган.

Мазкур маъруза юқорида қайд этилган вазифаларни амалга ошириш мақсадида тайёрланиб, унда узлуксиз биологик таълим жараёнида биологияни ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланиш масалалари ўрин олган.

Инновация - инглизча сўздан олинган бўлиб, in - киритиш, novatsya янгилик деган маънони беради.

Ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланиш ўқитувчидан кўп киррали изланиш ва амалий фаолиятни талаб этади.

Республикамизда олий таълимни жорий этиш жараёнида таълим мазмуни янгиланди, ўқув дастурлари ва ўқув фанлари бўйича ДТС

модернизацияланди. Ушбу жараён таълим-тарбия жараёнининг бошқа таркибий қисмлари: ўқитиш методлари, воситалари ва шаклларини инновация киритиш орқали модернизациялашни талаб этмоқда.

Замон билан ҳамнафас педагогик фаолият юритаётган модератор ўқитувчилар юқорида қайд этилган талабларга монанд ҳолда ўқитишда интерфаол методлар, педагогик ва ахборот-коммуникацион технологиялардан фойдаланиш бўйича дастлабки тажрибаларни эгалламоқда.

Республикада жорий этилган олий таълим тизимига инновация куйидаги ёллар орқали татбиқ этилмоқда:

- Ахборот ва коммуникацион технологиялар-технологик инновациялар;
 - Таълим-тарбия жараёнининг мазмунини янгилаш, унинг бориши ва талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштирувчи технологиялар - педагогик инновациялар;
 - Таълим соҳасидаги замонавий иқтисодий механизмлар - иқтисодий инновациялар;
 - Таълим соҳасидаги замонавий тузилмалар - ташкилий инновациялар;
- Маълумки, юқорида қайд этилган инновациялар таълим-тарбия жараёнига комплекс ҳолда жорий этилиши ўқитувчидан муайян методик билим, кўникма ва малакалар, шунингдек, педагогик компетентлик(лаёқат)ни талаб этади.

Ўқитувчининг замонавий методик билим, кўникма ва малакаларни эгаллаши, шунингдек, педагогик компетентлик(лаёқат)нинг мавжудлиги унинг ўз педагогик фаолиятида баркамол шахсни вояга етказишни назарда тутишига асос бўлади.

Куйида таълим-тарбия жараёнининг мазмунини янгилаш, унинг бориши ва талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштирувчи технологиялар - педагогик инновациялар ҳақида фикр юритилади.

Таълим-тарбия жараёнида педагогик технологияларни муваффақиятли қўллаш учун биология ўқитувчилари махсус методик билим ва кўникмаларни эгаллашлари, педагогик амалиётда зарур бўладиган методик тайёргарликка эга бўлишлари лозим.

Педагогик технология атамасига шу муаммо бўйича изланган ҳар бир олим ўз нуқтаи назаридан келиб чиққан ҳолда таъриф берган. Ҳали бу тушунчага тўлиқ ва ягона таъриф қабул қилинмаган. Ушбу таърифларнинг ичида энг мақсадга мувофиқи ЮНЕСКО томонидан берилган таъриф саналади.

Педагогик технология - ўқитиш шаклларини оптималлаштириш мақсадида ўқитиш ва билимларни ўзлаштириш жараёнида инсон салоҳияти ва техник ресурсларни қўллаш, уларнинг ўзаро таъсирини аниқлашга имкон берадиган тизимли методлар мажмуасидир.

Бу ерда инсон салоҳияти дейилганда ўқитувчининг педагогик ва талабаларнинг билиш фаолияти, техник ресурслар деганда ўқитиш методлари ва воситалари назарда тутилмоқда.

Бизнинг назаримизда, педагогик технология - таълим жараёнининг самарадорлигини ошириш мақсадида ўқитиш ва билимларни ўзлаштириш жараёнида ўқитувчининг педагогик ва талабанинг ўқув-билиш фаолиятини уйғун равишда ташкил этиш, мазкур фаолиятни фаоллаштириш мақсадида, самарали ўқитиш методлари, воситалари ва шакллари кўллаш, уларнинг ўзаро таъсирини аниқлашга имкон берадиган тизимлар мажмуасидир.

Педагогик технологияларнинг учта даражаси мавжуд:

1. Умумий методик даража. Умумий педагогик (умумдидактик, умумтарбиявий) даражада педагогик технологиянинг умумий қонуниятлари, контсептуал асослари, ўқитувчи ва талабанинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришнинг ўзига хос хусусиятлари ишлаб чиқилади.

2. Хусусий методик даражада муайян бир ўқув фани, курсни ўқитиш жараёнининг мақсади ва вазифаларини амалга ошириш мақсадида таълим мазмунини талабалар онгига сингдиришда фойдаланиладиган ўқитиш методлари, воситалари ва шакллари мажмуаси тушунилади.

3. Локал (модуль) даражада таълим-тарбия жараёнининг маълум бир қисмида мазкур қисмнинг хусусий дидактик ва тарбиявий мақсадини ҳал этишга қаратилган технология тушунилади.

Педагогик технологияларнинг юқорида қайд этилган учта даражаси бир-бирини тўлдиради ва тақозо этади.

Жаҳоннинг ривожланган мамлакатларидаги таълим тизимида муваффақиятли қўлланилиб келаётган ва дидактикада ишлаб чиқилган педагогик технологиялар шахсга йўналтирилганлигига, таълим олувчиларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқарилишига, шахсга бўлган муносабатига, ҳозирги замон таълим тизимида ҳукмронлик қилаётган анъанавий таълимни мазмунан янгилаш ва таълим-тарбия жараёнини ташкил этишни тубдан ўзгартиришга қаратилганлигига кўра таснифланади.

Педагогик технологияларнинг қўлланиш даражалари

4. Ҳозирги замон таълим тизимида ҳукмронлик қилаётган анъанавий таълимни мазмунан янгилаш ва таълим-тарбия жараёнини ташкил этишни тубдан ўзгартиришга қаратилган технологияларни дидактик мақсадларига кўра қуйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин:

- Педагогик муносабатларни инсонпарварлаштириш ва демократлаштириш асосидаги педагогик технология;
- Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини оширишга қаратилган педагогик технология.
- Таълим жараёнини ташкил этиш ва бошқаришнинг самарадорлигини оширишга қаратилган педагогик технологиялар.
- Ўқув материални дидактик жиҳатдан такомиллаштириш ва қайта ишлаш асосидаги педагогик технология.

Қуйида шу технологияларга қисқача тўхталамиз.

1. Педагогик муносабатларни инсонпарварлаштириш ва демократлаштириш асосидаги педагогик технология;

Мазкур технология ўқитувчи ва талаба шахси ўртасидаги муносабатларни мукаммаллаштириш, талаба шахсига индивидуал ёндашиш, таълим-тарбия жараёнини демократлаштириш, таълим мазмунини инсонпарварлик ғоялари билан бойитишни назарда тутди.

2. Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини оширишга қаратилган педагогик технология. Мазкур технология биологияни ўқитишда талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини оширишга имкон яратади. Бу технологиялар гуруҳи дидактик-ўйин, ривожлантирувчи, муаммоли, модулли ва коммуникатив таълим технологияларини ўз ичига олади.

3. Таълим жараёнини ташкил этиш ва бошқаришнинг самарадорлигини оширишга қаратилган педагогик технологиялар. Ушбу технологиялар биологияни ўқитишда таълим жараёнини мақсадга мувофиқ ташкил этиш ва бошқариш орқали самарадорликни оширишга имкон беради. Уларга дастурли ўқитиш, дифференциал таълим, таълимни индивидуаллаштириш, гуруҳли ва жамоавий ҳамкорлик уйғунлаштирилган таълим технологиялари киради.

4. Ўқув материални дидактик жиҳатдан такомиллаштириш ва қайта ишлаш асосидаги педагогик технология. Мазкур технология ўқув материални дидактик жиҳатдан такомиллаштириш ва қайта ишлаш орқали талабаларнинг билимларни ўзлаштириш жараёнининг самарадорлигини ошириш, ақлий фаолиятни босқичма-босқич шакллантириш орқали мустақил ва эркин фикрлашни ривожлантиришни назарда тутди.

Юқорида қайд этилганидек, педагогик технологиялар таълим жараёнида локал (модуль) ва хусусий методик даражада қўлланилади.

Биология ўқитувчиси талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришни такомиллаштириш мақсадида аввал машғулотнинг маълум босқичида локал (модуль) даражада қўллаши мақсадга мувофиқ. Бунда аввал

янги мавзу ўрганилиб, талабаларнинг ўзлаштирган билим, кўникма малакаларини назорат қилиш ва баҳолашда назорат тестлари, турли ўйин машқлар, мусобақа, тренинг ўтказди. Талабаларнинг бу фаолиятга киришиши ва муайян кўникма ва малакаларни эгаллагандан сўнг, педагогик технологияларга асосланган машғулотларни ўтказиши, яъни хусусий методик даражада қўллаши мумкин.

Хусусий методик даражада машғулотнинг барча босқичлари педагогик технология талаблари асосида ташкил этилади. Бунда ўқитувчи ўрганиладиган мавзунинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадларидан келиб чиққан ҳолда қайси технологиядан фойдаланиш, мазкур технология асосида талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари, машғулотда талабаларнинг билиши лозим бўлган ўқув топшириқлари, талабаларнинг ўзлаштирган билимини назорат қилиш ва баҳолаш ёълларини белгилаши лозим.

Биз педагогик технологияларнинг ўзига хос хусусиятлари, моҳияти ва мазмунига кўра икки гуруҳга ажратдик:

1. Педагогик жараённинг характери, бориши ва мазмунини ўзгартиришда қўлланиладиган педагогик технологиялар.

2. Биология машғулотларида фойдаланиладиган технологиялар.

Педагогик жараённинг характери, бориши ва мазмунини ўзгартиришда қўлланиладиган педагогик технологиялар гуруҳига:

- Таълим жараёнини инсонпарварлаштириш ва демократлаштириш технологияси;

- Шахсга ёналтирилган технологиялар;

- Ривожлантирувчи таълим технологиялари;

- Таълимни дифференциаллаштириш ва индивидуаллаштириш;

Биология машғулотларида фойдаланиладиган технологиялар гуруҳига:

- Дидактик ўйин технологияси, муаммоли таълим технологияси, модулли таълим технологияси, ҳамкорликда ўқитиш технологияси, лойиҳалаш технологияси ва анъанавий таълим технологиялари киради.

Таълим-тарбия жараёнига қўйилган талаблар ва биологик таълим мазмунининг янгиланиши нафақат ўқитиш методлари, воситалари ва шакллари такомиллаштириш, балки ўқитувчининг функцияларини қайта кўриб чиқишни тақозо этади.

Маълумки, таълим жараёни талабаларнинг билим олиш, кўникма ва малакаларни эгаллаш, уларнинг илмий дунёқараши, ижодий изланишларини ривожлантириш мақсадига ёъғрилган ўқитувчи ва талабаларнинг ўзаро ҳамкорлиги саналади.

Таълим-тарбия жараёнида ўқитувчининг фаолияти педагогик фаолият, талабаларнинг фаолияти эса, ўқув - билиш фаолияти саналади.

XXI-аср биология ўқитувчиси ахборот етказиш, раҳбарлик, интерфаоллик, ташкилотчилик, талабаларга тегишли маслаҳат бериш,

назорат, тарбиявий, тадқиқот, инновацион ва лойиҳалаш функцияларини эгаллаган бўлиши лозим.

Самарадорликни оширишда ўқитиш жараёнининг ахборот етказиш, ташкилотчиси ва бошқарувчиси бўлган ўқитувчи фаолияти муҳим рол ўйнайди.

Ўқитувчининг фаолияти ёш авлоднинг ақлий, ахлоқий, руҳий, жисмоний қобилиятларини уйғун равишда, ривожлантириш мақсадида таълим мазмунига биноан уларнинг ўқув-билиш фаолиятини ташкил қилиш ва бошқариш саналади.

Ушбу фаолият қуйидаги босқичлардан иборат бўлади:

- ўқув материални танлаш, тизимга солиш, мантиқий кетма-кетликда лойиҳалаш.

- талабаларнинг ўқув материални қабул қилиш, англаш ва онгли ўзлаштириш имконини берадиган ўқитиш воситалари, методлари ва шакллари танлаш.

- педагогик жараёни яхлит ҳолда ҳар бир талабаларнинг ўқитиш мақсадларига мувофиқ ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш, уларнинг билимлар тизими ва билимларни ўзлаштириш усуллари эгаллашларига эришиш.

- талабаларнинг машғулотлар ва аудиториядан ташқари ишлар, экскурсиялар давомидаги ўқув-билиш фаолиятини режалаштириш ва лойиҳалаш.

- талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштириш усуллари эгаллашга қаратилган онгли ва фаол фаолиятини ташкил этиш ва рағбатлантириш методларини белгилаш.

- талабалар томонидан ўқув топшириқларини бажарилиш сифатини орттириш ёълларини белгилаш.

- назорат, ўқитиш натижаларини таҳлил қилиш ва талабалар шахсини ривожлантириш бўйича келгусида амалга оширилиши лозим бўлган тадбирларни белгилаш.

- ўқитиш жараёнининг натижасига мувофиқ мазкур жараёни ташкил этиш ва бошқариш юзасидан тегишли ўзгартиришлар киритиш.

Ўқитувчининг таълим жарёнини бошқариш вазифаси ўқитиш жараёнига фақат тегишли ўзгартиришлар киритиш билан чекланмасдан балки, мазкур жараёнининг субъекти бўлган талабалар шахсида ахлоқий сифатларнинг шаклланиши, маънавий юксалишни кўзда тутди. Бундай фаолиятни бошқариш учун ўқитувчи аввало фаолият турлари, унга таъсир этувчи ташқи ва ички омиллар, истиқболдаги мақсад ва вазифаларни лойиҳалаш, олинажак натижаларни фароз қилиши зарур.

Ўқитувчининг ўқитиш жараёнидаги раҳбарлик роли, талабаларнинг ўқув материални онгли ва фаол ўзлаштириш фаолиятини бошқариш саналади. Бунинг учун у:

- илмий жиҳатдан асосланган Блум таксономиясига мувофиқ ўқув вазифаларини белгилаши;

- талабалар томонидан ушбу вазифаларни амалга оширишга имкон берадиган қулай психологик муҳитни вужудга келтириш;

- ўқув вазифаларини ҳал этиш учун амалга ошириладиган фаолият ҳақида аниқ кўрсатма бериши;

- талабалар дуч келиши мумкин бўлган қийинчиликларни фараз қилиши, уларга ўз вақтида ва етарли даражада ёрдам кўрсатиши;

- талабаларда ўзаро ҳамкорлик, ёрдам, самимий мулоқот, бурч ва маъсулият ҳиссини вужудга келтириши зарур.

Ўқитиш жараёнидаги ўқитувчи фаолиятининг ҳар бир босқичи талабалар фаолиятининг характери ва шахсидаги ўзгаришларга олиб келади.

Шу сабабли, ўқитувчи фаолиятни амалга оширишда муайян босқичдаги, ўқув фани ва унинг ҳар бир бўлимидаги ўқитиш мақсадларини аниқ билиши ва чуқур таҳлил қилиши, уларни эволюцион тарзда амалга ошириш ёълларини белгилаши лозим.

Маълумки, умумий ўрта таълим мактабларида биологияни ўқитиш шакллари: машғулот, машғулотдан ташқари ишлар, экскурсия ва синфдан ташқари машғулотлар саналади.

Таълим-тарбия жараёнига ахборот ва коммуникацион технологиялар, технологик инновациялар, педагогик инновациялар, иқтисодий инновациялар, ташкилий инновациялар кириб келиши муносабати билан биология ўқитувчиси ҳам ўз педагогик фаолиятига инновацияларни киритиши, инновацион педагогик фаолиятга эга бўлишига замин яратадиган замонавий билим, кўникма ва малакаларини эгаллашни ўз олдига мақсад қилиб қўйиши лозим.

Юқоридаги фикрларни эътиборга олган ҳолда биология ўқитувчисининг инновацион педагогик фаолияти қуйидаги:

1. Биология машғулотларида техник ва инновацион технологиялардан фойдаланиш ёълларини лойиҳалаш ва амалда қўллаш учун зарур бўладиган методик билим, кўникма ва малакалар;

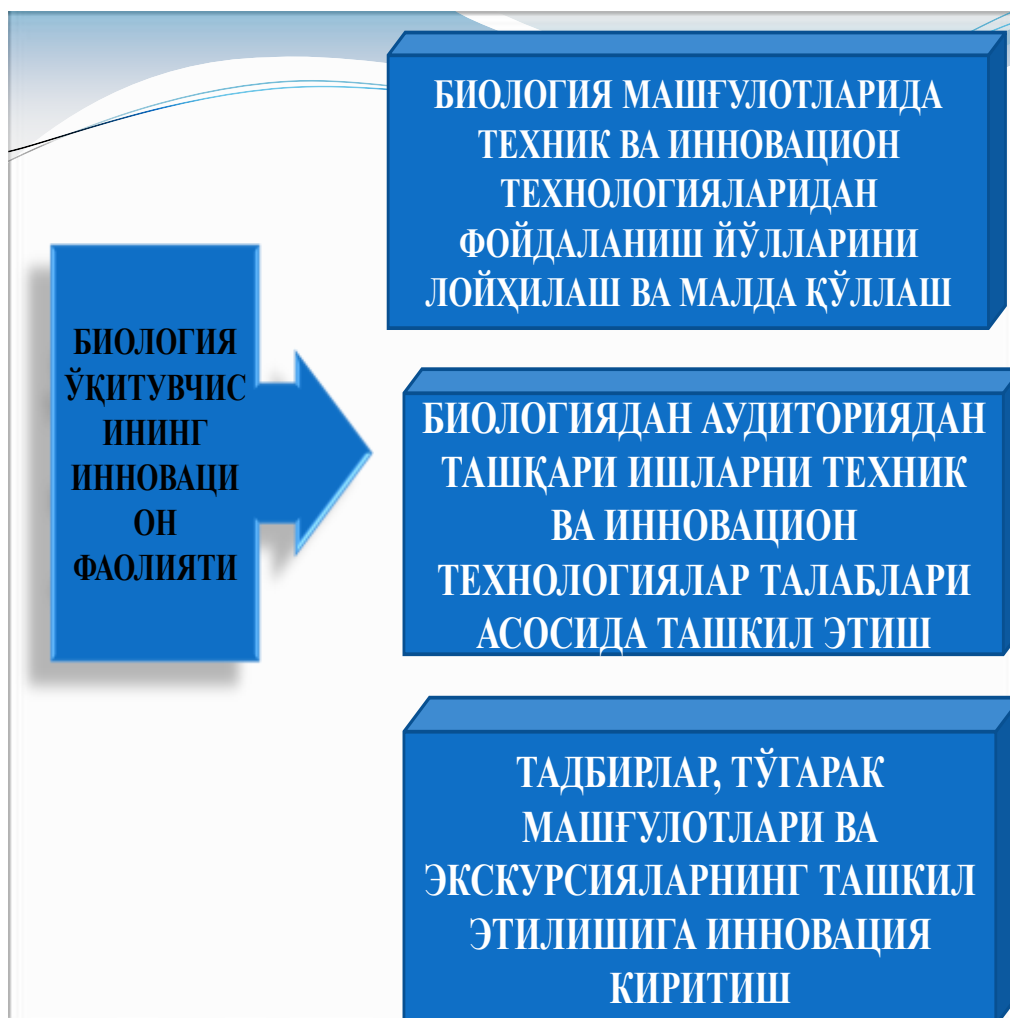
2. Биологиядан аудиториядан ташқари ишларда техник ва инновацион технологиялардан фойдаланиш ёълларини лойиҳалаш ва амалда қўллаш учун зарур бўладиган методик билим, кўникма ва малакалар;

3. Биологик экскурсия ва тадбирларда техник ва инновацион технологиялардан фойдаланиш ёълларини лойиҳалаш ва амалда қўллаш учун зарур бўладиган методик билим, кўникма ва малакалар;

4. Биологияни ўқитишда инновацион технологияларни қўллаш борасида илғор ўқитувчиларнинг иш тажрибасини ўрганиш ва амалиётга қўллаш каби таркибий қисмлардан иборат.

Биология ўқитувчисининг инновацион фаолияти тузилмасини жадвал тарзида қуйидагича ифодалаш мумкин.

БИОЛОГИЯ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИ ТУЗИЛМАСИ

Биология ўқитувчиси инновацион педагогик фаолият учун зарур бўладиган билим, кўникма ва малакаларни эгаллашда қуйидагиларга эътибор қаратиши зарур:

1. Биология машғулотларида ўрганиладиган мавзу мазмунидан келиб чиққан ҳолда, мазмунни ёритувчи тақдимот материаллари тайёрлаши, бунда техник инновацион технологияларнинг барча имкониятларидан фойдаланиб, анимация, мультимедиа ва слайдларни тайёрлаш, мазкур воситалардан фойдаланилган машғулотларда талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини педагогик инновациялар асосида лойиҳалаштириш ва амалда қўллаш ёълларини белгилаши;

2. Биологиядан аудитоиядан ташқари ишларда талабалар томонидан бажариладиган кузатиш ва тажриба қўйиш топшириқлари мазмунидан келиб

чиққан ҳолда, мазмунни ёритувчи тақдимот материаллари тайёрлаши, бунда техник инновацион технологияларнинг барча имкониятларидан фойдаланиб, анимация, мультимедиа ва слайдларни тайёрлаш, мазкур воситалардан фойдаланган ҳолда талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини педагогик инновациялар асосида лойиҳалаштириш ва амалда қўллаш ёълларини белгилаши;

3. Биологик экскурсия ва тўғарак машғулотида мавзу мазмунидан келиб чиққан ҳолда, мазмунни ёритувчи тақдимот материаллари тайёрлаши, бунда техник инновацион технологияларнинг барча имкониятларидан фойдаланиб, анимация, мультимедиа ва слайдларни тайёрлаш, мазкур воситалар фойдаланилган машғулотларда талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини педагогик инновациялар асосида лойиҳалаштириш ва амалда қўллаш ёълларини белгилаши;

4. Ўз педагогик маҳоратини орттириш мақсадида мунтазам изланиш олиб бориш, ўқитишда инновацион технологияларни қўллаш борасида илғор биология ўқитувчиларининг иш тажрибасини ўрганиш ва амалиётга қўллаши лозим.

Назорат саволлари

1. Инновацион технологияларнинг мазмуни ва моҳиятини ўрганинг.
2. Таълим-тарбия жараёнида инновацион технологиялар қандай даражаларда қўлланишини аниқланг.
3. Педагогик технологияларнинг таснифини ўрганинг.
4. Педагогик технологияларни хусусий-дидактик ва модуль даражада қўлланишини тушунтиринг.
5. Педагогик жараённинг характери, бориши ва мазмунини ўзгартиришда қўлланиладиган педагогик технологияларни аниқланг.
6. Биология машғулотида фойдаланиладиган технологияларга таъриф беринг.
7. Биология ўқитувчисининг инновацион фаолиятини ўрганинг ва уни тўлдириш юрасидан таклиф тайёрланг.
8. Биология ўқитувчисининг педагогик фаолияти ҳақида тушунча беринг.
9. Ўқитувчиларнинг инновацион фаолияти таркибий қисмлари.

Адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” -Т.: 2011 - 128 бет
2. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. -Т.: ТГПУ им. Низами, 2003.

3. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. -Т.: Билим, 2004, - 160 бет.

4. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.

5. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. -Т.:ТГЭУ, 2005.

6. www.tdpu.uz

7. www.pedagog.uz

8. www.Ziyonet.uz

9. www.edu.Uz

10. [tdpu-INTRANET.Ped](#)

5-Мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ДИДАКТИК ЎЙИН ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ

Режа:

1. Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва таълим самарадорлигини оширишга имкон берадиган технологияларнинг дидактик функциялари.

2. Дидактик ўйинларнинг мазмуни ва моҳияти.

3. Дидактик ўйинли машғулотларга қўйиладиган талаблар.

4. Таълим-тарбия жараёнида фойдаланиладиган дидактик ўйинли машғулотларнинг турлари. Сюжетли-ролли, тақдимот, ижодий ўйин, конференциялар, ўйин машқлар.

Таянч тушунчалар: Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш, таълим самарадорлигини ошириш, технологияларнинг дидактик функциялари, дидактик ўйин технологиялари, сюжетли-ролли, тақдимот, ижодий ўйин, конференциялар, ўйин машқлар.

Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва ўқитиш самарадорлигини ошириш масаласи дидактика фанининг асосий муаммоларидан бири саналади.

Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш деганда, талабаларда юқори даражадаги мотив, билим ва кўникмаларни ўзлаштиришга бўлган онгли эҳтиёж, натижанинг юқорилиги ва ижтимоий меъёрларга мос ҳулқнинг пайдо бўлиши тушунилади.

Мазкур типдаги фаоллик ҳар доим ҳам вужудга келавермайди, фақат ўқитувчининг мақсадга мувофиқ педагогик таъсир кўрсатиши ва қулай педагогик-психологик муҳитни ташкил этиш маҳорати туфайлигина вужудга келади.

Таълим-тарбия жараёнида мақсадга мувофиқ таъсир кўрсатиш ва қулай ижтимоий-психологик муҳитни вужудга келтириши ўқитувчи томонидан қўлланилган педагогик технологияларга боғлиқ бўлади.

Дидактикада ишлаб чиқилган ҳар қандай технология талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва таълим самарадорлигини оширишга хизмат қилади, лекин қуйидаги технологияларда мазкур масала асосий ғояни эгаллайди:

- Дидактик ўйин технологиялари.
- Муаммоли таълим технологиялари.
- Модулли таълим технологиялари.
- Ҳамкорликда ўқитиш технологияси.
- Лойиҳалаш технологияси.

Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва таълим самарадорлигини оширишга имкон берадиган технологияларнинг ўзига хос хусусиятларга эга бўлиши билан биргаликда, таълим жараёнида таълим берувчи, ривожлантирувчи, тарбияловчи, ижодий фаолиятга йўлловчи,

коммуникатив, мантиқий фикрлаш, ақлий фаолият усулларини шакллантириш, ўз фаолиятини таҳлил қилиш, касбга йўллаш, мўлжални тўғри олишга ўргатиш, ҳамкорликни вужудга келтириш каби функцияларни бажаради.

Бироқ, педагогик технологияларнинг функцияларини таққослаганда бу функциялар бир хил даражада ўрин эгалламаслиги маълум бўлди.

Дидактик ўйинли технологиясида етакчи ўринларни таълим берувчи, ривожлантирувчи, тарбияловчи, коммуникатив функциялар эгаллаб, қолган функциялар уларга илова бўлади.

Муаммоли таълим технологиясида ақлий фаолият усулларини шакллантириш, ижодий фаолиятга йўллаш, мантиқий фикрлашни ривожлантириш функциялари етакчи ўринни эгаллайди, қолган функциялар уларга гўёки бўйсунди. Шу аснода бошқа технологияларнинг ҳам дидактик функцияларини таҳлил этиш мумкин.

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ДИДАКТИК ФУНКЦИЯЛАРИ

Педагогик технологияларнинг функциялари	Дидактик ўйинли	Муаммоли таълим	Модулли таълим	Ҳамкорликда ўқитиш	Лойиҳалаш
Таълим бериш	1	5	1	3	7
Ривожлантириш	2	4	2	4	8
Тарбиялаш	3	6	3	5	9
Ижодий фаолиятга йўллаш	8	3	6	6	1
Коммуникатив	4	9	4	1	6
Мантиқий фикрлашни ривожлантириш	6	2	7	7	5
Ақлий фаолият усулларини шакллантириш	7	1	8	8	4
Ўз фаолиятини таҳлил ва назорат қилиш	10	7	10	9	3
Касбга йўллаш	11	10	11	10	2
Мўлжални тўғри олишга ўргатиш	5	8	9	11	11
Ҳамкорликни вужудга келтириш	9	11	5	2	10

Ўқитувчи машғулотда ўрганиладиган мавзунинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлари ва педагогик технологияларнинг дидактик функцияларини ҳисобга олган ҳолда қайси технологиядан фойдаланишини илмий-методик асосда танлагандагина кўзланган мақсадга ва самарадорликка эришади.

1-модул

Таълим жараёнида дидактик ўйинли технологиялар дидактик ўйинли машғулот шаклида қўлланилади. Ушбу машғулотларда талабаларнинг билим олиш жараёнини ўйин фаолияти билан уйғунлаштирилади. Шу сабабли, талабаларнинг билим олиш фаолияти, ўйин фаолияти билан уйғунлашган машғулотлар дидактик ўйинли машғулотлар деб аталади.

Инсон ҳаётида ўйин фаолияти қуйидаги функцияларни бажаради:

- Ўйин ҳар доим шахснинг маълум бир фаолиятга бўлган қизиқишини орттиради.
- Ўйин давомида шахснинг мулоқотга киришиши коммуникатив - мулоқот маданиятини эгаллашга ёрдам беради.
- Шахснинг ўз иқтидори, қизиқиши билимини ва ўзлигини намоён этишга имкон яратади.
- Ҳаётда ва ўйин жараёнида юз берадиган турли қийинчиликларни енгишга, мўлжални тўғри олиш кўникмалари таркиб топади.
- Ўйин жараёнида ижтимоий нормаларга мос хулқ-атворни эгаллаш, камчиликларга барҳам бериш имконияти яратилади.
- Шахс структурасига тегишли ўзгартиришлар киритилади, яъни ижобий хислат ва фазилатларни шакллантиришга замин тайёрлайди.
- Инсоният учун аҳамиятли бўлган қадриятлар тизими, айниқса ижтимоий, маънавий-маданий қадриятларни ўрганишга эътибор қаратилади.
- Ўйин иштирокчиларида жамоавий мулоқот маданиятини ривожлантириш кўзда тутилади.

Ўйин фаолияти ўзининг қуйидаги хусусиятлари билан тавсифланади:

1. Ўйин иштирокчилари ролларни, вазифаларни танлаши натижасида эркин ривожлантирувчи фаолият, яъни талабаларнинг ўз фаолиятини таҳлил ва назорат қилиши, мақсадга мувофиқ натижага эришган ҳолларда ўз фаолиятдан кўнгли тўлиши, ўз билими ва кучига ишонч вужудга келади.

2. Ижодий муҳит таркиб топади. Ўйин иштирокчилари муаммоларни ҳал этишда тегишли ижодий ва мустақил фаолиятга эга бўладилар.

3. Ўйин давомида мусобақа, рақобат, ҳамкорлик, ўзаро ёрдам вужудга келади. Шу аснода ҳис-ҳаяжонли вазият пайдо бўлади. Ҳис-ҳаяжонга йўғрилган билим, кўникмалар инсон хотирасида бир умр муҳрланиб қолади.

4. Ўйин давомида белгиланган қонун-қоидаларга амал қилинади. Ўйин иштирокчиларида ижтимоий нормаларга мос онгли интизом вужудга келишига замин тайёрлайди.

5. Ўйин мазмуни, бориши, мантиқий кетма-кетлиги, вақт баланси ва талабаларнинг муаммоли вазиятларни зудлик билан ҳал этиш, мўлжални тўғри олишга ўргатади.

Бошқа ўқув ва меҳнат фаолияти каби ўйин фаолияти таркибига қуйидагилар:

- а) ўйиннинг сюжети;
- б) ўйин иштирокчилари бажарадиган муайян роллар, вазифалар;

в) ушбу ролларни амалга ошириш учун бажариладиган амаллар (усуллар);

г) реал ёки шартли равишдаги ўйин воситаларидан фойдаланиш;

д) ўйин иштирокчилари ўртасидаги муносабат, мулоқот киради.

Талабаларнинг билиш фаолиятини ўйин фаолияти билан уйғун ҳолда ташкил этиш қуйидаги босқичлардан иборат бўлади:

- Дидактик ўйиндан кўзда тутилган мақсадни аниқлаш,
- Дидактик ўйин сюжети ва иштирокчилар фаолиятини лойиҳалаш;
- Ўйиндан кўзда тутилган мақсадни амалга ошириш йўлларини белгилаш;

- Дидактик ўйинни мақсадга мувофиқ ташкил этиш, унинг мазмуни, бориши, мантиқий кетма-кетлиги, вақт баланси ва талабаларнинг муаммоли вазиятларни зудлик билан ҳал этишига эътиборни қаратиш;

- Ўйин иштирокчиларини рағбатлантириш;
- Олинган натижаларни таҳлил қилиш;
- Олинган натижаларга мувофиқ ҳолда ўйин структураси ва боришига тегишли ўзгартиришлар киритиш;

2-модул.

Дидактик ўйинли машғулотлар орқали қуйидаги функциялар амалга оширилади:

1. Таълим-тарбия бериш;
2. Шахсни ривожлантириш;
3. Талабаларни ижодий фаолиятга йўналтириш;
4. Билимларни назорат ва таҳлил қилиш;
5. Касблар билан таништириш ва касбга йўналтириш;
6. Талабаларнинг мулоқот ва нутқ маданиятини ривожлантириш;

Таълим-тарбия жараёнида бу функциялар мажмуа ҳолда амалга оширилади, лекин қуйида ўрганиладиган дидактик ўйин турларида қайсидир функция устунлик қилади. Масалан, конференция машғулотларида шахсни ривожлантириш устунлик қилади, қолган функциялар унга илова бўлади, ўйин машқларда билимларни назорат ва таҳлил қилиш устунлик қилади, қолган функциялар уни тўлдирди ва ҳ.к.

3-модул

Ўқитувчи дидактик ўйинли машғулотларни ўтказишга қизгин тайёргарлик кўриши ва уни ўтказишда қуйидаги дидактик талабларга амал қилиши лозим:

1. Дидактик ўйинли машғулотлар дастурда қайд этилган мавзуларнинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсад ва вазифаларни ҳал қилишга қаратилган бўлиши;

2. Амалиётдаги ва жамиятдаги муҳим муаммоларга бағишланиб, улар ўйин давомида ҳал қилиниши;

3. Баркамол шахсни тарбиялаш тамойилларига, шарқона одоб-ахлоқ нормаларига мос келиши;

4. Ўйин структураси мантиқий кетма-кетликда бўлиши;

5. Мазкур машғулотларда дидактик принципларга амал қилиниши ва энг кам вақт сарфланишига эришиш керак.

6. Дидактик ўйинли машғулотларнинг муваффақияти, аввало талабаларнинг мазкур ўйинларга пухта ва қизгин тайёргарлик кўришларига, ўқитувчининг мазкур фаолиятни ташкил этиш ва моҳирлик билан бошқаришига боғлиқ.

Талабаларнинг дидактик ўйинга тайёргарлик кўриш фаолияти куйидагиларни ўз ичига олиши:

- Дидактик ўйин мақсади, вазифаси, олиб борилиш тартиби, қоидалари билан танишиш;

- Дидактик ўйин мақсади ва вазифасидан келиб чиқадиган муаммоли вазиятни англаш;

- Муаммоли вазиятдан чиқишнинг энг самарали йўлларини топиш;

- Ҳар бир талаба ўзи бажариши лозим бўлган вазифаларни англаши, ўқитувчидан керакли йўриқнома ва кўрсатмалар олиш;

- Турли билим манбаларидан фойдаланган ҳолда муаммоли вазиятни ҳал этишнинг оптимал вариантини танлаш;

- Дидактик ўйин иштирокчилари ўртасида ўзаро ҳамкорлик, ўзаро ёрдам ва ўзаро назорат вужудга келиши лозим.

4-модул

Дидактик ўйинли машғулотларни талабаларнинг билим олиш ва ўйин фаолиятининг уйғунлигига кўра сюжетли-ролли ўйинлар, ижодий ўйин, конференциялар, ўйин-машқларга ажратиш мумкин.

Дидактик ўйинли машғулотларнинг ўзига хос хусусиятлари жадвалда берилмоқда.

ДИДАКТИК ЎЙИНЛИ МАШЎУЛОТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.

Дидактик ўйинли машғулотлар	Мавзу мазмуни қандай бўлганда мазкур машғулотдан фойдаланилади	Машғулотларнинг дидактик функциялари	Талабанинг фаолияти
Сюжетли - ролли	Фаннинг турли соҳаларида қўлга киритилган ютуқларни ёритиш, фанлараро боғланишларни амалга ошириш, табиатдаги ва кундалик ҳаётдаги муаммоларни ҳал этиш имконияти бўлганда	Кундалик ҳаётдаги ижтимоий муносабатларни, табиат объектлари ва табиий ҳодисалар ўртасидаги алоқалар ва боғланишлар	Муайян ролларни бажариш орқали билим, кўникмаларни эгаллаш

		ни адабий-бадиий тарзда ёритиш	
Ижодий ўйин	Аввал ўзлаштирилган билим ва кўникмаларни ривожлантириш имконияти бўлганда	Муаммоли вазиятларни аввал ўзлаштирган билим ва кўникмаларни ижодий қўллаш орқали ҳал этиш.	Ижодий изланиш орқали янги мавзунини ўзлаштиради
Аукцион	Турли объектларга тавсиф бериш, уларни таққослаш имконияти бўлганда	Жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муносабатлар асосида талабаларнинг дунёқарашини кенгайтириш, касбга йўллаш.	Аукционда иштирок этиш орқали янги мавзунини ўзлаштиради
Конференция	Фаннинг турли соҳаларига оид билимлар мужассамлашган ва қўлга киритилган ютуқларни ёритиш, фанлараро боғланишларни амалга ошириш имконияти бўлганда	Қўшимча ва маҳаллий материаллар билан таништириш, илмий, илмий-оммабоп адабиётлар билан мустақил ишлаш, ёшларни мустақил ҳаётга тайёрлаш, касбга йўллаш	“олимлар” мақомини олиб муайян мавзуларда изланиш олиб боради.
Матбуот конференцияси	Фаннинг турли соҳаларини қамраб олган, талабаларнинг аввал ўзлаштирган билимларидан фойдаланиш лозим бўлганда	Қўшимча ва маҳаллий материаллар билан таништириш, дарслик, илмий-оммабоп адабиётлар билан мустақил ишлаш.	“олим” ва “мухбир”лар мақомини олиб мавзунини ўзлаштиради.

Ўқитувчи аввал талабаларни индивидуал, сўнгра гуруҳли ўйинларга тайёрлаши ва ўтказиши улар муваффақиятли чиққандан сўнг, оммавий ўйинларга тайёргарлик кўрилиши лозим. Чунки талабалар дидактик ўйинли машғулотларда фаол иштирок этишлари учун керакли билим, кўникма ва малакаларга эга бўлиши, бундан ташқари гуруҳ жамоаси ўртасида ўзаро ҳамкорлик, ўзаро ёрдам вужудга келиши лозим.

Қуйида дидактик ўйинли машғулотларнинг тавсифи берилмоқда.

Сюжетли - ролли ўйинлар

Талабаларнинг ижодий фикрлаши, мустақил билим эгаллаш кўникмаларини ривожлантириш ва ўзларида мужассамлашган билим, кўникма ва малакаларини янги вазиятларда қўллаш орқали янги билимларни ўзлаштиришда сюжетли-ролли ўйинлар муҳим рол ўйнайди.

Ўқитувчилар сюжетли-ролли ўйинларни кўпчилик ҳолларда матбуот конференцияси билан алмаштириб юборишади. Ҳар иккала ўйиннинг таълим жараёнида қўлланишидан кўзланган мақсад бир-бирига монанд бўлсада, улар ўртасида катта фарқ мавжуд. Бу ҳолни дидактикада дидактик ўйинларга етарлича тавсиф берилмаганлиги билан изоҳлаш мумкин.

Бизнинг фикримизча, кундалик ҳаётдаги ижтимоий муносабатларни, табиат ва табиий ҳодисаларнинг объектлари ўртасидаги алоқаларни бадиий кўриниш тарзида ёритиш асосида вужудга келтирилган муаммоларни талабаларнинг ўзларидаги билим захираларига таянган ҳолда, ҳамкорликда, босқичма-босқич ҳал этиш жараёнида янги билимларни эгаллашга қаратилган дидактик ўйинларни сюжетли ролли ўйинлар деб аташ лозим. Бунда ўйин сюжети жамиятдан ёки табиатдан олинади. Баъзан жамият ва табиатдаги муаммолар уйғунлаштирилади.

Ўқитишда экологик муаммолар, табиатни муҳофаза қилиш муаммоларига бағишланган мавзуларни сюжетли-ролли ўйинлар тарзида ўтказиш мақсадга мувофиқ.

Ўқитувчи бу дидактик ўйинни ўтказиш учун қуйидагиларни амалга ошириши зарур:

- Экологик муаммоларига оид маълумотларни тўплаши;
- Машғулот сценарийсини талабалар ва бошқа фан ўқитувчилари билан ҳамкорликда тузиши;
- Роллар ва вазифаларни талабалар ўртасида тақсимлаши;
- Муаммони ҳал этиш йўллариини белгилаши лозим.

Ижодий ўйинлар

Талабаларнинг ижодий изланиши, мустақиллиги, мантиқий фикрлашини ривожлантиришда, кўшимча билим олишга бўлган эҳтиёжларини қондиришда ижодий ўйинлар муҳим аҳамият касб этади.

Таълим жараёнида вужудга келтирилган муаммоли вазиятларни талабалар гуруҳининг ўзаро ҳамкорликда аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларни ижодий қўллаш ва изланиши орқали ҳал этишга замин тайёрлайдиган дидактик ўйинларни ижодий ўйинлар деб аташ лозим.

Ижодий ўйинлардан аввалги машғулотларда ўрганилган тушунчаларни янги мавзунини ўрганишда фойдаланиш имконияти вужудга келганда қўллаш мақсадга мувофиқ. Бунда талабалар тенг сонли гуруҳларга ажратилиб, уларни шартли равишда “олимлар” мақоми берилади, ҳар бир

“мутахассислар” ижодий изланиб, гўёки фан янгиликларини қайта кашф этадилар. Ўқитувчи томонидан тавсия этилган топшириқларни бажариб, кўргазмали қуролларга таянган ҳолда, ўз жавобларини асослайдилар.

Мазкур дидактик ўйинли машғулотларда ҳамма талабалар ҳамкорликда ишлайдилар, аввал ўзлаштирган билимларини янги вазиятларда қўллаб янги билимларни эгаллайдилар. Бу эса талабаларнинг ўз билимларига, иқтидорига ишонч уйғотади ва ҳар бир талаба сидқидилдан ҳамда жиддий тайёргарлик муваффақият гарови эканлигини англаган ҳолда билим олишга киришади.

Конференция машғулотлари

Дидактик ўйинли машғулотлар ичида конференция машғулотлари муҳим ўрин тутаяди. Конференция машғулотлари талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришда, илмий дунёқарашни кенгайтиришда, уларни қўшимча ва маҳаллий материаллар билан таништиришда, илмий ва илмий-оммабоп адабиётлар билан мустақил ишлаш кўникма ва малакаларини ривожлантиришда, ёшларни мустақил ҳаётга тайёрлашда, онгли равишда касб танлашида муҳим аҳамият касб этади.

Ўқитувчи конференция машғулотини ўтишдан аввал машғулот мавзусини, мақсади ва вазифаларини аниқ белгилаб олиб шу мавзуга оид қўшимча илмий, илмий-оммабоп адабиётларни кўздан кечиради. Мазкур машғулот ўтказишдан 10 кун олдин машғулот мавзуси эълон этилиб, унга тайёргарлик кўриш учун адабиётлар тавсия қилинади. Эълон қилинган дидактик ўйинли машғулотда “олимлар” ролини танлаш, мавзуни ҳар томонлама ёритиш, ҳар бир талабанинг қизиқиши ва қобилиятига яраша маъруза тайёрлаш талабаларнинг ихтиёрида бўлади. Машғулотга тайёргарлик даврида ўқитувчи томонидан ижобий рағбатлантиришнинг устунлиги ва муваффақиятга йўлловчи ўқитувчининг мулоқот маданияти, ўзаро ёрдами талабаларнинг машғулотга қизгин тайёргарлик кўришнинг муҳим омили саналади.

Илмий конференция машғулотини қуйидагича ўтказиш тавсия этилади:

1.Ўқитувчининг кириш сўзи. Бунда ўқитувчи машғулот мавзуси, мақсади ва вазифалари, тегишли ролларни бажарувчи “олимлар” билан таништиради.

2.Илмий маърузаларни тинглаш “Олимлар” мавзу юзасидан тайёрлаган маърузаларини кўргазмали қуроллар асосида баён этадилар.

3.Маърузалар муҳокамаси. Бунда “Олимлар” ва гуруҳдаги бошқа талабалар ўртасида мавзу юзасидан баҳс, мунозара ўтказилади.

4. Илмий конференция якуни. Ўқитувчи мавзу юзасидан энг муҳим тушунча ва ғояларни таъкидлаб, якунлайди.

5. Талабаларни баҳолаш. Машғулотда фаол иштирок этган талабалар рағбатлантирилади ва рейтинг тизимига мувофик баҳоланади.

Уйга вазифа бериш.

Машғулотни умумий якунлаш.

Матбуот конференцияси

Матбуот конференцияси гуруҳдаги барча талабаларнинг ўқув - билиш фаолияти фаол бўлиши билан характерланади. Ўқитувчининг матбуот машғулотига тайёргарлиги бир мунча мураккаброқ. Ўқитувчи матбуот конференциясини ўтказишдан бир ҳафта аввал гуруҳ талабаларини икки гуруҳга бўлади. Уларнинг тахминан 30% олимлар ва мутахассислар, қолганлари республикада нашр қилинадиган газета ва журналларнинг мухбирлари ролини бажарадилар.

Газеталардан республикада нашр қилинадиган “Ўзбекистон овози”, “Қишлоқ ҳақиқати”, “Халқ сўзи”, “Тошкент оқшоми”, “Туркистон”, “Тошкент ҳақиқати”, журналлардан “Фан ва турмуш”, “Қишлоқ хўжалиги”, “Саодат”, “Сиҳат-саломатлик”ни олиш мумкин.

Шундан сўнг, ҳар қайси газета ва журнал мухбирларининг матбуот конференциясида берадиган саволлари талабалар ёрдамида тузилади. Бу саволлар муҳокама қилинаётган муаммони ҳар томонлама қамраб олиши керак.

Саволлар мазмуни муҳокамадан ўтгандан сўнг, газета ва журнал мухбирлари ва олимлар роли талабаларнинг хоҳишига кўра тақсимланади.

Ўқитувчи олимлар ва мутахассислар ролини бажарадиган талабалар билан алоҳида тайёргарлик ишларини олиб боради. Уларга кўшимча адабиётлардан фойдаланиш ва саволларга жавоблар топиш ҳақида кўрсатма беради. Саволларга бериладиган жавоблар қисқа, аниқ, илмий жиҳатдан асосланган, маҳаллий материалларни қамраб олган бўлиши лозим. Ўқитувчи ана шу жавобларни олдин кўздан кечириши, агар уларда жузъий камчиликлар бўлса, уларни тўғрилаши, тўлдириши кераклигини талабаларга топширади.

Мухбирлар ролини бажарадиган талабалар ҳам саволларга жавоблар топиши олимлар ва мутахассислар билан мулоқотга кириши учун етарли даражадаги билимларга эга бўлишини таъминланиши керак.

Мазкур машғулотга ҳамма талабалар улар қайси ролни бажаришидан қатъий назар қизгин тайёргарлик кўриши лозим.

Ўйин машқлар

Таълим жараёнининг муваффақияти ўқитувчининг илмий-методик савиясига ва педагогик маҳоратининг юқори даражада бўлиши, замон билан

хамнафаслиги, талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва бошқариш кўникмаларига боғлиқ бўлади. Ўқитишда бошқа дидактик ўйинлар билан бир қаторда ўйин машқлардан ўз ўринда ва самарали фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Ўйин машқлар учун телевидение ва матбуот орқали бериб борилаётган ва талаба ёшларнинг энг қизиқ машғулотиغا айланган ўйинларни андоза қилиб олиш мумкин. Булар жумласига “Заковат”, “Зинама-зина” кабиларни киритиш мумкин. Мазкур ўйинларда талабалар аввало ўз кучи ва билимларини синаб кўрадилар ва яна уларнинг аксарияти шу ўйинлар иштирокчиси бўлишни орзу қиладилар.

Замон билан ҳамнафас ишлаётган ҳар бир ўқитувчи талабалардаги бу истак ва орзуларни амалга ошириш учун таълим жараёнида шунга ўхшаш ўйинларни ўз вақтида ўтказиши талабаларнинг билим олишга бўлган қизиқишларини орттириш ва билиш фаолиятини фаоллаштиришга замин тайёрлайди. Маъруза машғулотида дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш муҳим ўрин тутди. Ўқитишда бошқа педагогик технологиялар каби дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Мазкур технологиянинг конференция, такдимот, ижодий ўйин, ўйин машқлардан фойдаланиш юқори самара беради. Ушбу машғулотларда талабаларнинг билим олиш фаолияти ўйин фаолияти билан уйғунлаштирилади, шу сабабли талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришнинг ўзига хос хусусиятлари мавжуд.

Маъруза мавзуси жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар, фактик материалларни ўрганишга бағишланган бўлса, у ҳолда дидактик ўйин технологиясининг конференция шаклидан фойдаланиш тавсия этилади.

Дидактик ўйин технологиясининг конференциясига асосланган маърузани такомиллаштириш бўйича тавсиялар

1-вариант

	Талабаларнинг ўқув мотивларини ривожлантириш	Янги мавзунини ўрганиш.	Яқун яшаш ва ҳулосалаш	Эришилган натижани таҳлил қилиш ва яқун яшаш.
Давоматни аниқлаш Атамалар варағидан фойдаланиш Тушунча ва атамаларнинг изоҳини эслаш	Ўқув мақсадларини қўйиш Бумеранг, Блиц-ўйин	1-гурух 2-гурух 3-гурух 4-гурух Маъруза ларини тинглаш Кластер	Ҳар бир такдимот якунида кичик гуруҳлар ўртасида мунозара ўтказиш Мавзунини умумий яқунлаш	Кичик гуруҳларнинг эришган ютуқларини эътироф этиш Мустақил иш топшириқларини тавофуқлаб бериш

Ушбу машғулотдан бир ҳафта олдин ўқитувчи талабаларни “Олимлар” гуруҳига ажратади. Талабалар белгиланган муаммо бўйича изланишлар олиб бориб маърузалар тайёрлашади. Машғулот давомида “Олимлар” гуруҳи навбат билан ўз маърузаларини кўргазмали воситалар ёрдамида тақдим этади:

- 1-гуруҳ, “Олимлар” гуруҳи
- 2-гуруҳ, “Олимлар” гуруҳи
- 3-гуруҳ “Олимлар” гуруҳи
- 4-гуруҳ “Олимлар” гуруҳи

Ўқитувчи ҳар бир гуруҳ маърузасидан сўнг, ўқув баҳси, мунозара ўтказади.

Дидактик ўйин технологиясининг “Тақдимот” тури асосан курс ва бобларнинг дастлабки мавзуларини ўрганадиган машғулотларда фойдаланиш тавсия этилади. Мазкур машғулотдан бир ҳафта олдин ўқитувчи талабаларни кичик гуруҳларга ажратиб уларга курс ёки боб юзасидан муаммоларга бағишланган савол-топшириқлар беради. Ҳар бир гуруҳ ўзларига топширилган муаммо юзасидан изланиш олиб боради ва изланиш натижаларини тақдим этади.

Дидактик ўйин технологиясининг тақдимот машғулотида асосланган маърузани такомиллаштириш бўйича тавсиялар

Ташкилий қисм	Талабалар-нинг ўқув мотивларини ривожлантириш	Янги мавзунинг ўрганиш.	Яқун яшаш ва хулосалаш	Эришилган натижани таҳлил қилиш ва яқун яшаш.
Давоматни аниқлаш Атамалар варағидан фойдаланиш Тушунча ва атамаларнинг изоҳини эслаш	Ўқув мақсадларини қўйиш Бумеранг, Блиц-ўйин	1-гуруҳ Ишининг тақдимоти 2-гуруҳ Ишининг тақдимоти 3-гуруҳ Ишининг тақдимоти 4-гуруҳ Ишининг тақдимоти	Ҳар бир тақдимот якунида кичик гуруҳлар ўртасида мунозара ларини ўтказиш Мавзунинг умумий яқунлаш	Кластер Кичик гуруҳларнинг эришилган ютуқларини эътироф этиш Мустақил иш топшириқларини тавофуқлаб бериш

Дидактик ўйин технологиясининг ижодий ўйин машғулотиغا асосланган маърузани такомиллаштириш бўйича тавсиялар

Ташкилий қисм	Талабаларнинг ўқув мотивларини ривожлантириш	Янги мавзунини ўрганиш.	Яқун яшаш ва хулосалаш	Эришилган натижани таҳлил қилиш ва яқун яшаш.
Давоматни аниқлаш Атамалар варағидан фойдаланиш Тушунча ва атамаларнинг изоҳини эслаш	Ўқув мақсадларини қўйиш Бумеранг, Блиц-сўров	1-гуруҳ 2-гуруҳ 3-гуруҳ 4-гуруҳ Ижодий ишларининг тақдироти	Ҳар бир тақдирот якунида кичик гуруҳлар ўртасида мунозараларини ўтказиш Мавзунини умумий яқунлаш	Кластер Кичик гуруҳларнинг эришилган ютуқларини эътироф этиш Мустақил иш топшириқларини тавофуқлаб бериш

Дидактик ўйин технологиясининг ижодий ўйин методидан фойдаланилган машғулотнинг савол-топшириқлари аввалги машғулотлардаги савол-топшириқлардан ижодий характердалиги билан фарқланади.

Ушбу маъруза туридан мавзу мазмунидаги муаммоларни талабаларнинг ижодий изланиши орқали ҳал этиш мумкин бўлганда фойдаланиш тавсия этилади.

Семинар машғулотида дидактик ўйин технологиясининг ўйин машқларидан фойдаланиш мақсадида ўқитувчи ўрганилган мавзу бўйича “Атамалар варағи”ни тузиши лозим.

Назорат саволлари

1. Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва таълим самарадорлигини оширишга имкон берадиган технологияларнинг дидактик функцияларини қиёсий ўрганинг.

2. Дидактик ўйинли технологиянинг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.

3. Таълим-тарбия жараёнида талабаларнинг билиш ва ўйин фаолиятини уйғунлаштириш йўллари тушунтиринг. Ўйин фаолиятини ташкил этиш босқичларини изоҳланг.

4. Дидактик ўйинларнинг мазмуни ва моҳиятини тушунтиринг.

5. Дидактик ўйинли машғулотларга қўйиладиган талабларни аниқланг.
6. Таълим-тарбия жараёнида фойдаланиладиган дидактик ўйин технологиясининг турларидан сюжетли-ролли ўйиннинг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.
7. Таълим-тарбия жараёнида фойдаланиладиган дидактик ўйин технологиясининг турларидан такдимотнинг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.
8. Таълим-тарбия жараёнида фойдаланиладиган дидактик ўйинли технологиясининг турларидан ижодий ўйиннинг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.
9. Дидактик ўйинли технологиясининг турларидан конференция ва матбуот конференциясининг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.
10. Дидактик ўйинли технологиясининг турларидан ўйин машқларнинг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.

Адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” -Т.: 2011 - 128 бет
2. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. -Т.: ТГПУ им. Низами, 2003.
3. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. -Т.: Билим, 2004, - 160 бет.
4. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.
5. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. -Т.:ТГЭУ, 2005.
6. [www. tdpu. uz](http://www.tdpu.uz)
7. [www. pedagog. uz](http://www.pedagog.uz)
8. [www. Ziyonet. uz](http://www.Ziyonet.uz)
9. [www. edu. Uz](http://www.edu.Uz)
10. [tdpu-INTRANET. Ped](#)

6-Мавзу: БИОЛОГИК ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ҲАМКОРЛИКДА ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ

Режа:

1. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг методологик асослари.
2. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг методлари.
3. Ҳамкорликда ўқитиш технологияси талаблари асосида машғулотларни ташкил этиш йўллари.

Таянч тушунчалар: Ҳамкорликда ўқитиш технологияси, ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг методлари, кичик гуруҳларда ўқитиш, командада ўқитиш, арра ёки зигзаг, кичик гуруҳларда ижодий изланишларни ташкил этиш.

Ҳамкорликда ўқитиш ғояси дидактикада 1970 йилларда пайдо бўлган. Ҳамкорликда ўқитиш технологияси Буюк Британия, Канада, Ғарбий Германия, Австралия, Нидерландия, Япония, Изроил мамлакатлари таълим муассасаларида кенг қўлланила бошлаган.

Ҳамкорликда ўқитиш ғояси турли мамлакатлардаги жумладан Америкадаги Ж.Хопкинс университети профессори Р.Славин (1990), Миннесот университети профессорлари Р.Жонсон, Д.Жонсон (1987), Калифорния университети профессори Ж.Аронсон (1978), Изроилдаги Тель-Авив университети профессори Ш.Шаран (1988) томонидан ишлаб чиқилган.

Америка олимлари томонидан ишлаб чиқилган ҳамкорликда ўқитиш асосан талабаларда ДТС ва фан дастурида қайд этилган билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш, Изроил ва Европа олимлари томонидан тавсия этилган ҳамкорликда ўқитиш юқорида қайд этилганлар билан бир қаторда, кўпроқ талабалар томонидан ўқув материални қайта ишлаш, лойиҳалаш фаолиятини ривожлантириш, ўқув баҳси ва мунозаралар ўтказишни назарда тутди.

Мазкур ғоялар бир-бирини тўлдиради, дидактик жиҳатдан бойитади ва бир-бирини тақозо этади.

Ҳамкорликда ўқитишнинг асосий ғояси ўқув топшириқларни нафақат биргаликда бажариш, балки ҳамкорликда ўқишни ўрганишдир.

Ҳамкорликда ўқитиш ҳар бир талабани кундалик қизгин ақлий меҳнатга, ижодий ва мустақил фикр юритишга ўргатиш, шахс сифатида онгли мустақилликни тарбиялаш, ҳар бир талабада шахсий қадр-қиммат туйғусини вужудга келтириш, ўз кучи ва қобилиятига бўлган ишончни мустаҳкамлаш, таҳсил олишда маъсулият ҳиссини шакллантиришни кўзда тутди.

Ҳамкорликда ўқитиш технологияси ҳар бир талабанинг таҳсил олишдаги муваффақияти гуруҳ муваффақиятига олиб келишини англаган

ҳолда мунтазам ва сидқидилдан ақлий меҳнат қилишга, ўқув топшириқларини сифатли бажаришга, ўқув материални пухта ўзлаштиришига, ўртоқларига ҳамкор бўлиб, ўзаро ёрдам уюштирилишига замин тайёрлайди.

Ўқитувчи таълим жараёнида ҳамкорликда ўқитиш методларидан фойдаланиш мақсадида қуйидагиларни:

- Қайси мавзуларни ҳамкорликда ўқитиш методларидан фойдаланиб ўрганиш мумкинлигини аниқлаши ва мазкур машғулотларни тақвим-режада белгилаши;

- Ушбу мавзу бўйича талабаларга тавсия этиладиган ўқув топшириқлари ва уларни бажариш юзасидан кўрсатмаларни тайёрлаши;

- Ҳамкорликда ўқитиш методларидан фойдаланиб ўтиладиган машғулот тури, машғулот структураси ва боришини лойиҳалаши;

- Ўтган ва янги мавзулар юзасидан талабалар билимини назорат қилиш учун тест топшириқларини тузиши керак.

Мазкур методлардан фойдаланганда шуни назарда тутиш керакки, талабалар ўз шериклари билан ҳамкорликда ўқув топшириқларни тўғри бажаришлари баробарида гуруҳ аъзоларининг фаоллиги, ҳамкорликнинг вужудга келиши, улар ўртасидаги мулоқотда мулоқот маданияти тамойилларига амал қилиниши ҳам ҳисобга олинади.

Шундай қилиб, гуруҳ аъзолари бир вақтнинг ўзида иккита топшириқни бажаради:

1. академик топшириқ - билиш ва ижодий изланиш орқали ўқув топшириқларидан кўзланган мақсадга эришиш;

2. ижтимоий-психологик топшириқ - машғулот давомида юксак мулоқот маданиятига эга бўлиш, одоб осойишталигини сақлаш;

Ўқитувчи ҳар иккала топшириқнинг юқори савияда бажарилишини назорат қилади.

Ўқитувчи таълим-тарбия жараёнида ҳамкорликда ўқитиш методларидан фойдаланиши учун ушбу технологиянинг ўзига хос хусусиятларига оид билим, кўникма ва малакаларни, талабаларнинг мустақил ишлари, ўқув баҳси ва мунозараларни самарали ташкил этиш йўлларини эгаллаган, талабаларда эса дарслик, илмий-оммабоп адабиётлар устида мустақил ва ижодий ишлаш, ўз фикрини қисқа ва аниқ баён этиш, фикрларни асослаш ва далиллаш, мантикий фикр юритиш, ўқув баҳси ва мунозараларда фаол қатнашиш кўникмалари шаклланган ва онгли интизом вужудга келган бўлиши лозим.

Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг бир нечта методлари мавжуд:

- Командада ўқитиш (Р.Славин) да талабалар тенг сонли иккита командага ажратилади. Ҳар иккала команда бир хил топшириқни бажаради. Команда аъзолари ўқув топшириқларини ҳамкорликда бажариб, ҳар бир

талаба мавзудан кўзда тутилган билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштиришига эътиборни қаратади.

Ҳамкорликда ўқитиш технологияси муаллифларидан бири бўлган Р.Славиннинг таъкидлашича, талабаларга топшириқларни ҳамкорликда бажариш бўйича кўрсатма берилиши етарли эмас. Талабалар ўртасида том маънодаги ҳамкорлик, ҳар бир талабанинг қўлга киритган муваффақиятидан қувониш, бир-бирига сидқидилдан ёрдам бериш ҳисси, қулай ижтимоий-психологик муҳит вужудга келиши зарур. Мазкур технологияда талабаларнинг билимларни ўзлаштириш сифатини аниқлашда уларни бир-бири билан эмас, балки ҳар бир талабанинг кундалик натижаси аввал қўлга киритилган натижа билан таққосланади. Шундагина талабалар ўзининг машғулот давомида эришган натижаси командага фойда келтиришини англаган ҳолда маъсулиятни ҳис қилиб, кўпроқ изланишга, билим, кўникма ва малакаларни пухта ўзлаштиришга интилади.

- Кичик гуруҳларда ҳамкорликда ўқитиш (Р.Славин 1986). Бу ёндашувда кичик гуруҳлар 4 та талабадан ташкил топади. Ўқитувчи аввал мавзунини тушунтиради, сўнгра талабаларнинг мустақил ишлари ташкил этилади. Талабаларга берилган ўқув топшириқлари 4 қисмга ажратилиб, ҳар бир талаба топшириқнинг маълум қисмини бажаради. Топшириқ якунида ҳар бир талаба ўзи бажарган қисм юзасидан фикр юритиб, ўртоқларини ўқитади, сўнгра гуруҳ аъзолари томонидан топшириқ юзасидан умумий хулоса чиқарилади. Ўқитувчи ҳар бир кичик гуруҳ ахборотини тинглайди ва тест топшириқлари ёрдамида билимларни назорат қилиб баҳолайди.

Талабаларнинг кичик гуруҳлардаги ўқув фаолияти ўйин (турнир, мусобақа) шаклида, индивидуал тарзда ҳам ташкил этилиши мумкин.

- Ҳамкорликда ўқитишнинг зигзаг ёки арра методи.(Э.Аронсон 1978).

Педагогик амалиётда бу метод қисқача “арра” методи деб номланади. Мазкур методда кичик гуруҳлар 6-8 та талабадан ташкил топади. Машғулот давомида ўрганиладиган мавзу мантиқан тугалланган қисм (блок ёки модул)ларга ажратилади. Ҳар бир қисм юзасидан талабалар бажариши лозим бўлган ўқув топшириқлар тузилади. Ҳар бир талабалар гуруҳи мазкур топшириқларнинг биттасини бажаради ва шу қисм бўйича “мутахассис”га айланади. Сўнгра гуруҳлар қайта ташкил этилади. Бу гуруҳларда ҳар бир қисм (блок ёки модул) “мутахассиси” бўлиши шарт, мазкур “мутахассис”лар ўзлари эгаллаган билимларни худди “арра” тишлари кетма-кет келганидек, навбат билан ўртоқларига баён қилади. Мазкур гуруҳларда ўқув материали мантикий кетма-кетликда қайта ишлаб чиқилади.

Шуни қайд этиш керакки, ушбу машғулотда талабалар икки марта гуруҳларга ажратилади.

Биринчи гуруҳ “мутахассислар” тайёрлаш гуруҳи.

Мазкур мавзу бўйича ўқув материали мантикий тугалланган фикрли тўртта қисмдан иборат бўлганлиги сабабли, машғулотда қатнашаётган 32 та талаба машғулот бошланишидан олдин 4 хил рангдаги карточкалар ёрдамида тенг сонли тўртта 8та талабадан иборат “мутахассислар” гуруҳига ажратилади. Улар ўзларига тегишли ўқув топшириқларни бажаради ва шу қисм бўйича “мутахассислар”га айланади.

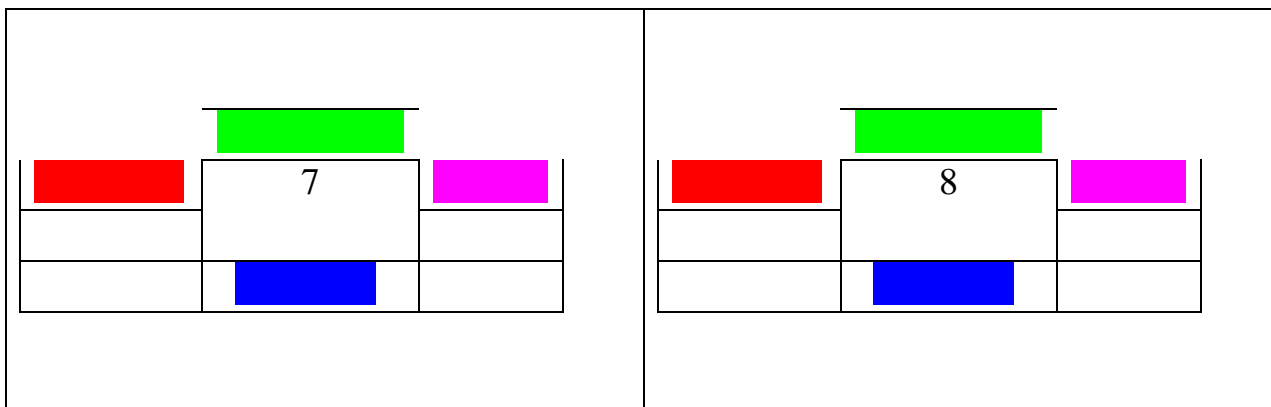
МУТАХАССИСЛАР ТАЙЁРЛАШ ГУРУҲИ

1-стол-4талаба	2-стол-4талаба	3-стол-4 талаба	4-стол-4талаба
5-стол-4талаба	6-стол-4талаба	7-стол-4 талаба	8-стол-4талаба

“МУТАХАССИСЛАР” УЧРАШУВИ ГУРУҲИ.

Рангли карточкаларнинг ҳар бирининг орқа томонида 1 дан 8 гача рақамлар ёзилган бўлиб, барча рангли карточкалардаги рақамлар йиғиндиси гуруҳдаги талабалар сонига тенг бўлиши лозим.

“Мутахассислар” учрашуви карточкаларнинг орқа томонидаги рақамлар асосида 8 та гуруҳ ташкил этилиб, бу гуруҳлар таркибига бир хил рақамли 4 хил рангдаги карточкаларга эга бўлган 4 та талаба киради. Шунини қайд этиш керакки, бу гуруҳларда ҳар бир қисм (блок ёки модул) “мутахассиси” бўлиши шарт.

Мазкур учрашувда “мутахассислар”лар ўзлари эгаллаган билимларни худди “арпа” тишлари кетма-кет келганидек, навбат билан ўртоқларига баён қилади. Ушбу гуруҳларда ўқув материалнинг 4 та қисми мантиқий кетма-кетликда қайта ишлаб чиқилади. Сўнгра ўқув материали юзасидан тузилган топшириқлар яхлит ҳолатга келтирилиб, гуруҳлар ўртасида савол-жавоб, мунозара ўтказилади.

Талабалар билимларни пухта эгаллашнинг ягона йўли ўз ҳамкорининг ахборотини диққат билан тинглаш эканлигини англаган ҳолда, мушоҳада юритишга, керакли маълумотларни дафтарга ёзишга ҳаракат қилади. Бу ерда ўқитувчи фақат талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этадиган ташкилотчи вазифасини бажаради. Машғулот охирида ўқитувчи талабаларнинг билим даражасини тест топшириқлари ёрдамида аниқлайди. Ҳар бир талабанинг билими сифатидаги ўсиш ҳисобга олинади.

1986 йили Р.Славин “арпа” методини қисман ўзгартириб “арпа-2” методини яратди. Мазкур методга кўра кичик гуруҳ 4-5 талабадан ташкил топади. Барча гуруҳ аъзолари ўқув материали юзасидан тузилган ягона топшириқ устида ишлайди. Гуруҳ ичида талабалар топшириқларни қисмларга ажратиб, бўлиб оладилар. Ҳар бир талаба ўзига тегишли қисмини пухта ўзлаштириб “мутахассис”га айланади. Машғулот охирида ҳар бир кичик гуруҳлардаги “мутахассис”лар учрашуви қайта ташкил этилган гуруҳларда ўтказилади. Талабалар билими тест саволлари ёрдамида индивидуал тарзда ўтказилиб назорат қилинади ва баҳоланади. Гуруҳ аъзоларининг баллари жамланади, энг юқори балл тўплаган гуруҳ ғолиб саналади.

Ҳамкорликда ўқитишнинг “Биргаликда ўқиймиз” методи 1987 йили Миннесота университети профессорлари Д.Жонсон, Р.Жонсонлар томонидан ишлаб чиқилган. Гуруҳ талабалари 3-5 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратилади. Ҳар бир гуруҳ машғулотда бажарилиши лозим бўлган топшириқнинг маълум қисмини бажаради. Гуруҳлар топшириқларни тўлиқ бажариши натижасида ўқув материалнинг яхлит ўзлаштирилишига

эришилади. Мазкур методнинг асосий принциплари - командани тақдирлаш, талабаларга индивидуал ёндашиш, муваффақиятларга эришиш учун бир хил имкониятларни вужудга келтириш саналади.

Кичик гуруҳларда ижодий изланишни ташкил этиш методи. Бу метод 1976 йили Тель-Авив университети профессори Ш.Шаран томонидан ишлаб чиқилган. Бу методда кўпроқ талабаларнинг мустақил ва ижодий ишига эътибор қаратилади.

Талабалар алоҳида индивидуал ёки 6 кишилик кичик гуруҳларда ижодий изланиш олиб борадилар. Ижодий изланиш кичик гуруҳларда ташкил этилганда машғулотда ўрганиш лозим бўлган ўқув материали кичик қисмларга ажратилади. Кейин бу қисмлар юзасидан топшириқлар ҳар бир талабага тақсимланади. Шундай қилиб, ҳар бир талаба умумий топшириқнинг бажарилишига ўз ҳиссасини қўшади. Кичик гуруҳларда топшириқ юзасидан мунозара ўтказилади. Гуруҳ аъзолари биргаликда маъруза тайёрлайди ва гуруҳ талабалари ўртасида ўз ижодий изланиш натижасини эълон қилади. Кичик гуруҳлар ўртасида ўтказилган ўқув баҳси, мунозара талабалар жамоасининг ҳамкорликда бажарган мустақил фаолиятнинг натижаси, якуни саналади. Ҳамкорликда ишлаш натижасида қўлга киритилган муваффақиятлар гуруҳ жамоасидаги ҳар бир талабанинг, мунтазам ва фаол ақлий меҳнат қилишига, кичик гуруҳларнинг, умуман гуруҳ жамоасини жипслаштиришга, аввал ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларни янги ва кутилмаган вазиятларда қўллаб, янги билимларни ўзлаштирилишига замин тайёрлайди.

Юқорида қайд этилган барча методларнинг ўзига хос хусусияти, мақсад ва вазифаларининг умумийлиги, талабаларнинг таҳсил олишдаги ва мулоқотдаги шахсий маъсулиятини тақозо этиши, шунингдек, муваффақият қозонишга бир хил имкониятларнинг мавжудлигидир. Ҳамкорликда ўқитиш негизида мусобақа эмас, балки ҳамкорликда ақлий меҳнат қилиб, таҳсил олиш жараёни ётади.

Қуйида ҳамкорликда ўқитиш технологияси методларига асосланган маъруза анъанавий маъруза билан қиёсий тавсифи берилмоқда.

Ушбу ўзгартиришларни тасаввур этиш учун қуйида анъанавий таълим технологиясига асосланган маъруза машғулотининг ишланмаси келтирилди.

Анъанавий таълим технологиясига асосланган маъруза машғулотининг ишланмаси

Машғулот мавзуси:

Машғулотнинг таълимий мақсади: машғулотда шакллантириладиган тушунчалар ва кўникмалар ўз ифодасини топади. Бунда мавзунинг асосий тушунчалари, атамалари ва таянч сўзларидан фойдаланилади.

Машғулотнинг тарбиявий мақсади: талабаларнинг илмий дунёқарашини кенгайтириш, уларни шахс сифатида маънавий-ахлоқий, ақлий, иқтисодий, экологик, эстетик, жисмоний, байналминал, миллий ва умуминсоний қадриятларга хурмат руҳида тарбиялаш назарда тутилади.

Машғулотнинг ривожлантирувчи мақсади: мавзу мазмунини аввалги ўрганилган мавзулардаги қайси тушунчаларини ривожлантириш, албатта ўқув, амалий, мустақил ва ижодий фикрлаш кўникмаларини ривожлантириш қайд этилади ва машғулот давомида амалга ошириш йўллари белгиланади.

Машғулот жиҳозлари: мавзу мазмунидан келиб чиққан ҳолда ўқув ва кўргазмали жиҳозлар, воситалар бирма-бир қайд этилади.

Машғулот тури: маъруза;

Машғулотда фойдаланиладиган технология: Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг кичик гуруҳларда ишлаш методи анъанавий таълим технологиясининг маъруза шакли билан уйғунлаштирилган ҳолда.

Машғулотнинг бориши:

I. Ташкилий қисм - 3 босқичдан иборат бўлиб, унда саломлашиш, ўқув хонасининг санитария-гигиеник ҳолати, талабаларнинг машғулотга тайёргарлиги, давомат ва ўтган мавзуни аниқлаш, талабаларнинг ўқув мотивларини ривожлантириш ва эътибори, диққатини жамлаш амалга оширилади.

II. Ўтган мавзу юзасидан талабаларнинг билимларини тест саволлари ёрдамида назорат қилиш ва баҳолаш. - баҳолашнинг бошқа турларидан фойдаланиш ҳам мумкин, лекин унда талабаларнинг ҳаммасини баҳолаш имконияти бўлмайди. Бу эса, машғулот самарадорлигини аниқлаш имкониятини бермайди.

III. Ўтган мавзуни яқунлаш ва талабаларни машғулот мавзуси, мақсади, бориши билан таништириш. -машғулотнинг бу босқичи муҳим ўрин тутади. Бу босқичда аввалги мавзунининг асосий тушунчаларини таъкидлаш, талабаларнинг ўзлаштириш даражасини қайд этиш, уларнинг билимидаги камчиликларга барҳам бериш, талабаларни рағбатлантириш, уларнинг олдига янги мавзуни ўрганиш бўйича мақсад ва вазифаларнинг тўғри қўйилиши машғулот самарадорлигига бевосита таъсир кўрсатади.

IV. Янги мавзу бўйича ўқитувчининг ахбороти:

Маърузанинг режаси:

1.

2.

3.(Бу ерда режа асосида матн берилади)

Ўқитувчи янги мавзуни кўргазмали воситалар ёрдамида баён этганидан сўнг, талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этади.

V. Талабаларни кичик гуруҳларга ажратиш ҳамда ўқув топшириқларини мустақил равишда сифатли бажарилишига эришиш.

Машғулотнинг бу босқичи учун ўқитувчи аввалдан мавзу мазмунидан келиб чиққан ҳолда талабалар томонидан ўзлаштириши, мустаҳкамланиши ва умумлаштирилиши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари тузади. Талабаларнинг машғулот давомида ўқув мотивларини ривожлантириш мақсадида кичик гуруҳларга ажратилади, топшириқнинг мақсади тушунтирилади ва уларни бажариш юзасидан кўрсатмалар берилади. Машғулотнинг шу босқичида талабаларнинг билиш фаолияти жуда юқори бўлади, чунки ўқитиш мақсадларининг маълум қисми кичик гуруҳ аъзолари зиммасига юкланади. Талабалар мақсадга эришиш учун фаол изланадилар, улар ўртасида ўқув баҳси, фикр алмашинув вужудга келади. Шу аснода талабаларнинг ўқув, амалий ва мустақил фикрлаш кўникмаларини ривожлантиришга замин яратилади.

Кичик гуруҳлар ўртасида мусобақа ва рақобат вужудга келтирилади. Бу ўқув материалининг Талабалар томонидан онгли ўзлаштирилишига, ўз фикрини баён этиш, ўртоқларининг фикрини таҳлил қилиш ва уларни тўлдириш имконини беради. Кичик гуруҳлар учун тавсия этиладиган ўқув топшириқларининг жадвали намуна сифатида берилмоқда.

№	Талабалар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
1. 2. 3. 4.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Фикрингизни асосланг Талабалар билан ўтказиладиган савол жавобда фаол иштирок этинг.

VI. Янги мавзу юзасидан талабалар ўртасида савол-жавоб, ўқув баҳси уюштириш.

VII. Талабалар билимини тест саволлари ёрдамида назорат қилиш ва баҳолаш.

VIII. Янги мавзунини қайта ишлаш ва яқунлаш.

IX. Мустақил иш топшириғини бериш.

Ўқитувчи машғулот ишланмасини лойиҳалагандан сўнг, мазкур машғулотнинг технология харитасини тузади.

Технологик харита 3 қисмдан иборат бўлиб, унда машғулотнинг технологик босқичлари, улар учун ажратилган вақт, ўқитувчи ва талабаларнинг бажарадиган ишлари босқичма-босқич кайд этилади. Юқорида фикр юритилган маъруза машғулотнинг технологик харитаси куйидагича бўлади:

“ ” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

ТЕХНОЛОГИК БОСҚИЧЛАР	ЎҚИТУВЧИНИНГ ФАОЛИЯТИ	ТАЛАБАНИНГ ФАОЛИЯТИ
<p>I босқич Ташкилий қисм 5-минут</p>	<p>Талабаларни машғулот мавзуси, мақсади, бориши билан таништиради.</p>	<p>Машғулот мавзуси, мақсади, бориши ва унда бажариладиган топшириқларни англайди.</p>
<p>II босқич Ўтган мавзу юзасидан талабаларнинг билимларини назорат қилиш ва баҳолаш 10-минут</p>	<p>Ўтган мавзу юзасидан тузилган тест топшириқлари ёрдамида Талабаларнинг билимларини назорат қилади ва баҳолайди.</p>	<p>Ўтган мавзу юзасидан тузилган тест топшириқларини бажаради.</p>
<p>III босқич Янги мавзунини ўрганиш. 30-минут 10-минут 10-минут</p>	<p>Маърузани режа асосида баён этади. Талабаларнинг кичик гуруҳларда мустақил ишини ташкил этади. Ўқув топшириғининг дидактик мақсади, бажариладиган ўқув топшириқлари билан таништиради ва мустақил бажарилишини таъминлайди.</p>	<p>Маъруза режасидан ўрин олган масалаларнинг моҳиятини тушуниб этади. Ўқув дастурининг дидактик мақсади, бажариладиган ўқув топшириғи юзасидан кўрсатмаларни англайди. Талабалар билан ҳамкорликда ўқув фаолиятини ташкил этади. Ўқув материални мустақил ўзлаштиради.</p>
<p>IV босқич Талабалар билимини назорат</p>	<p>Кичик гуруҳлар ўртасида савол-жавоб, ўқув баҳси, мунозара ўтказади. Тегишли</p>	<p>Кичик гуруҳлар ўртасида ўтказиладиган савол-жавоб, ўқув баҳси, мунозарада фаол иштирок этади.</p>

қилиш ва баҳолаш. 10-минут	ҳолларда ёрдам уюштиради. Ўрганилган мавзу юзасидан тест топшириқлари, саволлар ва дидактик жадваллар беради.	Тест топшириқлари, саволлар ва дидактик жадвалларни бажаради.
V босқич Эришилган натижани таҳлил қилиш ва яқун яшаш. 5-минут	Кичик гуруҳлар фаолияти ва натижа таҳлил қилинади, Талабаларга мустақил ва ижодий иш топшириқларини беради.	Ўз ўқув фаолияти ва эришган натижасини таҳлил қилади ва баҳолайди. Мустақил ва ижодий иш топшириқларини олади.

Машғулот технологик харитасининг мукамал тузилиши, мақсад ва вазифаларни амалга ошириш, самарадорликка эришиш ва босқичлар ўртасидаги узвийликни таъминлаш, вақтдан унумли фойдаланиш имконини беради.

Анъанавий таълим технологиясига асосланган маъруза машғулотининг тузилиши

Ташкилий қисм	Талабаларнинг ўқув мотивларини ривожлантириш	Янги мавзунини ўрганиш.	Яқун яшаш ва хулосалаш	Мустақил иш топшириқларини бериш
Давоматни аниқлаш Аввалги мавзунини қисқача эсга тушириш	Қизиқарли аналогиялар, ўрганиладиган мавзу материалларида н мустақил ҳаёт ва касбий фаолиятдаги ўрни	Мавзу тайёр ахборот шаклида режага мувофиқ етказилади, талабаларнинг билиш фаолияти пассив тингловчи ҳолатида ташкил этилади	Ўқитувчи томонидан амалга оширилади	Кўрсатма шаклида

Маърузани такомиллаштириш бўйича тавсиялар

1-вариант

Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг кичик гуруҳларда ишлаш методини анъанавий таълим технологиясига асосланган маъруза билан уйғунлаштирилган машғулотнинг тузилиши

Ташкилий қисм	Талабаларнинг ўқув мотивларини ривожлантириш	Янги мавзунинг ўрганиш.	Яқун ясаш ва хулосалаш	Мустақил иш топшириқларини бериш
Давоматни аниқлаш Аввалги мавзунини қисқача эсга тушириш	Қизиқарли аналогиялар, ўрганиладиган мавзу материалларидан мусақил ҳаёт ва касбий фаолиятдаги ўрни	Мавзу муайян қисми режага мувофиқ етказилади, Талабаларнинг билиш фаолияти кичик гуруҳларда ишлаш методига асосан ташкил этилади	Ўқитувчи томонидан амалга оширилади	Кўрсатма шаклида

Маърузани такомиллаштириш бўйича тавсиялар

2-вариант

Ташкилий қисм	Талабаларнинг ўқув мотивларини ривожлантириш	Янги мавзунинг ўрганиш.	Яқун ясаш ва хулосалаш	Эришилган натижани таҳлил қилиш ва яқун ясаш.
Давоматни аниқлаш Атамалар варағидан фойдаланиш Тушунча ва атамаларнинг изоҳини эслаш	Ўқув мақсадларини кўйиш Ақлий ҳужум ўтказиш	Маъруза Кичик гуруҳларда ишлаш Маъруза Кичик гуруҳларда ишлаш	Кичик гуруҳлар ўртасида мунозараларини ўтказиш	Кичик гуруҳларнинг эришилган ютуқларини эътироф этиш Мустақил иш топшириқларини тавофуқлаб бериш

Юқорида берилган тавсиялардан маърузанинг боришини ўзгартирмаган ҳолда, мавзу мазмунида тушунча ва атамалар, илмий-назарий масалалар ўрин олган ҳолларда фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Дастлаб маърузани тавсияга мувофиқ ташкил этилиши талабалар томонидан билимларни мустақил ўзлаштириш, мавзу мазмунидаги асосий ғояни ажратиш, ўз фикрини баён этиш, мустақил фикр юритиш кўникмаларини таркиб топтириш имконини беради.

Маърузада талабаларнинг кичик гуруҳларда мустақил ишларининг ташкил этилиши уларнинг билиш фаолиятини ташкил этишда муайян ўзгартиришлар киритилишига замин тайёрлайди, шунингдек, талабаларни объект мақомидан ажралиб, субъект мақомига ўтишга замин тайёрланади.

Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг командада ўқитиш методига асосланган маъруза машғулотини такомиллаштириш бўйича тавсиялар

Ташкилий қисм	Талабаларнинг ўқув мотивларини ривожлантириш	Янги мавзунини ўрганиш.	Яқун ясаш ва хулосалаш	Эришилган натижани таҳлил қилиш ва яқун ясаш.
Давоматни аниқлаш Атамалар варағидан фойдаланиш Тушунча ва атамаларнинг изоҳини эслаш	Ўқув мақсадларини қўйиш Ақлий ҳужум ўтказиш	1-қисм Командада ишлаш 2-қисм Командада ишлаш 3-қисм Командада ишлаш 4-қисм Командада ишлаш	Ҳар бир қисм яқунда командалар ўртасида ўқув мунозаларини ўтказиш Мавзунини умумий яқунлаш	Командаларнинг эришган ютуқларини эътироф этиш Мустақил иш топшириқларини тавофуқлаб бериш

Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг командада ўқитиш методига асосланган маъруза машғулотининг ишланмаси ва технологик харитаси

Мазкур методга асосланган машғулотдан мавзу мазмуни ўртача кийинчиликда бўлган, талабалар мавзунини мустақил ўзлаштириш имкони бўлганда фойдаланилади. Ўқитувчи талабаларни тенг сонли командаларга ажратади ва уларнинг фаолиятини ҳамкорликда ўқув топшириқларини бажаришга йўллайди. Шунини қайд этиш керакки, ўқитувчининг юқори

даражадаги мулоқот маданияти ва рағбатнинг устунлиги машғулот самарадорлигига бевосита таъсир кўрсатадиган омил саналади.

Машғулотнинг мавзу:

Машғулотнинг таълимий мақсади

Машғулотнинг тарбиявий мақсади:

Машғулотнинг ривожлантирувчи мақсади:

Машғулот жихозлари:

Машғулотда фойдаланиладиган технология: Ҳамкорликда ўқитиш технологияси (командада ўқитиш методи)

Машғулотнинг бориши:

I.Ташкилий қисм

II.Ўтган мавзу юзасидан талабаларнинг ўзлаштирган билимларини назорат қилиш ва баҳолаш.

III.Талабаларни машғулот мавзуси, мақсади, бориши билан таништириш.

IV.Янги мавзунини ўрганиш:

а) талабаларни командага ажратиб бир неча кичик гуруҳларни ташкил этиш ҳамда, ҳар бир команда аъзолари томонидан белгиланган ўқув топшириқларини мустақил равишда сифатли бажарилишига эришиш;
Топшириқнинг дидактик мақсади: -(бу ерга дидактик мақсад ёзилади.)

№	Талабалар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш бўйича кўрсатмалар	Изоҳ
1.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқинг ва қуйидаги саволларга жавоб тайёрланг.	Талабалар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг. Талабалар билан ўтказиладиган савол-жавобда фаол иштирок этинг.	
2.			
3.			
4.			

Ўзлаштирган билимларингиз асосида, машғулот матни ва расмлардан фойдаланиб қуйидаги жадвални тўлдириш.

Бу ерда умумлаштириш ёки такрорлашга оид жадвал берилади.

б) ўқув материални яхлит ҳолда қайта ишлаб чиқирилишини амалга ошириш.

V. Янги мавзу юзасидан командалар ўртасида савол-жавоб, ўқув баҳси уюштириш.

VI. Талабалар билимини тест саволлари ёрдамида назорат қилиш ва баҳолаш.

VII. Янги мавзунини қайта ишлаш ва яқунлаш.

VIII. Мустақил иш топшириғини бериш.

Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг “арра” методига асосланган семинар машғулот ишланмаси ва технологик харитаси

Бу методга асосланган семинар машғулотнинг асосий хусусияти, ўқув материали 4 қисмга ажратилади. Ҳар қисм учун ўқув топшириқлари тузилади. Талабалар 4 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратилади ва улар янги мавзунинг бир қисмини ўрганиб “мутахассислар”га айланади. Кейин талабалар қайта гуруҳланади ва ҳар бир гуруҳда мавзунинг ҳар бир қисми бўйича “мутахассис” бўлиши шарт. Кейинги гуруҳ “мутахассислар учрашуви” гуруҳи деб аталади ва ҳар бир “мутахассис” ўзи ўрганган қисмни гуруҳ аъзоларига тушунтиради. Янги мавзу шу гуруҳда яхлит ҳолда қайта ишланади.

Машғулот мавзуси:

Машғулотнинг таълимий мақсади:

Машғулотнинг тарбиявий мақсади:

Машғулотнинг ривожлантирувчи мақсади:

Машғулот жиҳозлари:

Машғулотда фойдаланиладиган технология: Ҳамкорликда ўқитиш технологияси (“арра” методи)

Машғулотнинг бориши:

I. Ташкилий қисм

II. Талабаларни машғулот мавзуси, мақсади, бориши билан таништириш ва уларнинг фаолиятини ўқув топшириқларини бажаришга йўллаш.

III. Янги мавзунинг ўрганиш

а) “мутахассислар” томонидан белгиланган ўқув топшириқларини сифатли бажарилишига эришиш.

Мазкур мавзу матн мантиқий тугалланган фикрли қуйидаги қисмларга ажратилади:

1-гуруҳ учун ўқув топшириқлари

№	Талабалар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
1.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Талабалар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг
2.		Талабалар билан ўтказиладиган савол жавобда
3.		фаол иштирок
4.		

		ЭТИНГ.
--	--	--------

2- гуруҳ учун ўқув топшириқлари

№	Талабалар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
1. 2. 3. 4.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Талабалар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг Талабалар билан ўтказиладиган савол жавобда фаол иштирок ЭТИНГ.

3 - гуруҳ учун ўқув топшириқлари

№	Талабалар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
1. 2. 3. 4.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Талабалар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг Талабалар билан ўтказиладиган савол жавобда фаол иштирок ЭТИНГ.

4 - гуруҳ учун ўқув топшириқлари

№	Талабалар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни	Талабалар гуруҳи билан

1. 2. 3. 4.	базаринг:	ҳамкорликда ишланг, савол жавобда фаол иштирок этинг
----------------------	-----------	---

б) “мутахассислар учрашуви ” гуруҳини ташкил этиш ва мазкур гуруҳларда “мутахассис”лар ёрдамида укув материалнинг яхлит ҳолда қайта ишлаб чиқилишини амалга ошириш.

V. Янги мавзу юзасидан талабалар ўртасида савол-жавоб,ўқув баҳси уюштириш.

VI. Талабалар билимини тест саволлари ёрдамида назорат қилиш ва баҳолаш.

VII. Янги мавзунини қайта ишлаш ва яқунлаш.

VIII. Мустиқил иш топшириғини бериш.

Назорат саволлари:

1. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.

2. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг методлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини изоҳланг.

3. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг кичик гуруҳларда ўқитиш методига хос хусусиятлар ва моҳиятини тушунтиринг.

4. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг командада ўқитиш методига хос хусусиятлар ва моҳиятини тушунтиринг.

5. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг “арра” методига хос хусусиятлар ва моҳиятини тушунтиринг.

6. Ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг кичик гуруҳларда ижодий изланиш методига хос хусусиятлар ва моҳиятини тушунтиринг.

Адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” -Т.: 2011 - 128 бет

2. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. -Т.: ТГПУ им. Низами, 2003.

3. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. -Т.: Билим, 2004, - 160 бет.

4. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.

5. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. -Т.:ТГЭУ, 2005.

6. www.tdpu.uz

7. www.pedagog.uz

8. www.Ziyonet.uz

9. www.edu.Uz

10. [tdpu-INTRANET.Ped](#)

7-Мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА МОДУЛЛИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ

Режа:

1. Модулли таълим технологиясининг ўзига хос хусусиятлари.
2. Дидактик мақсадлар мажмуаси, хусусий дидактик мақсадларни аниқлаш йўллари. Ўқитувчининг тайёргарлиги.
3. Модул дастурининг турлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари.
4. Таълим-тарбия жараёнида модулли таълим технологиясидан фойдаланиш.
5. Талабаларнинг мустақил билим олиш фаолиятини самарали ташкил этиш йўллари.
6. Модулли машғулотнинг тузилиши ва технологик харитаси. Модулли машғулотнинг анъанавий машғулотлардан фарқи.

1- модуль

Модулли таълим технологияси модулларга асосланади. Модул лотинча сўздан олинган бўлиб, қисм (блок) деган маънони билдиради.

Таълим-тарбия жараёнида модулли таълим технологияларидан фойдаланишда машғулотда фойдаланиладиган мавзу мантиқий тугалланган фикрли қисмлар, яъни модулларга ажратилади ва ҳар бир қисмни талабалар мустақил ўзлаштиришлари учун ўқув топшириқлари тузилади. Шу ўқув топшириқлари асосида, ҳар бир модуль якунида савол-жавоб ўтказилади ва хулоса чиқарилади.

Мазкур машғулотларда талабаларнинг билиш фаолияти модулларни кетма-кет ўзлаштиришларини назарда тутган ҳолда ташкил этилади. Ҳар бир модулни ўзлаштириш жараёни талабаларнинг яхлит билиш фаолиятининг элементи саналади, яъни бир машғулотда яхлит ташкил этилиши кўзда тутилган талабаларнинг ўқув фаолияти мавзу ажратилган модулларга мувофиқ ҳолда ўқув фаолияти элементлари (ЎФЭ)дан ташкил топади. Агар машғулотда ўрганиладиган мавзу мазмуни 4 та модульдан иборат бўлса, талабаларнинг ўқув-билиш фаолияти мос ҳолда 4 та ўқув фаолияти элементи (ЎФЭ)дан ташкил топади. Шунини қайд этиш керакки, машғулот якунида талабаларнинг ўз фаолиятларини таҳлил қилиши ва ўз-ўзини баҳолашини амалга ошириш мақсадида модуль дастурини яқинлаш босқичи бўлади. Шу сабабли фикр юритилаётган ушбу машғулотда фойдаланиладиган модуль дастурида 5 та ўқув фаолияти элементи (ЎФЭ) бўлади. Ўқитувчи шу асосда модуль дастурини тузади.

Таълим муассасаларининг асосий вазифаларидан бири, талабаларга инсоният тарихи давомида яратилган билимларни етказиш, фанлар асослари бўйича мунтазам билим олишлари учун тегишли шароит яратиш, зарур

ахборотларни танлаш ва мустақил ўқишни ўргатиш орқали билим олишга бўлган эҳтиёжларини қондириш ва қизиқишларини орттиришдан иборат.

Ушбу вазифаларни анъанавий таълим технологиясидан фойдаланилган ҳолда ҳал этиб бўлмайди, шу сабабли таълим-тарбия жараёнига модулли таълим технологиясини қўллаш зарурати вужудга келди.

Модулли таълимнинг асосий моҳияти, талабалар модул дастурлари ёрдамида мустақил ишлашига асосланган ўқув-билиш фаолияти орқали белгиланган мақсадга эришадилар.

Модул дастурлари мавзунинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадидан келиб чиқадиган модул дастурининг дидактик мақсади, талабаларнинг машғулот давомида бажарадиган ўқув топшириқлари, топшириқларни бажариш бўйича берилган кўрсатмалар, модул дастурини яқунлаш қисмини ўзида мужассамлаштиради.

2-модул

Модул дастурларини тузишда ўқитувчи эътиборини қуйидагиларга қаратиши зарур:

1. Модул дастуридан кўзда тутилган дидактик мақсадни аниқ ёритиш. Анъанавий таълимда, машғулот ишланмасида ўқитувчи машғулотнинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадларини ўз зиммасига юклайди, яъни талабаларда муайян тушунчаларни шакллантириш, илмий дунёқарашни кенгайтириш, тарбия бериш ва ҳ.к. Модул дастурининг дидактик мақсади машғулотнинг юқорида қайд этилган мақсадларига уйғун ҳолда талабаларнинг зиммасига юклатилади. Шунини қайд этиш керакки, мақсад аниқ бўлса, унга мувофиқ ҳолда тадбирлар қўлланилади ва эришиш осон бўлади.

2. Ўқув материални ўрганишнинг мантиқий йўналиши (индуктив ёки дедуктив тарзда берилганлиги)ни аниқлаш. Модулли таълим тамойиллари ҳисобга олинган ҳолда ўқув материални мазмунан тугалланган мантиқий кетма-кетликдаги кичик қисм (модул)ларга тақсимлаш.

3. Талабалар томонидан ўқув материалларини ҳар бир модули ёки қисмини ўзлаштириши учун ташкил этиладиган ўқув фаолияти усулларини белгилаш.

4. Ўқув фаолияти усулларига боғлиқ ҳолда модул дастуридан ўрин олиши лозим бўлган ўқув элементларини ва уларнинг кетма-кетлигини аниқлаш.

5. Талабалар билимини аниқлаш ва назорат қилиш бўйича дастлабки жорий назорат, ахборот тўплами, ўқитиш мазмунини қайта ишлаш, якуний

назорат ва талабалар билимидаги типик камчиликлар ва хатоларни бартараф этиш йўллари белгилаш.

6. Талабалар учун асосий ва қўшимча адабиётларни танлаш.

Талабалар модул дастури ёрдамида ўқув материални мустақил ва ижодий ўрганиш жараёни мазкур мавзуни ўзлаштириш учун дастурда белгиланган вақт доирасида амалга оширилишига эришиши лозим.

Модул дастурини муваффақиятли қўллашнинг муҳим шарти, унда талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятининг ўқув элементларини тўғри танлашдир. Чунки талабалар модул дастури билан ишлаганда, айнан шу ўқув элементларини бажарадилар.

Биз қуйида ўқув фаолияти элементларининг турлари ҳақида фикр юритамиз.

Модулли дастурда жуда кўп ахборот манбаларидан фойдаланилади, шу сабабли ўқув фаолияти элементларини ахборот манбаларига кўра тавсифлаш мақсадга мувофиқ.

Модулли таълим технологиясидан фойдаланишда ўқитувчи қуйидаги мезонларга амал қилиши лозим:

1. Талабаларга мустақил ўзлаштириш учун тавсия этиладиган ўқув материални талабаларнинг ўқув имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, улар уудалай оладиган ва шу билан бирга максимал даражада қийин бўлмаслиги керак.

2. Талабалар ўқув материални дастурда белгиланган вақт доирасида эгаллашлари керак.

3. Ўқитувчи талабаларни ўқув материалларини мустақил ва ижодий ўзлаштириш кўникмасига эга бўлишига эришиши лозим. Бунда, дастлаб ўқитувчи машғулотга олиб кирадиган ахборотни икки қисмга ажратади. Биринчи қисмини талабалар ўқитувчи ёрдамида иккинчи қисмини ижодий ва мустақил ўзлаштиришлари лозим. Кейин белгиланган мавзуларни модулли машғулот шаклида ўтказишни мўлжаллаб, модул дастурларини тузади.

Модул дастури ўқитувчилар томонидан тузилиб унда ўқитиш мақсадлари мавзуни ўрганиш босқичлари, талабалар томонидан бажариладиган ўқув фаолияти элементлари, талабалар билимини назорат қилиш йўллари кетма-кет ёзилади.

Шуни қайд этиш керакки, модул дастурлари бу - машғулот матни ва ўқитувчи томонидан ўқув материални режалаштириш эмас, балки талабаларнинг у ёки бу мавзуни мустақил ва ижодий ўрганишларига мўлжалланган ўқув фаолияти дастурдир.

Модул дастурлари ўқитувчилар томонидан тузилиб унда ўқитиш мақсадлари, мавзуни ўрганиш босқичлари, талабалар томонидан бажариладиган ўқув топшириқлари, ўқув фаолияти элементлари, талабалар билимини назорат қилиш йўллари кетма-кет ёзилади.

Қуйида ўқув ахбороти манбаларига боғлиқ ҳолда ташкил этиладиган ўқув фаолияти элементларининг турлари жадвал тарзида берилмоқда:

№	Ўқув фаолияти элементи тури	Ўқув ахбороти манбалари
ЎФЭ-1	Матнли ўқув элементи	Дарслик, кўшимча ўқув адабиётлар, газета ва журналлар
ЎФЭ-2	Жадвалли ўқув элементи	Жадваллар, моделлар, диаграммалар
ЎФЭ-3	Кўрғазмали ўқув элементи	Таблицалар, расмлар, композициялар
ЎФЭ-4	Оғзаки ўқув элементи	Ўқитувчи ёки маърузачининг маърузаси, талабаларнинг ахбороти
ЎФЭ-5	Кейс стадили ўқув элементи	Компьютер хотирасига киритилган ахборотлар, таълим дастурлари, мультимедиалар
ЎФЭ-6	Компьютерли, аудио-видео, техник воситали ўқув элементлари	Кинофильм, диафильм, диапозитивлар, видеофильм, магнит тасмалари, дисклар
ЎФЭ-7	Табийий объектли ўқув элементлари	Табийий объектлар, микро ва макропрепаратлар, гербарий, тулум ва ҳ.к.

Модулли машғулотларда, мавзунинг мазмунидан келиб чиққан ҳолда юқорида қайд этилган ўқув фаолияти элементлардан яқка тартибда ёки тегишли ЎФЭ дан мажмуа ҳолда фойдаланиш мумкин.

3-модул

Таълим-тарбия жараёнида модулли таълим технологиясидан фойдаланиш учун ўқитувчи қуйидаги ишларни амалга ошириши лозим:

1. Ўқув материалларини модулли режалаштириш. Ўқув йили бошида қайси мавзуларни модулли таълим технологиясидан фойдаланиб ўрганилишини белгилаш;

2. Мазкур мавзулар бўйича модулли машғулот ишланмаларини лойиҳалаш;

3. Мавзунинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадларига мувофиқ ҳолда модул дастурларини тузиш;

Модул дастурлари мазмуни ва моҳиятига кўра:

- Талабаларнинг индивидуал тарзда ишлашига мўлжалланган модул дастурлари ҳар бир талабанинг иқтидори, қизиқиши, билим савияси, ўзлаштириш даражасини аниқлаш ва орттириш, дарслик устида мустақил ва ижодий ишлаш, ўз-ўзини баҳолаш кўникмаларини ривожлантириш;

- Иккита талаба ҳамкорликда ишлашига мўлжалланган модул дастурлари юқорида қайд этилганлардан ташқари, талабаларнинг бир-бирини ўқитиш, ўзаро ҳамкорликда ўқув топшириқларини бажариши ва муаммоларни ҳал этиши, ўзаро назоратни амалга ошириши;

- Талабаларнинг кичик гуруҳларда ҳамкорликда ишлашига мўлжалланган модул дастурлари юқоридагилар билан бир қаторда талабалар ўртасида мулоқот, ўқув баҳси ва мунозара, ўзаро ҳамкорлик ва ёрдамни амалга оширишни назарда тутди.

Ўқитувчи мазкур модул дастурларидан аввал индивидуал тарздаги модул дастурларидан қўллаб, талабаларнинг ўқув материаларини мустақил ва ижодий ўзлаштириш кўникмалари шаклланганлигига ишонч ҳосил қилгандан сўнг, иккита талаба ҳамкорликда ишлашига мўлжалланган модул дастурлари, тегишли педагогик шарт шароитлар вужудга келгандан сўнг, кичик гуруҳларда ишлашга мўлжалланган модул дастурларидан фойдаланиши лозим.

Кичик гуруҳлар учун тузилган модул дастурларидан фойдаланишда икки хил ёндашув мавжуд:

1. Мусобақа усули.

Ўқитувчи талабаларни тенг сонли кичик гуруҳларга ажратиб, модул дастури воситасида мустақил ишларни ташкил этади. Ҳар бир модул якунида савол-жавоб, ўқув баҳси мусобақа тарзида ўтказилади. Гуруҳлар ўртасида ғолиблар аниқланади. Гуруҳ аъзолари ўз фаолиятини ҳамкорларининг фикрини ҳисобга олган ҳолда баҳолайди.

2. Кичик консультантлар усули.

Ўқитувчи талабаларни тенг сонли кичик гуруҳларга ажратиб, модул дастури воситасида мустақил ишларни ташкил этади. Ҳар бир гуруҳга кичик консультантлар тайинланади. Кичик консультантлар гуруҳ ишини бошқаради, талабаларнинг фаолиятини назорат қилади, тегишли ҳолларда ёрдам уюштиради. Ҳар бир модул якунида савол-жавоб, ўқув баҳси ўтказилади. Ўзаро назорат орқали талабалар баҳоланади.

Модул дастурининг турлари ва уларнинг моҳияти дидактик мақсадларни амалга ошириш имкониятларини таққослаганда яққол кўринади:

Дидактик мақсадлар	Талабаларнинг индивидуал	Икки талаба ҳамкорликда ишлайдиган	Кичик гуруҳларда ҳамкорликда
---------------------------	---------------------------------	---	-------------------------------------

	ишлашига мўлжалланган модул дастури	модул дастури	иш-лайдиган модул дастури
Талабаларнинг ўзлаштирган билим савиясини аниқлаш ва орттириш.	+	+	+
Мустақил ишлаш кўникмаларини ривожлантириш	+	+	+
Ўқув топшириқларини бажариш суръатини орттириш.	+	+	+
Ўзаро ҳамкорлик, ёрдамни вужудга келтириш.	+	+	+
Ўз-ўзини баҳолаш кўникмаларини ривожлантириш.	+	-	-
Ўзаро назоратни амалга ошириш	-	+	+
Ўзаро мулоқотни вужудга келтириш.	-	+	+
Ўқув баҳси ва мунозарани вужудга келтириш.	-	+	+
Ижодий ишлаш ва мустақил фикрлаш кўникмаларини таркиб топтириш.	+	+	+

Модулли таълим технологиясига асосланган машғулотларда ўувчиларнинг ўқув-билиш фаолияти модул дастурлари асосида ташкил этилади. Талабалар ўқув материални модул дастуридан ўрин олган ўқув топшириқларини сифатли бажариш орқали мустақил ўзлаштирадилар ва ўз ўқув фаолиятининг субъектига айланадилар. Шу тариқа ягона таълим-тарбия жараёнининг иккита субъекти ўқитувчи ва талаба ўқув жараёнидан кўзланган мақсадга эришади.

Ўқитувчи ўқув материалларини модулларга ажратади ва модул дастурини яратади. Ҳар бир модулнинг хусусий дидактик мақсади ва ўқув топшириқларини аниқлайди. Машғулот юзасидан назорат тест топшириқлари ва мустақил иш топшириқларини тузади. Талабаларнинг мустақил ўқув билиш фаолиятини ташкил этади. Модул дастурининг дидактик мақсади ва ўқув топшириқлари билан таништиради. Талабаларнинг модул дастури ёрдамида мустақил ишларини ташкил этади. Муаммоли вазиятларни вужудга келтиради, тегишли ҳолларда ёрдам уюштиради.

Модул дастуридан ўрин олган ҳар бир модул якунида ўқув баҳси, савол-жавоб, мунозара, ақлий ҳужум ўтказилади. Модул дастурини якунлайди.

Қуйида модулли таълим технологиялари асосида ташкил этилган машғулотда ўқитувчи ва талабаларнинг ўқув билиш фаолиятидаги ўзига хос хусусиятлари билан танишамиз. (3- жадвал)

ЎҚИТУВЧИНИНГ ПЕДАГОГИК ВА ТАЛАБАЛАРНИНГ ЎҚУВ БИЛИШ ФАОЛИЯТИДАГИ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАР

ЎҚИТУВЧИНИНГ ФАОЛИЯТИ	ТАЛАБАНИНГ ЎҚУВ-БИЛИШ ФАОЛИЯТИ	КЎЗЛАНГАН НАТИЖА
Ўқув материалларини модулларга ажратади ва модул дастурини тузади. Ҳар бир модулнинг хусусий дидактик мақсади ва ўқув топшириқларини аниқлайди. Машғулот юзасидан назорат тест топшириқлари ва мустақилиш топшириқларини тузади.		Талабалар фаолиятини мавзу матнини мустақил ва ижодий ўзлаштиришга йўллаш, ўқув билиш фаолиятини босқичма-босқич ташкил этиш.
Талабаларнинг мустақил ўқув билиш фаолиятини ташкил этади. Модул дастурининг дидактик мақсади ва ўқув топшириқлари билан таништиради.	Модул дастурининг дидактик мақсади, модуллар, модулларнинг хусусий дидактик мақсадлари, машғулот давомида бажариладиган ўқув топшириқлари, топшириқлар юзасидан кўрсатмаларни англайди. Ўз ўқув билиш фаолиятини ташкил этади.	Талабаларни модул дастурининг дидактик мақсади, модулларнинг хусусий дидактик мақсадига мувофиқ ўқув билиш фаолиятини ташкил этишга ўргатиш.
Талабаларнинг модул	Ўқув материални	Асосий ғояни аж-

дастури ёрдамида мустақил ишларини ташкил этади.	мустақил ўзлаштиради, ўқув топшириқларини сифатли бажаради, саволларга жавоб топади.	ратиш, мантиқий фикр юритиш, фикрини баён этиш ва асослаш кўникмалари, нутқ ва мулоқотга киришишга эришиш
Муаммоли вазиятларни вужудга келтиради, тегишли ҳолларда ёрдам уюштиради. Модул дастуридан ўрин олган ҳар бир модул якунида ўқув баҳси, савол-жавоб, мунозара, ақлий ҳужум ўтказади.	Муаммоли вазиятлардан чиқишнинг оптимал вариантларини таклиф этади. Ўқув баҳси, савол-жавоб, мунозара ва ақлий ҳужумда фаол иштирок этади.	Ҳар бир шахснинг касбий ва интеллектуал ривожланишига имкон яратиш. Талабалар ўртасида ҳамкорлик, ўзаро ёрдамни вужудга келтириш.
Модул дастурини яқунлаш.	Модул дастурининг дидактик мақсадига мувофиқ ўз ўқув фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.	Ўз ўқув фаолиятини танқидий таҳлил қилиш ва таққослаш, ўз-ўзини назорат ва баҳолашга ўргатиш.
Машғулот юзасидан тест топшириқлари ёрдамида ўқитувчи назоратини амалга ошириш.	Тест топшириқлари асосида ўз билимларини назорат қилиш, камчиликлари ва йўл қуйилган хатоларни аниқлаш Уларга барҳам бериш йўлларини излаш.	Ўз ўқув фаолиятидаги камчиликларга барҳам бериш йўлларини аниқлаш ва ўз устида ишлаш режасини тузишга ўргатиш.
Эришилган натижани таҳлил қилиш. Талабаларга эришилган натижасига мувофиқ ҳолда мустақил ва ижодий иш топшириқларини тавсия этиш.	Ўрганилган мавзуга оид кроссворд ёки ижодий изланишли топшириқларни бажаради.	Талабаларнинг билимларни ўзлаштириш самарадорлигини орттириш.

Маърузада модулли таълим технологиясини қўллаш муҳим аҳамият касб этади. Мазкур технологиядан фойдаланиш учун ўқитувчи қуйидаги тайёргарлик ишларини олиб борган бўлиши шарт:

1. Ўрганиладиган мавзунинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлари асосида талабаларга қўйиладиган ўқув мақсадларини белгилаш;
2. Ўрганиладиган мавзунинг мантиқий тугалланган фикрли модулларга ажратиш, ҳар бир модулнинг хусусий мақсадларини аниқлаш ва уларнинг иерархик даражасини тузиш;
3. Талабаларнинг ҳар бир модулнинг хусусий мақсадларига эришиш йўлларини назарда тутган ҳолда ўқув топшириқларини тузиш ва унга ажратилган вақт меъёрларини белгилаш;

4. Модулларнинг кетма-кетлиги асосида модулларнинг хусусий мақсадлари, ўқув топшириқларни яхлит тарзда ўзида мужассамлаштирган модул дастурини лойиҳалаш;

5. Маъруза матни ва модул дастурини машғулотдан бир ҳафта аввал талабаларга тарқатиш;

6. Модул дастурининг уч хил тури бўлишини назарда тутган ҳолда талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш шаклини аниқлаш;

Изоҳ:

- Агар ўрганиладиган мавзу мазмуни фактик материаллардан иборат бўлиб, талабалар томонидан ўзлаштиришида қийинчилик юзага келмаса, у ҳолда модул дастурининг индивидуал ишлаш модул дастуридан фойдаланилади;

- Агар ўрганиладиган мавзу мазмуни фактик материаллар билан бир қаторда илмий-назарий масалалардан иборат бўлиб, талабалар томонидан ўзлаштиришида қийинчиликни юзага келтирган ҳолда модул дастурининг икки талаба ҳамкорликда ишлашига мўлжалланган модул дастуридан фойдаланилади;

- Агар ўрганиладиган мавзу мазмуни илмий-назарий масалалар, тушунча ва атамаларни ўзида мужассамлаштирган бўлса, талабалар томонидан ўзлаштиришида қийинчиликни юзага келиши табиий бўлган ҳолда модул дастурининг талабаларнинг кичик гуруҳларда ҳамкорликда ишлашига мўлжалланган модул дастуридан фойдаланилади;

Ҳозирги кунда олий таълим муассасаларига уч хил тайёргарликка эга талабалар қабул қилинаётганлиги, уларда ўқув меҳнати ва амалий кўникмаларнинг эгаллаганлик даражаси турлича бўлганлигини инобатга олиб модулли таълим технологиясидан фойдаланишда модул дастурининг талабаларнинг кичик гуруҳларда ҳамкорликда ишлашига мўлжалланган модул дастури юқори самара бермоқда.

Мазкур модул дастури асосида ишлаганда талабаларнинг кичик гуруҳлари ўртасида рақобат, гуруҳ сардори гуруҳ аъзолари билан кўшимча ишлаш, машғулотгача модул дастуридан ўрин олган савол-топшириқлар юзасидан тайёргарлик кўриш имконияти вужудга келади.

Ўқув топшириқларининг жамоа орқали қўйилиши, гуруҳ аъзоларининг гуруҳ муваффақиятига ҳисса қўшишга интилиши таълим-тарбия жараёнининг ҳаракатлантирувчи кучи саналади. Гуруҳнинг эришган натижаларининг таҳлил ва эътироф этилиши талабалар ўқув мотивларини фаоллаштирадиган омил саналади.

Талабаларнинг эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини ўз-ўзини, ўзаро ва ўқитувчи томонидан назорат қилиниши таълим самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Модулли таълим технологияси ўқитиш жараёнида янги мавзунини ўрганишда хусусий методик даражада қўлланилади ва локал даражада қўлланиладиган ақлий ҳужум, инсерт, кластер, бумеранг, атамалар занжири, блиц, ўйин машқлар билан уйғунлаштирилади.

Талабалар модул дастурининг дидактик мақсади, модуллар, модулларнинг хусусий дидактик мақсадлари, машғулот давомида бажариладиган ўқув топшириқлари, топшириқлар юзасидан кўрсатмаларни англайди. Ўз ўқув билиш фаолиятини ташкил этади. Машғулот матнини мустақил ўзлаштиради, ўқув топшириқларини сифатли бажаради, саволларга жавоб топади. Муаммоли вазиятлардан чиқишнинг оптимал вариантларини таклиф этади. Ўқув баҳси, савол-жавоб, мунозара ва ақлий хужумда фаол иштирок этади ва ҳ.к.

Хулоса қилиб айтганда, ўқитиш жараёнининг самарадорлиги ўқитувчи томонидан талабаларнинг билиш фаолиятини ўқитиш вазифалари ва мақсадларига мувофиқ ташкил эта олиш кўникмаларини эгаллаганлик даражасига боғлиқ бўлади. Модулли таълим технологиясидан фойдаланишнинг афзаллик томонлари, уни анъанавий таълим технологияси билан таққослаганда аниқ кўринади.

№	Анъанавий таълим	Модулли таълим
1.	Машғулотлар бир хил тарзда олиб борилади.	Модул дастури талаблари асосида олиб борилади.
2.	Вақтдан унумли фойдаланилмайди.	Вақтдан самарали фойдаланилади.
3.	Ўқув материални ўзлаштириш дастлабки босқичда бўлади. Уй вазифасининг ҳажми ортиб кетади.	Талабалар томонидан ўқув материали юқори даражада ўзлаштирилишига, ўз устида мустақил ишлашига имкон яратилади.
4.	Талабаларнинг ўзаро мулоқоти, мустақиллиги, нутқини ривожлантириш имконияти чекланган.	Талабалар якка, жуфт ҳолда кичик гуруҳларда ишлайди, улар ўртасида дўстона мулоқот, ўзаро ёрдам, ҳамкорлик вужудга келади, нутқи ривожлантирилади.
5.	Янги мавзуни ўрганишда ўрта савияли талабага нисбатан мўлжал олинади. Талабалар фаолияти суст, тайёр билимларни ўзлаштиришга қаратилади.	Ҳар бир талаба ўз қизиқиши, иқтидорига асосланиб билиминини ошириш мақсадида мустақил ва ижодий ишлаб янги билимларни ўзлаштиради.
6.	Талабалар билиминини ўқитувчи баҳолайди.	Ўз-ўзини назорат, ўзаро назорат ва ўқитувчи назорати амалга оширилади.

7.	Педагогик муносабатлар авторитар технологияга асосланади.	Педагогик муносабатлар ўзаро ҳамкорликка асосланади.
----	---	--

Қуйида модулли таълим технологиясига асосланган маъруза машғулотнинг тузилиши, машғулот ишланмаси берилмоқда.

Модулли таълим технологиясининг талабаларнинг кичик гуруҳларда ишлашига мўлжалланган модул дастурига асосланган машғулотнинг ишланмаси

Машғулотнинг мавзуси:

Машғулотнинг таълимий мақсади:

Машғулотнинг тарбиявий мақсади:

Машғулотнинг ривожлантирувчи мақсади:

Машғулот жихозлари:

Машғулотда фойдаланиладиган технология: Модулли таълим технологияси (талабаларнинг кичик гуруҳларда ишлашига мўлжалланган модул дастури)

Машғулотнинг бориши:

I. Ташкилий қисм

II. Ўтган мавзу юзасидан талабалар билимини тест савол-топшириқлари ёрдамида аниқлаш ва баҳолаш.

III. Талабаларни машғулот мавзуси, мақсади, бориши билан таништириш ва уларнинг фаолиятини ўқув топшириқларини бажаришга йўллаш.

IV. Янги мавзунини ўрганиш:

а) янги мавзу бўйича тузилган модул дастурини тарқатиш ва талабаларни модул дастурининг дидактик мақсади билан таништириш;

б) талабаларнинг фаолиятини модул дастуридаги ўқув топшириқларини мустақил бажаришга йўллаш;

в) ҳар бир модул топшириқларининг тўлиқ бажарилишини назорат қилиш, тегишли кўрсатмалар бериш;

г) ҳар бир модул якунида савол-жавоб ёки мунозара ўтказиш.

Ўқитувчи ушбу машғулотда ўрганиладиган ўқув материални қуйидаги мантиқий тугалланган фикрли қисмга яъни модулга ажратади:

1.

2.

3.

Шу асосда қуйидаги модул дастури тузилади.

“ ” мавзуси бўйича талабаларнинг кичик гуруҳларда ишлашига мўлжалланган модул дастури.

Модул дастурининг дидактик мақсади:

Сиз модул дастури ёрдамида талабалар билан кичик гуруҳларда, ҳамкорликда ишлаб, тушунчаларни ўзлаштиришингиз, дарслик устида мустақил ишлаш кўникмаларингизни ривожлантиришингиз зарур.

(Бу ерда машғулотнинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлари талабалар зиммасига юкланади. Машғулотнинг дидактик

мақсадларининг талабалар зиммасига юкланиши, уларнинг билиш фаолиятининг фаол бўлишига олиб келади).

Ўқув фаолияти элементи (ЎФЭ)	Талабалар ўзлаштириши лозим бўлган ўқув материалига оид топшириқлар	Топшириқларни бажариш бўйича кўрсатмалар	баҳо
1-ЎФЭ 1. 2. 3.	Мақсад: Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб чиқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Талабалар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг ва савол-жавобда фаол иштирок этинг.	
2-ЎФЭ 1. 2. 3.	Мақсад:	Талабалар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг ва савол-жавобда фаол иштирок этинг.	
3-ЎФЭ 1. 2.	Мақсад:	Талабалар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг ва савол-жавобда фаол иштирок этинг.	
4.-ЎФЭ	Мақсад: Модул дастурини яқунлаш. Модул дастурининг дидактик мақсадини ўқиб чиқинг. Сиз унга қай даражада эришдингиз? Ўзингизнинг ўқув фаолиятингизни беш балли тизимда баҳоланг. Ўқув фаолиятингиздан қониқиш ҳосил қилган бўлсангиз тест топшириқларини бажаринг. Агар ўз ўқув фаолиятингиздан эришилган натижа сизни қаноатлантирмаса, модул дастури ёрдамида мавзунини қайта ўрганинг.	Ўз ўқув фаолиятингизни таҳлил қилинг	

V. Талабаларнинг модул дастури ёрдамида мустақил ишларини ташкил этиш. Ҳар бир модул якунида талабалар жамоаси билан савол-жавоб, ўқув мунозарасини ўтказиш.

VI. Модул дастурини яқунлаш.

VII. Янги мавзу бўйича талабаларнинг ўзлаштирган билимларини тест топшириқлари ёрдамида назорат қилиш ва баҳолаш.

VIII. Янги мавзунини қайта ишлаш ва яқунлаш.

IX. Мустақил иш топшириғини бериш.

Модулли таълим технологиясига асосланган маърузани такомиллаштириш бўйича тавсиялар 3-вариант

Ташкилий қисм	Талабаларнинг ўқув мотивларини ривожлантириш	Янги мавзунини ўрганиш	Яқун яшаш ва хулосалаш	Эришилган натижани таҳлил қилиш ва яқун яшаш.
<p>Давоматни аниқлаш</p> <p>Атамалар варағидан фойдаланиш</p> <p>Тушунча ва атамаларнинг изоҳини эслаш</p>	<p>Ўқув мақсадларини қўйиш</p> <p>Ақлий ҳужум ўтказиш</p>	<p>1-Модул Кичик гуруҳларда ишлаш</p> <p>2-Модул Кичик гуруҳларда ишлаш</p> <p>3-Модул Кичик гуруҳларда ишлаш</p> <p>Модул дастурини яқунлаш</p>	<p>Ҳар бир модул якунида кичик гуруҳлар ўртасида мунозара ларини ўтказиш</p> <p>Мавзунини умумий яқунлаш</p>	<p>Кичик гуруҳларнинг эришилган натижаларини эътироф этиш</p> <p>Мустақил иш топшириқларини тавофуқлаб бериш</p>

Хулоса қилиб айтганда, таълим-тарбия жараёнида модулли таълим технологиясидан фойдаланиш ўқитиш жараёнининг самарадорлигини орттириш баробарида талабаларнинг билимларни онгли ўзлаштириши, ақлий фаолият усулларини эгаллаши, шахс сифатида баркамоллигини таъминлашга замин яратади.

Назарат саволлари:

1. Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш ва таълим самарадорлигини оширишда модулли таълим технологиясининг ўрнини аниқланг.
2. Модулли таълим технологиясининг ўзига хос хусусиятлари ва уларга қўйиладиган талабларни аниқланг.
3. Таълим-тарбия жараёнида талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш жараёнида модулли таълим технологиясини анъанавий таълим технологияси билан уйғунлаштириш йўллари тушунтириш.

4. Модул дастурининг турлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.

5. Модулли машғулотнинг тузилиши ва технологик харитасининг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.

Адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” -Т.: 2011 - 128 бет

2. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. -Т.: ТГПУ им. Низами, 2003.

3. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. -Т.: Билим, 2004, - 160 бет.

4. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.

5. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. -Т.:ТГЭУ, 2005.

6. www.tdpu.uz

7. www.pedagog.uz

8. www.Ziyonet.uz

9. www.edu.Uz

10. tdpu-INTRANET.Ped

8-мавзу: БИОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШНИНГ ДИДАКТИК ТАЪМИНОТИНИ ЯРАТИШНИНГ МЕТОДИК АСОСЛАРИ

Режа

1. Биологик фанларни ўқитишнинг дидактик ва тарқатма материалларни тузиш принциплари.
2. Биологик фанларни ўқитишда фойдаланиладиган дидактик ва тарқатма материалларнинг аҳамияти.
3. Биологик фанларни ўқитишда фойдаланиладиган дидактик ва тарқатма материалларнинг турлари.
4. Биологик фанларни ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш алгоритмлари.

Таянч тушунчалар: Дидактик таъминотнинг таркибий қисмлари, дидактик ва тарқатма материаллар, дидактик тарқатма материалларни тузиш принциплари, дидактик тарқатма материалларнинг турлари, дидактик мақсадлари.

Биологик фанларни ўқитишда фойдаланиладиган дидактик материаллар бу талабаларнинг муайян билимларни ўзлаштириш, кўникма ва малакалар, таянч ва хусусий компетенцияларни таркиб топтириш, мустақил ишларини ташкил этиш, назорат ва ўз-ўзини назоратни амалга оширишга имкон берадиган воситалардир.

Биологик фанларни ўқитишда дидактик материаллар билан бир қаторда табиий тарқатма материаллар ҳам муҳим рол ўйнайди.

Дидактик материалларни тузишда қуйидаги принципларга амал қилинади:

- Тушунарлилик принципи - дидактик материаллар талабалар томонидан билимларни эгаллаганлик даражасига мос келиши керак.
- Мустақил фаолият принципи - талабалар аввал ўзлаштирган билимларини мустақил ҳолда қўллаши орқали янги билимларни ўзлаштириши назарда тутилади.
- Ўқитишни индивидуаллаштириш принципи - ўқитиш жараёнида талабаларга индивидуал ёндошиш имконини беради.
- Кўргазмалилик принципи - ўрганилаётган муаммо бўйича берилган тасвирлар кўргазмали образли тасаввурнинг ҳосил бўлишига имкон беради.
- Билимларнинг мустаҳкамлаш принципи - талабаларнинг аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини янги ва қутилмаган вазиятларда қўллаш имконини назарда тутди.
- Ўқув мотивларини ривожлантириш принципи - дидактик материалларнинг турли мазмунда берилиши талабаларнинг таҳсил олишга бўлган қизиқишларини ривожлантиради.

• Муаммолилик принципи - дидактик материал ўрганиладиган мавзу мазмунидаги муаммоли вазиятларни ҳал этишни назарда тутди.

Биологик фанларни ўқитишда дидактик материалларнинг қуйидаги аҳамияти мавжуд:

1. Талабаларнинг мустақил иши ва мустақил таҳсили воситасида ўқув меҳнати кўникмаларини ҳосил қилиш;

2. Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш;

3. Мустақил ва ижодий фикрлаш кўникмаларини ривожлантириш;

4. Тушунча ва билимларни жадвал тарзида ифода этиш талабаларнинг аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини янги ва қутилмаган вазиятларда қўллаш имконини беради.

5. Талабалар жавобидаги камчиликларни аниқлаш ва уларга барҳам бериш йўллари аниқлайди;

6. Ўқув материали юзасидан машқ қилиш ва ўқув материални турли кўринишда такрорлаш имконини беради.

7. Талабаларнинг кўргазмали-образли, назарий ва мантикий фикр юритишига замин тайёрлайди.

8. Биологик фанларни ўқитиш жараёнида табақалаштирилган ва индивидуал таълимни амалга ошириш имконини беради.

9. Ўқув топшириқларини табақалаштириш: репродуктив, продуктив, қисман изланишли ва ижодий топшириққа ажратиш мумкин.

10. Биологик фанларни ўқитиш шаклларида барчаси: маъруза, лаборатория, амалий, семинар машғулоти, аудиториядан ташқари ишлар, мустақил таълим жараёнида фойдаланиш мумкин.

11. Дидактик материаллар машғулотнинг ҳар бир босқичида: аввал ўзлаштирилган билимларни назорат қилиш, янги мавзунини ўрганиш, янги мавзунини мустаҳкамлаш жараёнида дидактик материаллардан ўз ўрнида ва самарали фойдаланиш имконияти мавжуд.

Биологик фанларни ўқитишда фойдаланиладиган дидактик ва тарқатма материалларни мазмуни ва моҳиятига кўра қуйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин.

қ.с	Дидактик ва тарқатма материаллар	Мазмун ва моҳияти	Дидактик мақсади
1.	Таълим берувчи - янги мавзунини ўрганиш	Ўқув топшириқлари Электрон дарсликлар Кейс-стади топшириқлари Венн диаграммаси Кластер	Билим ва тушунчаларни шакллантириш

2.	Қисман-изланишли	Кейс-стади топшириқлари Венн диаграммаси Кластер	Билим, кўникма, малака, умумий ва хусусий компетенцияларни шакллантириш
3.	Имитация	Биологик жараёнларнинг имитацион кўриниши	Билим, кўникма, малакаларни мустаҳкамлаш, умумий ва хусусий компетенцияларни тизимлаштириш
4.	Намойиш қилиш	Мавзули слайдлар, анимациялар	Ўқув материал- ларини бойитиш
5.	Назорат қилиш	Ностандарт ўқув ва тест топшириқлари	Биологик кўникма ва малакаларни таркиб топтириш
6.	Машқ қилдириш	Масала ва машқлар, Кейс- стади топшириқлари, Венн диаграммаси, Кластер, адаптив тест топшириқлари	Билим, кўникма, малакалар, умумий ва хусусий компе- тенцияларни ўзлаштирилганлик даражасини аниқлаш

Биологияни ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланишнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан ўқитувчининг дарсга пухта тайёргарлик кўришига боғлиқ бўлади, акс ҳолда кутилган натижани бермаслиги табиий.

Бунинг учун ўқитувчи:

- Биология фанининг ривожланиши ва қўлга киритилган ютуқлардан хабардор бўлиши, фан янгиликларидан таълим-тарбия жараёнида ўз ўрнида ва самарали фойдаланиш йўлларини белгилаши:

- Илғор биология ўқитувчиларининг иш тажрибаларини тинмай ўрганиши, улардан ўз педагогик фаолиятида фойдаланиши, ўз тажрибалари билан ўртоқлашиши, ёш ҳамкасбларига ғамхўр устоз бўлиши;

- Таълим-тарбия жараёнида инновацион технологиялардан уйғун фойдаланиш учун зарур бўлган методик билим, кўникма ва малакаларни эгаллаши ва уларни амалиётга қўллаши;

Таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини орттириш бўйича ўзининг хусусий методикасини ишлаб чиқиши зарур.

Ушбу муаммоларни ҳал этишда инновацион технологиялардан фойдаланиш муҳим ўрин тутди. Қуйида ўқитувчининг биологияни ўқитишда инновацион технологияларга асосланган дарсларга тайёргарлиги ҳақида фикр юритилади.

Ўқитувчининг дарсга тайёргарлиги. Ўқитувчи ўқув йили бошланишидан аввал тузилган ва тасдиқланган истиқбол ва мавзули-режа асосида дарсларга пухта тайёргарлик кўриши лозим. Бунинг учун у олий таълим муассасаларида фойдаланиш тавсия этилган дарс турлари ва типларини билиши, шу асосда дарс ишланмаларини лойиҳалаш лозим.

Дарс ишланмасини лойиҳалаш учун ўқитувчи:

- Ўрганиладиган мавзунинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлари, мавзу матнидаги асосий тушунчалар ва таянч атамалар, уларни ўқувчиларда шакллантириш йўллари белгилаши;
- Мавзу мазмунидан келиб чиққан ҳолда дарсда фойдаланиладиган ўқув ва кўргазмалар жихозлар, ўқитиш методлари ва инновацион технологияларни аниқлаши;
- Дарснинг бориши ва унинг ҳар бир босқичининг мақсади, вазифалари, ажратиладиган вақтни белгилаши;
- Ўтган ва янги мавзу бўйича ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини назорат қилиш ва баҳолашнинг тури, топшириқлари ва мезонлари;
- Янги мавзу мазмунининг мантиқий йўналиши (индуктив ёки дедуктив) ни аниқлаш ва шу асосда ўқувчилар онгига етказиш метод ва воситаларини белгилаши;
- Дарсда фойдаланиладиган дидактик ва тарқатма материалларни тайёрлаши лозим.

Бажарилган ишлар талаб даражасида бўлгандан сўнг, дарс ишланмасини лойиҳалаш бошланади. Дарс ишланмасини лойиҳалашда дарс турини аниқлаш муҳим ўрин тутди, чунки ҳар бир дарс турида ўқувчиларнинг билиш фаолияти турлича ташкил этилади.

Масалан, биологияни ўқитишда бошқа инновацион технологиялар каби дидактик ўйин технологиясидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Мазкур технологиянинг конференция, тақдирот, ижодий ўйин, ўйин машқлардан фойдаланиш юқори самара беради. Ушбу дарсларда ўқувчиларнинг билим олиш фаолияти ўйин фаолияти билан уйғунлаштирилади, шу сабабли ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришнинг ўзига хос хусусиятлари мавжуд.

Ўқитувчи ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг командада ўқитиш методига асосланган дарс ишланмаси ва технологик харитасини шакллантиришда мавзу мазмуни ўртача қийинчиликда бўлган, ўқувчилар мазмуни мустақил ўзлаштириш имкони бўлганда фойдаланилади. Ўқитувчи

Ўқувчиларни тенг сонли командаларга ажратади ва уларнинг фаолиятини ҳамкорликда ўқув топшириқларини бажаришга йўллайди. Шунини қайд этиш керакки, ўқитувчининг юқори даражадаги мулоқот маданияти ва рағбатнинг устунлиги дарс самарадорлигига бевосита таъсир кўрсатадиган омил саналади.

Мазкур методдан фойдаланилганда ўқитувчи ўқувчиларнинг кичик гуруҳлари учун қуйидагича дидактик ва тарқатма материал тайёрлайди.

№	Ўқувчилар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш бўйича кўрсатмалар	Изоҳ
1. 2. 3. 4.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқинг ва қуйидаги саволларга жавоб тайёрланг.	Ўқувчилар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг. Ўқувчилар билан ўтказиладиган савол-жавобда фаол иштирок этинг.	

Биология ўқитувчиси ҳамкорликда ўқитиш технологиясининг “арра” методига асосланган дарс ишланмасини лойиҳалашда кичик гуруҳлар учун қуйидаги шаклдаги ўқув топшириқларини тайёрлайди.

Мавзу матни мантиқий тугалланган фикрли қуйидаги қисмларга ажратилади:

1-гуруҳ учун ўқув топшириқлари

№	Ўқувчилар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
1. 2. 3. 4.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Ўқувчилар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг Ўқувчилар билан ўтказиладиган савол жавобда фаол иштирок этинг.

2- гуруҳ учун ўқув топшириқлари

№	Ўқувчилар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
1. 2. 3. 4.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Ўқувчилар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг Ўқувчилар билан ўтказиладиган савол жавобда фаол иштирок этинг.

3 - гуруҳ учун ўқув топшириқлари

№	Ўқувчилар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
1. 2. 3. 4.	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Ўқувчилар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг Ўқувчилар билан ўтказиладиган савол жавобда фаол иштирок этинг.

4 - гуруҳ учун ўқув топшириқлари

№	Ўқувчилар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Топшириқни бажариш юзасидан кўрсатмалар
	Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топшириқларни бажаринг:	Ўқувчилар гуруҳи билан ҳамкорликда

1.		ишланг, савол жавобда фаол иштирок этинг
2.		
3.		
4.		

Биология ўқитувчиси модулли таълим технологиясининг ўқувчиларнинг кичик гуруҳларда ишлашига мўлжалланган модул дастурига асосланган дарс учун қуйидаги дидактик ва тарқатма материалларни тайёрлайди.

Ўқув фаолияти элементи (ЎФЭ)	Ўқувчилар ўзлаштириши лозим бўлган ўқув материалига оид топшириқлар	Топшириқларни бажариш бўйи-ча кўрсатмалар	баҳо
1-ЎФЭ 1. 2. 3. 4.	Мақсад: Дарсликдаги матнни диққат билан ўқиб чиқиб, қуйидаги саволларга жавоб топинг ва топши-риқларни бажаринг:	Ўқувчилар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг ва савол-жавобда фаол иштирок этинг.	
2-ЎФЭ 1. 2. 3. 4.	Мақсад:	Ўқувчилар гуруҳи билан ҳамкорликда ишланг ва савол-жавобда фаол иштирок этинг.	
3-ЎФЭ 1. 2.			
4.-ЎФЭ	Мақсад: Модул дастурини яқунлаш. Модул дастурининг дидактик мақсадини ўқиб чиқинг. Сиз унга қай даражада эришдингиз? Ўзингизнинг ўқув фаолиятингизни беш балли тизимда баҳоланг.	Ўз ўқув фаолиятингизни таҳлил қилинг	

	<p>Ўқув фаолиятингиздан қониқиш ҳосил қилган бўлсангиз тест топшириқларини бажаринг.</p> <p>Агар ўз ўқув фаолиятингиздан эришилган натижа сизни қаноатлантирмаса, модул дастури ёрдамида мавзунини қайта ўрганинг.</p>		
--	--	--	--

Олий таълим муассасаларида биологияни ўқитишда дидактик ва тарқатма материаллар ўқитишнинг барча шакллари, жумладан маъруза, лаборатория, амалий, семинар, аудиториядан ташқари машғулотлар ва экскурсиялардан ўз ўрнида фойдаланиш самарадорликни кафолатлайди. Шу сабабли ўқитувчи ушбу ўқитиш шакллари ўртасидаги уйғунликни амалга ошириш, ўзаро боғлиқни тўлиқ тасаввур қилиши лозим.

Назорат саволлари:

1. Биологик фанларни ўқитишнинг дидактик ва тарқатма материалларни тузиш принципларини аниқланг.
2. Биологик фанларни ўқитишда фойдаланиладиган дидактик ва тарқатма материалларнинг аҳамиятини тушунтиринг.
3. Биологик фанларни ўқитишда фойдаланиладиган дидактик ва тарқатма материалларнинг турларини изоҳланг.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. И.А.Каримов. «Ижобий ишларимизни охирига етказайлик». -Т.: Ўзбекистон 1994 й. 8-9 бетлар
2. 1 И.А.Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. -Т.: Ўзбекистон, 1997 йил 137-140-бетлар.
3. Ж.Ғ.Юлдашев.- Педагогик технология асослари. 2007 йил
4. Ж.О.Толипов . Биологияни ўқитишда педагогик технологиялар. - Т. 2011 йил.
5. Ж.О.Толипова, Ғофуров А.Т Биология ўқитиш методикаси. -Т. 2012 йил.
6. Толипов Ў., Усмонбоева М. «Педагогик технологиянинг таъбиқий асослари». Ўқув кўлланма. Фан. ЎзПФТИ, 2006.
7. Қ. Ниёзов. биология фанидан илғор педагогик технологиялар ва уларни амалда кўллаш бўйича. Маърузалар матни. Наманган. 2009 й.
8. Бершадский М.Е., В каких значениях используется понятие «технология» в педагогической литературе? // Школьные технологии. 2002. № 1.С.3-18.
9. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии - М.: Педагогика, 1989.
10. Голиш Л.В. Технологии обучения на лекциях и семинарах/Учебное пособие// Под общей редакцией академика С.С.Гулямова. - Т.:ТГЭУ, 2005.
11. Голиш Л.В., Что нужно знать обучающему о современных технологиях обучения? // Экспериментальное учебно-методическое пособие. Ташкент: ИРССПО, 2002.
12. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения // Школьные технологии, 2004. № 4.
13. Кушнир А.М. Методический плюрализм // Школьные технологии, 2004. № 4. С.3-11.
14. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии / Учебное пособие. М.: Народное образование, 1998.
15. Фарберман Б.Л. Передовые педагогические технологии - Т.: ФАН, 2000.
16. Толипова Ж.О, Ғофуров А.Т.-Биология таълими технологиялари. Методик кўлланма “Ўқитувчи” Т.: 2002 - 128 бет.
17. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда инновацион технологиялар. Педагогика олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. “Чўлпон” Т.: 2011 - 128 бет

18. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология ўқитиш методикаси. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари биология ўқитувчилари учун ўқув-методик қўлланма. - Т.: Билим, 2004, - 160 бет.

19. Интернет ресурс: <http://www.referat.ru>; www.inter-pedagogika.ru; www.school.edu.ru; www.inter-nastavnik.iatp.bu

20. www.tdpu.uz

21. www.pedagog.uz

22. www.Ziyonet.uz

23. www.edu.uz

24. tdpu-INTRANET.Ped